

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет

**ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОГО
ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ**

збірник наукових праць

Випуск 48

Київ 2014

3

УДК 656.7

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ:
Збірник наукових праць: Випуск 48.- К.: НАУ, 2014. - 1----- с.

Збірник присвячено актуальним проблемам використання системного підходу при дослідженні соціальних та технічних систем.

Розрахований на наукових працівників та фахівців, які займаються питаннями створення, дослідження та використання організаційних, організаційно-технічних та економічних систем.

Головний редактор - Загорулько В.М., д.е.н., проф.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ.

Тематична спрямованість з економічних наук:

Жаворонкова Г.В., д.е.н., проф., Коба В.Г., д.е.н., Ложачевська О.М., д.е.н., проф., Кулаєв Ю.Ф. д.е.н., проф., Матвеев В.В., к.е.н., доц., Петровська С.В., к.е.н., доц., Рибалкін В.О., д.е.н., проф., Яценко Л.А., д.е.н., проф., Thomas Tacker, Ph.D. in Economics, prof. (USA).

Тематична спрямованість з технічних наук:

Азарсков В.М., д.т.н., проф., Дем'янчук В.С., д.т.н., проф., Олешко Т.І., д.т.н., проф., Пономаренко Л.А., д.т.н., проф., Сидоров М.О., д.т.н., проф., Соломенцев О.В., д.т.н., проф., Юн Г.М., д.т.н., проф., Парамонов А.Б., д.т.н., проф. академік РАН (Росія).

Збірник входить до переліку періодичних наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата з технічних та економічних наук, затвердженою постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1 // Бюлетень ВАК України. – 2010. – №3.

Друкується за постановою вченої ради НАУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 8776 від 24.05.2004 року.

© Колектив авторів, 2014

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 336.14:352+336.146(045)

Астапова Г.В.

ПРОБЛЕМИ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У статті розкрито сутність, порядок та інституційне забезпечення використання бюджетних коштів в системі місцевих фінансів. Визначено умови, причини та напрями нецільового використання коштів місцевих бюджетів. Охарактеризовано напрями контролю за цільовим використанням бюджетних коштів на місцевому рівні. Обґрунтовано не функціональність системи державного фінансового контролю за цільовим використанням коштів місцевих бюджетів та доведено необхідність створення організаційно-методичного забезпечення ефективної контрольної діяльності.

Ключові слова: нецільове використання, бюджетні кошти, місцеві бюджети, видатки, контроль, звітність, напрями нецільового використання коштів.

В статье раскрыты сущность, порядок и институциональное обеспечение использования бюджетных средств в системе местных финансов. Определены условия, причины и направления нецелевого использования средств местных бюджетов. Охарактеризованы направления контроля за целевым использованием бюджетных средств на местном уровне. Обоснована не функциональность системы государственного финансового контроля за целевым использованием средств местных бюджетов и доказана необходимость создания организационно-методического обеспечения эффективной контрольной деятельности.

Ключевые слова: нецелевое использование, бюджетные средства, местные бюджеты, расходы, контроль, отчетность, направления нецелевого использования средств.

Постановка проблеми. Розподіл коштів місцевих бюджетів здійснюється двома основними методами: фінансуванням та кредитуванням. *Фінансування* - це безповоротний, безвідплатний, цільовий відпуск коштів, що здійснюється на підставі затверджених фінансових планів з відповідного місцевого бюджету (фонду коштів). *Кредитування* - це надання коштів на певний строк на засадах сплатності та поворотності, а також відповідності цільовому призначенню. Муніципальні видатки здебільшого здійснюються в порядку фінансування. *Фінансування видатків місцевих бюджетів* - це заснований на правових нормах плановий, цільовий, безповоротний й безвідплатний відпуск коштів, що здійснюється з урахуванням оптимального об'єднання

власних, запозичених й бюджетних джерел фінансування мірою здійснення плану використання коштів для виконання функцій територіальних громад з дотриманням режиму економії та при постійному контролі. Використання власних фінансових ресурсів у фінансуванні здебільшого є характерним для підприємств комунальної власності, що володіють певною фінансовою самостійністю та можуть отримувати прибутки від своєї діяльності. Установи й організації, які є неприбутковими і всі видатки покривають бюджетними асигнуваннями, в законодавстві називаються «бюджетними» (ст. 2 п. 6 Бюджетного кодексу України). Після затвердження місцевих бюджетів представницькими органами місцевого самоврядування починається їх виконання, що за видатковою частиною проводиться на засадах кошторисно-бюджетного фінансування. Тому закономірно, що поняття бюджетних видатків є значно ширшим за процеси включення до відповідних бюджетів видатків на утримання конкретних галузей та установ і відпуску їм коштів - бюджетного фінансування; до інституту видатків слід відносити й цільове, доцільне й ефективне *використання* коштів розпорядниками бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам організації місцевих фінансів присвячені роботи Г. Астапової [1], Н. Брюховецької [2], О. Ігнатової [2], С. Левицької [3], О. Сунцової [4], Р. Щербаня [5] та інших дослідників. Зазначеними авторами розглянуто сутність, структуру місцевих фінансів, стадії та особливості організації бюджетного процесу на місцевому рівні, методичне забезпечення бюджетного планування, процес здійснення державного фінансового контролю виконання та обслуговування місцевих бюджетів, використання бюджетних коштів розпорядниками. Проте, дослідниками не обґрунтовано організаційно-інституційні закономірності утворення проблем нецільового використання коштів місцевих бюджетів.

Метою дослідження виступає визначення проблем організаційного, інституційного та методичного характеру, пов'язаних із нецільовим використанням коштів місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Виконання місцевих бюджетів за видатками передбачає наявність бюджетних відносин за участі *розпорядників бюджетних коштів* - бюджетних установ в особі їх керівників, уповноважених на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету та посередництвом Державного казначейства України.

Казначейське обслуговування місцевих бюджетів здійснюється територіальними органами Державного казначейства України за функціями: проведення операцій з коштами державного бюджету;

розрахунково-касового обслуговування розпорядників бюджетних коштів; контролю бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень, прийнятті зобов'язань та проведенні платежів; бухгалтерського обліку та складання звітності про виконання державного бюджету.

Місцевий бюджет виконується *за розписом*, який затверджується керівником місцевого фінансового органу. До затвердження розпису керівником місцевого фінансового органу затверджується тимчасовий розпис на відповідний період. Керівник місцевого фінансового органу протягом бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису місцевого бюджету встановленим бюджетним призначенням. Після введення в дію закону про державний бюджет України органам державної влади та їх посадовим особам забороняється приймати рішення, що призводять до виникнення нових бюджетних зобов'язань місцевих бюджетів, які не забезпечені бюджетними асигнуваннями, без визначення джерел коштів, виділених державою для виконання цих зобов'язань. Виконання місцевих бюджетів за видатками проводиться у такому порядку: 1) встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі затвердженого бюджетного розпису; 2) затвердження кошторисів розпорядникам бюджетних коштів; 3) взяття бюджетних зобов'язань; 4) отримання товарів, робіт та послуг; 5) здійснення платежів; 6) використання товарів, робіт та послуг на виконання бюджетних програм.

Цільове використання бюджетних коштів – це їх використання за призначенням у відповідності із видатковою частиною місцевого бюджету. *Нецільове використання* бюджетних коштів, тобто витрачання їх на цілі, що не відповідають бюджетним призначенням, встановленим рішенням про місцевий бюджет. Це передбачає притягнення відповідних посадових осіб до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, визначеному законами України.

Видатки місцевих бюджетів формуються на засадах потреб у фінансуванні бюджетних установ та заходів як безпосередньо місцевого самоврядування, так і з метою реалізації державних повноважень центральної влади на місцях. Останні обов'язково супроводжуються одночасним представленням відповідних доходних джерел для їх забезпечення. Але основне значення видатків місцевих бюджетів полягає у тому, що саме за їх рахунок виконується фінансування більшості об'єктів (установ) невинробничої сфери комунальної форми власності. Періодичність, структура та терміни подання звітності про виконання місцевих бюджетів визначаються Державним казначейством України відповідно до вимог, встановлених для подання звітності про виконання Державного бюджету України. Зведення, складання та надання звітності про виконання бюджетів здійснюються Державним казначейством

України. Розпорядники бюджетних коштів відповідно до єдиної методики звітності складають і подають детальні звіти, що містять бухгалтерські баланси, дані про виконання кошторисів, результати діяльності та іншу інформацію за формами, встановленими законодавством України.

Територіальні органи Державного казначейства України складають та подають відповідним місцевим фінансовим органам баланси, звіти про виконання місцевих бюджетів та інші фінансові звіти за правилами та формами, встановленими Державним казначейством України за погодженням з Міністерством фінансів України та Рахунковою палатою. Зведені показники звітів про виконання бюджетів одночасно подаються територіальними органами Державного казначейства України відповідно Міністерству фінансів Автономної Республіки Крим, фінансовим органам місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних рад. Інформація щодо виконання місцевих бюджетів повинна сприяти прийняттю правильних управлінських рішень шляхом оцінок минулих, теперішніх та майбутніх подій, підтвердження чи коригування їх оцінок, зроблених у минулому. Крім того, має бути можливість зіставлення звітів за різні періоди. Звітність про виконання місцевих бюджетів має включати інформацію, яка є суттєвою для користувачів. Інформація, що наведена у звітах та примітках до них, має бути зрозумілою, суттєвою та достовірною. Звітність про виконання місцевих бюджетів складається в гривнях без копійок. У зв'язку з запровадженням в органах Державного казначейства України нової технології надання звітності, яка базується на економічних показниках, нова звітна інформація подається електронною поштою.

Правила складання звітності про виконання місцевих бюджетів затверджено наказом Державного казначейства України від 08.10.2004 р. № 173. *Мета складання звітності про виконання місцевих бюджетів* - це надання повної, правдивої та неупередженої інформації про стан виконання місцевих бюджетів користувачам для прийняття рішень. Звітність про виконання місцевих бюджетів за періодичністю складання поділяється на: місячну; квартальну; річну.

Основними формами місячної звітності про виконання місцевих бюджетів є: звіт про виконання місцевих бюджетів; звіт про бюджетну заборгованість; звіт про надання та використання місцевими бюджетами дотацій та субвенцій, отриманих з державного бюджету; інформація про виконання захищених статей видатків місцевих бюджетів; інформація про використання коштів з резервного фонду.

Основними формами квартальної звітності про виконання місцевих бюджетів є: звіт про фінансовий стан (баланс); звіт про виконання місцевих бюджетів; звіт про рух грошових коштів; звіт про

бюджетну заборгованість; звіт про надходження та використання коштів спеціального фонду місцевих бюджетів у частині власних надходжень бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; звіт про надходження та використання інших надходжень спеціального фонду (позики міжнародних фінансових організацій); звіт про надання та використання місцевими бюджетами дотацій та субвенцій, отриманих з державного бюджету; інформація про виконання захищених статей видатків місцевих бюджетів; інформація про використання коштів з резервного фонду; пояснювальна записка до квартального звіту.

Основними формами річної звітності про виконання місцевих бюджетів є: звіт про фінансовий стан (баланс); звіт про виконання місцевих бюджетів; звіт про результат виконання місцевих бюджетів; звіт про рух грошових коштів; звіт про бюджетну заборгованість; звіт про надходження та використання коштів спеціального фонду місцевих бюджетів у частині власних надходжень бюджетних установ, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; інформація про виконання захищених статей видатків місцевих бюджетів; інформація про використання коштів з резервного фонду; довідка про рух матеріалів і продуктів харчування бюджетних установ, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів; звіт про рух необоротних активів бюджетних установ, що утримуються за рахунок місцевих бюджетів; звіт про недостачі та крадіжки грошових коштів і матеріальних цінностей в бюджетних установах, що утримуються за рахунок коштів місцевих бюджетів; довідка про зміни до показників загального фонду місцевих бюджетів у процесі їх уточнення протягом року; звіт про надходження та використання інших надходжень спеціального фонду (позики міжнародних фінансових організацій); звіт про надання та використання місцевими бюджетами дотацій та субвенцій, отриманих з державного бюджету; пояснювальна записка до річного звіту. Так, місячний, квартальний і річний звіти та зведені звіти про виконання місцевих бюджетів складають відповідні органи Державного казначейства України і за підписом керівника органу Державного казначейства України та головного бухгалтера подають відповідним фінансовим органам та/або міським (міст районного значення), сільським, селищним радам або їх виконавчим органам.

Квартальний та річний звіти про виконання місцевого бюджету подаються до відповідної ради місцевою державною адміністрацією, виконавчим органом відповідної ради у двомісячний строк після завершення відповідного бюджетного періоду. Перевірка звіту здійснюється комісією з питань бюджету відповідної ради, після чого

місцеві ради затверджують звіт про виконання бюджету або приймають інше рішення з цього приводу.

Контроль за цільовим використанням бюджетних коштів здійснюється як:

- внутрішній - з боку місцевих органів влади за розпорядниками бюджетних коштів (бюджетними установами)

Внутрішній фінансовий контроль, який здійснюється на всіх стадіях бюджетного процесу, має забезпечувати: постійну оцінку достатності та відповідності діяльності бюджетної установи вимогам внутрішнього фінансового контролю; оцінку діяльності на відповідність результатів встановленим завданням та планам; інформування безпосередньо керівника бюджетної установи про результати кожної перевірки (оцінки, розслідування, вивчення чи ревізії), проведеної підрозділом внутрішнього фінансового контролю.

- зовнішній – з боку Державної фінансової інспекції за виконавчими місцевими органами влади та за розпорядниками бюджетних коштів.

Напрями нецільового використання бюджетних коштів:

- Створення фіктивних державних підприємств та надання їм коштів в порядку фінансування.

- Створення фіктивних виробничих та комерційних програм та надання коштів на їх фінансування.

- Створення фіктивних громадських організацій та благодійних фондів та їх фінансування з місцевого бюджету.

- Фіктивне надання соціальних послуг окремим категоріям громадян через Центри соціальної допомоги на дому та інші структури соціального призначення.

Реалізація наведених напрямів в практичній діяльності МОВ передбачає утворення корупційної взаємодії між виконкомом місцевої ради (іноді також і розпорядником бюджетних коштів), місцевими підрозділами Державної фінансової інспекції та Державного Казначейства України. Фактично реалізація будь-якої зі схем нецільового використання коштів здійснюється виконкомом місцевої ради безпосередньо або вкупі із розпорядником бюджетних коштів. Державні контролюючі органи забезпечують «прикриття операції» шляхом нездійснення перевірок у встановлені законодавством терміни, прийняття не достовірних звітів, не реагування на повідомлення, які надходять від громадян та юридичних осіб. Виявлення нецільового використання бюджетних коштів, що призначаються на фінансування соціальних послуг, які надаються окремим категоріям громадян, зокрема одинокім пенсіонерам, можливе

саме через своєчасне реагування міським підрозділом Державної фінансової інспекції на письмові повідомлення.

Формальною підставою діяльності виконавчих комітетів міських рад у напрямі надання соціальних послуг самотнім пенсіонерам на дому є укладений між фізичною особою (тобто самотнім пенсіонером), що потребує соціальних послуг та відповідним відділенням соціальної допомоги або центром надання соціальної допомоги на дому, які є структурними підрозділами виконкому місцевої ради, договір, котрий передбачає призначення соціального працівника, визначення переліку, здійснюваних ним соціальних послуг, і діє до смерті користувача цих послуг. Слід відмітити, що зазначений договір не робить територіальну громаду спадкоємцем майна, що залишається після смерті споживача соціальних послуг, оскільки визнання пенсіонера самотнім йде за ознакою відсутності проживання поряд з ним або близько від нього родичів та інших осіб, які згідно законодавству повинні піклуватися про нього.

Таким чином, самотній пенсіонер може мати спадкоємців, які мешкають і інших регіонах країни, в інших країнах, самі потребують соціальної допомоги, перебувають у місцях позбавлення волі тощо, тобто з об'єктивних причин не мають фізичних або матеріальних можливостей здійснювати соціальне забезпечення людини похилого віку на дому. Ця обставина зумовлює подальші неправомірні дії з боку керівництва виконкому міської ради. У разі смерті споживача соціальних послуг, договір про їх надання припиняє дію, звісно соціальні послуги не надаються, соціальний працівник не з'являється у квартирі померлої людини, квартира залишається спадкоємцям. Проте, за згодою, іноді за ініціативою керівництва виконкому міської ради інформація про факт смерті користувача соціальних послуг нібито помилково не враховується, і фінансування надання таких послуг не припиняється з місцевого бюджету (стаття 89 Бюджетного Кодексу України).

В результаті здійснюється фінансування соціальних потреб померлої людини протягом кількох років за рахунок місцевого бюджету, тобто за кошти платників податків у дохідну частину цього бюджету, а саме на користь фіктивного соціального працівника нараховується заробітна платня та отримується ним нібито за соціальні послуги, які фактично не надаються. Такі витрати бюджетних коштів визначаються статтею 119 Бюджетного Кодексу України як нецільове використання бюджетних коштів, внаслідок чого у керівництва виконкому місцевої ради на основі статей 119 та 121 Бюджетного Кодексу України виникає відповідальність, у тому числі кримінальна. Запобігання або припинення нецільового використання коштів можливе тільки внаслідок реагування на відповідні повідомлення з боку Державної фінансової інспекції. Проте,

з боку останньої, як правило, не здійснюється перевірок цільового використання коштів, а спрямовуються відписки щодо неможливості проведення оперативної перевірки, оскільки потрібно обрахувати ризики, які можуть виникати внаслідок такої перевірки. Це вказує на повну безконтрольність витрачання бюджетних коштів виконкомом місцевих рад в Україні і повну бездієвість існуючої системи державного фінансового контролю у напрямі забезпечення цільового використання коштів місцевих бюджетів.

Висновки. Проблеми нецільового використання бюджетних коштів стосуються, по-перше, відсутності виконання контролюючими органами своїх прямих обов'язків відносно перевірок інформації про використання коштів місцевих бюджетів не за призначенням, встановлення або спростування фактів, припинення безпідставного витрачання коштів або запобігання йому; по друге, мають інституційну природу, пов'язану із утворенням корупційного угруповання, що складається з керівників виконкомів місцевих рад та керівників контролюючих органів, для сумісного присвоєння державних коштів; по-третє, пов'язані із недосконалістю методик діагностування нецільового використання коштів для попередження таких випадків. Для вирішення вказаних проблем і забезпечення використання коштів місцевих бюджетів за цільовим призначенням потрібно поряд з посиленням відповідності контролюючих органів сформувавши методичне забезпечення діагностування можливостей витрачання коштів не за визначеними цілями та оцінювання ефективності контрольної діяльності на місцевому рівні.

Список використаних джерел

1. Астапова Г.В. Сучасні проблеми аналізу та обґрунтування міського бюджету (на прикладі бюджету м. Донецька). / Г.В. Астапова, В.О. Мирошніченко. // Прометей: регіональний збірник наукових трудов по економіці / Донецький Економіко-гуманитарний інститут; ІЭПІ НАН України. – Донецьк: ООО “Юго-Восток, Лтд”, 2003. – Вып. 12. – С. 291-302.
2. Брюховецька Н.Ю. Розвиток підприємницького середовища для формування власної фінансової бази адміністративно-територіальних одиниць. / Н.Ю. Брюховецька, О.А. Ігнатова. // Вісник ДонУЕП. – Донецьк, ДонУЕП. – 2010, № 1. – С. 3-7.
3. Левицька С.О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджетів. / С.О. Левицька. // Фінанси України. – 2004. - № 6. – С. 33 – 37.
4. Сунцова О.О. Місцеві фінанси: Навчальний посібник. / О.О. Сунцова. – К.: ЦНЛ, 2005. – 560 с.

5. Щербань Р.Є. Функціональна стратегія контролю фінансування еколого-економічної діяльності авіапідприємств. / Р.Є. Щербань. // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2013. - № 3. – С. 186-190.

Astapova G.V.

PROBLEMS OF THE NO-PURPOSE USE OF MONEY OF LOCAL BUDGETS

In the article essence, order and instituciynе providing of the use of budgetary facilities, is exposed in the system of local finances. The methods of distributing of money of local budgets are described. The process of treasury maintenance of implementation of local budget is considered after charges.. Essence of the no-purpose use of money of local budgets and participation of instituciyn of executive power and supervisory establishments, which are the component elements of the system of local finances in the process of expense of budgetary facilities not on purpose, is resulted. Certainly terms, reasons and directions of the no-purpose use of money of local budgets. The types of control are described after the having a special purpose use of budgetary facilities at local level – internal and external. The regulation providing of implementation of local budget is presented: types of accounting, composition of current documents and terms of presentation of accounting. Grounded on a concrete example not functionality of the state financial checking system after the having a special purpose use of money of local budgets and the necessity of creation is well-proven organizationally methodical providing of effective control activity. Found out the organizational, instituciynu and methodical problems of the no-purpose use of budgetary facilities at local level and general directions of their decision.

Keywords: no-purpose use, budgetary facilities, local budgets, charges, control, accounting, directions of the no-purpose use of money.

УДК 658.115

Ж.Д. Анпілогова, О.О Жуківська

ПРОБЛЕМИ КОЛИВАННЯ КУРСУ ВАЛЮТ В УКРАЇНІ

В статті визначена причина коливання курсу валют, чинники, що впливають на даній процес. Досліджені шляхи вирішення розглянутої проблеми.

Ключові слова: валюта, валютний курс, валютний контроль.

В статье определена причина колебания курса валют, факторы, влияющие на данной процесс. Исследованы пути решения рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: валюта, валютный курс, валютный контроль.

The article defines the reason for currency fluctuations, the factors influencing this process. The methods for the solution of this problem.

Keywords: currency, exchange rate, foreign exchange controls.

Постановка проблеми: Останнім часом проблеми коливання валют дедалі більше впливають на економіку в Україні, а як наслідок на життя населення в цілому. Банківська сфера стала провідним сектором економіки. Водночас, протягом останніх років Україна все гостріше відчуває проблему коливання валют. Експерти наголошують: зростання курсу американської валюти багато в чому спричинене панічними настроями серед українців, які хочуть врятуватися від можливих економічних негараздів, і традиційно вважають долар одним із найнадійніших способів зберегти власні кошти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Дослідженням даної проблеми займається ряд експертів, таких, як: Сергій Ждан, Олександр Гончаров, Олександр Охрименко, Геннадій Балашов, Анатолій Гулій, Василь Фуртман та інші. Метою роботи є визначення головних проблем коливання курсу та шляхів їх вирішення.

Метою статті є визначення факторів, що впливають на зростання курсу валют, та дослідження основних шляхів вирішення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження Основними напрямками валютного регулювання є встановлення курсу національної до вільно конвертованої валюти та інших валют, обіг іноземної валюти у межах країни, міжнародні розрахунки та система обов'язкових платежів у валюті. Валютний курс - це грошова вартість національної валюти в одиницях іншої валюти, який залежить від попиту та пропозиції валюти,

та політичних, економічних і соціальних чинників. Оскільки валютний курс є ціною грошової одиниці конкретної країни, то під впливом попиту та пропозиції він відхиляється від своєї вартісної основи (купівельної спроможності).

На коливання валютного курсу впливають такі чинники: зміна відносних темпів інфляції і обсягу грошової маси призводять до коливання обмінного курсу. Тим самим ціни на товари в двох країнах є більш чи менш однаковими. Якщо темпи інфляції в країні нижчі, ніж за кордоном, цінність вітчизняної валюти зростає. Однак темпи інфляції й рівень цін слід розглядати не як єдиний, а як один з чинників, які впливають на обмінний курс валют, оскільки обмінні курси є в основному функцією обміну товарів на зовнішньому ринку, а інфляція стосується внутрішнього ринку; платіжний баланс країни, який пісумовує міжнародні операції між резидентами своєї країни та резидентами інших країн і, в першу чергу, зміни експорту й імпорту. Якщо країна експортує у вартісному виразі більше товарів та послуг, ніж імпортує, то вона буде отримувати більше валюти, ніж витрачає. В цьому випадку вартість національної валюти відносно інших валют зростає. При дефіциті торгового балансу відбувається зниження вартості національної валюти; відмінності в процентних ставках. Зміна процентних ставок впливає на міжнародний рух капіталів і на операції на валютних ринках. Банки віддають перевагу більш дешевим кредитам на іноземному ринку позичкових капіталів та розміщенню іноземної валюти там, де процентні ставки вищі; спекулятивні валютні операції, пов'язані з погіршенням чи покращенням позиції певної валюти і стихійним рухом "гарячих" грошей; тупінь використання певної валюти в міжнародних розрахунках; прискорення чи затримка міжнародних платежів, пов'язаних з певними очікуваннями; співвідношення державного і ринкового регулювання динаміки валютного курсу; довіра до певної валюти, вплив якої дуже значний в умовах загальної нестабільності.

Ринок іноземних валют є механізмом, за допомогою якого складові частини світової економіки стають взаємопов'язаними. Маніпулюючи ціною грошей, уряд може стимулювати чи стримувати розміри імпорту й експорту товарів та послуг. Якщо ціна гривні зростає, то теоретично це наносить шкоду зовнішній торгівлі України, оскільки це робить її продукцію дорожчою для продажу, а іноземна продукція стає дешевше не тільки за кордоном, але й для українських споживачів, тобто високий курс гривні стимулює імпорт товарів в Україну і стримує експорт український товарів. Посилення економічної й політичної нестабільності в Україні штовхає інвесторів до купівлі доларів. Виникає дефіцит торгового балансу. Коли курс гривні знижується, спостерігається зворотна ситуація.

Держава через центральний банк має можливість впливати на валютний курс за посередництвом валютних інтервенцій. Вона скуповує чи продає свої грошові знаки, щоб утримати курс національної валюти в певних межах. При скупці інвалюти знижується курс національної валюти, а при продажу – зростає. Треба мати на увазі, що можливості здійснення валютних інтервенцій центральним банком обмежені величиною валютних резервів. Коли держава обмежує грошову масу, підвищує процентні ставки, то вона тим самим знижує темпи зростання інфляції, що приваблює іноземних інвесторів. Гроші надходять в країну, підвищуючи курс національної валюти.

Головним виконавцем валютного регулювання є Національний банк України, який здійснює такі функції з валютного регулювання: введення обмежень для комерційних банків на обсяги залучення кредитів із-за кордону; управління валютними резервами, що перебувають на його балансі; визначення сфери та порядку обігу іноземної валюти на території України; проведення всіх видів валютних операцій; регулювання валютного ринку; регулювання курсу гривні щодо іноземних валют; введення єдиних форм обліку, звітності та іншої документації з валютних операцій; публікація статистики валютно-фінансових операцій України за прийнятими міжнародними стандартами.

Для підвищення курсу національної валюти використовується пряме регулювання валютних операцій, зокрема: депонування (віддавати на зберігання) на безвідсотковому рахунку в НБУ закордонних зобов'язань банків; заборона на інвестиції нерезидентів і продаж національних цінних паперів іноземцям; обов'язкова конверсія позик (зміна умов погашення позики, об'єднання декількох кредитів) у іноземній валюті в національному банку; введення негативної відсоткової ставки за внесками нерезидентів у національній валюті; обмеження ввезення валюти в країну; використання схеми примусових депозитів (внесків у банки).

Основними інструментами впливу на паритет валюти країни є: інтервенції центрального банку на валютному ринку для згладжування короткотермінових коливань валютного курсу; заяви уряду щодо динаміки валютних паритетів та економіко-політичних заходів, які він має намір запровадити для її забезпечення з метою формування очікувань; заходи грошово-кредитної політики, спрямовані на контроль за ліквідністю комерційних банків через цінову стратегію; валютний контроль та регулювання товарної конвертованості.

На сьогоднішній день курс іноземної валюти стрімко зростає і безперечно високий курс долара вплине на зростання цін у гривневому еквіваленті. Це стосується товарів, які імпортуються в Україну і, частково, товарів, які виробляються з комплектуючих. Або сировини, яка завозиться

до нас і продається в державі. Що стосується цін на соціальні продукти, наприклад хліб, то ціни залишаються без змін. Так, як Національний Банк України є основним керуючим органом в даній сфері, для нього важливо для початку погасити паніку і активніше вести роз'яснювальну роботу. Застосовувати адміністративні заходи впливу на спекулянтів, збільшити вимоги з резервування, регулярно виходити на ринок продажу долара, ввести 100% продажу валютної виручки експортерами. Також можливий варіант скористатись кредитом МВФ, або звернутись за допомогою до Китаю і країн Європи.

Висновки. На сьогоднішній день в Україні існує проблема підвищення курсу іноземних валют і вона потребує вирішення. Значний вплив на вирішення даного питання має НБУ, так як саме він є основним керуючим органом даної сфери. Загалом курс валют цілком залежить від якнайшвидшого вирішення політичної кризи, затвердження нового уряду та активної політики Національного банку України щодо підтримки національної валюти. Якщо нічого не зміниться в діях державних структур, валютний курс важко прогнозувати. Не менш важливим є також введення продажу валютної виручки експортерам, та початок переговорів з МВФ та Країнами Європи і Китаю для отримання кредиту.

Список використаних джерел

1. Ермакова Е. А. Государственные финансы в финансовой системе России / Е. А. Ермакова // Финансы и кредит. – 2007. – № 3. – С. 32–41.
2. Лютий І. О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави / І. О. Лютий // Фінанси України. – 2004. – № 5. – С. 24–30.
3. Фінансова система України : навчальний посібник / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2007. – 324 с. – (Вища освіта XXI століття).
4. Шитко О. П. Фінансова система: підходи до визначення та кількісної оцінки / О. П. Шитко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 66–75.

G.D. Anpilogova ,O.O. Ghukovskay

PROBLEMS CU RRENCY FLUCTUATIONS

The issue of currency fluctuations is important in the economy of any country, Ukraine is no exception. Currently, this problem arises more often. In this article the reasons that influence this process and the ways to solve this problem for Ukraine.

Foreign exchange market is the mechanism by which components of the global economy are interrelated. Fluctuations is an important issue of economy of Ukraine, as from it depends primarily living standards. The main body that can make a difference is the National Bank of Ukraine. But at the

moment due to the complex political situation of his policy in this matter is not defined.

Keywords: currency, exchange rate, foreign exchange controls.

УДК 336.77

Л. А. Горбатюк

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗЛИТТІВ ТА ПОГЛІНАНЬ У БАНКІВНИЦТВІ

У статті проаналізовано сучасний стан світового ринку злиттів та поглинань. Виділені ключові особливості сучасних процесів злиттів та поглинань у світовому банківському секторі. Розглянуті та визначені специфічні тенденції здійснення М&А-угод на світовому банківському ринку.

Ключові слова: банківський бізнес, злиття та поглинання, М&А, транснаціональні банки, фінансова криза.

В статье проанализировано современное состояние мирового рынка слияний и поглощений. Выделены ключевые особенности современных процессов слияний и поглощений в мировом банковском секторе. Рассмотрены и определены специфические тенденции осуществления М & А-сделок на мировом банковском рынке.

Ключевые слова: банковский бизнес, слияния и поглощения, М & А, транснациональные банки, финансовый кризис.

Постановка проблеми. Банківський сектор є одним із найбільш висококонцентрованих у сучасній світовій економіці: 80 % капіталу і активів світової банківської системи належить провідним великим банкам. Збільшення розмірів банківських установ шляхом злиття і поглинання, а також їх консолідація з іншими фінансово-кредитними інститутами має на меті зміцнити конкурентні позиції на національному рівні та завоювати нові сфери впливу на міжнародному ринку. Значним плюсом процесів злиття та поглинання в контексті глобалізації та інтернаціоналізації економічної системи є посилення співпраці між країнами. Міжнародні злиття та поглинання стали одним з основних способів досягнення стратегії розвитку банків у глобальних умовах, найбільш впливові банки світу зосереджені у країнах з високими темпами економічного зростання, а саме ICBC (Китай), HSBC Holdings (Великобританія), Wells Fargo (США), China Construction Bank (Китай), Citigroup (США), Agricultural Bank of China (Китай), BNP Paribas (Франція).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні тенденції процесів злиття та поглинання в контексті міжнародної економічної інтеграції досліджуються в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених

економістів В. Андрійчука, В. Будкіна, І. Бураковського, А. Гальчинського, В. Геєця, Б. Губського, М. Дудченка, А. Кредісона, Ф. Крюгера, С. Мочерного, Р. Нельсона та інших. Серед наукових праць, у яких досліджуються міжнародний досвід злиттів та поглинань у банківництві необхідно виділити праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців як З. Васильченко, В. Геєць, Х. Деріх, А. Дженебезі, У. Едвардес, М. Енг, С. Козьменко, В. Кравець, П. Ліндерт, Д. Лук'яненко, Дж. Маджоні, Л. Мауер, В. Міщенко, О. Мозговий, С. Науменкова, Є. Панченко, А. Петров, А. Поручник, О. Рогач, Д. Рокфеллер, П. Роуз, Дж. Сінкі, Б. Шарп і інших.

Раніше не вирішена частина проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень в зазначеній сфері, більшість з них не враховують нові умови та тенденції розвитку світового ринку злиттів та поглинань в банківському секторі, для якого актуальною стала потреба в реорганізації. Отже, проблема сучасного стану здійснення угод злиття і поглинання в світовій банківській системі достатньо не досліджена, що визначає необхідність аналізу сучасних напрямів та тенденцій злиттів та поглинань в зазначеній сфері.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження та аналіз процесів злиття та поглинання в банківському секторі світової економіки.

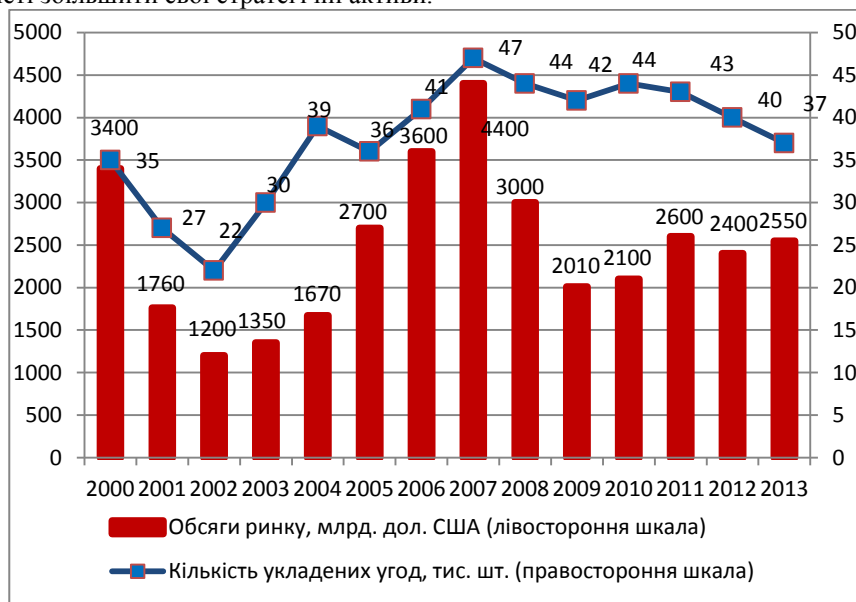
Виклад основного матеріалу. До головних чинників активізації міжнародних злиттів і поглинань банків належать лібералізація національних регуляторних режимів та розвиток банківських технологій, що, головним чином, і призвело до фінансової глобалізації та посилення міжнародної конкуренції. Технологічні нововведення у поєднанні з інноваціями у техніці фінансового інжинірингу дають змогу банкам змінити структуру та оцінку ризиків існуючих фінансових продуктів з метою оптимізації нових продуктів до вимог управління ризиками та інвестиційних потреб клієнтів. Це також дозволяє знизити витрати на використання комп'ютерів та телекомунікацій, розширивши, таким чином, межі діяльності в глобальному масштабі. Глобалізація вплинула на оптовий сегмент банківського ринку. Присутність на різних фінансових ринках та пропозиція широкого спектра послуг зумовлює відносно високі постійні витрати, спричиняючи потребу у відповідній величині банку, щоб використовувати переваги масштабу.

Економічне зростання і боргова криза в Європі радикально змінюють положення в банківському сегменті ринку злиттів і поглинань. Спад активності на ринку банківських злиттів і поглинань є не просто циклічним спадом, а радикальною зміною економічного та нормативно-правового середовища.

Статистичні дані свідчать про те, що динаміка світового ринку злиттів та поглинань у вартісному вимірі набула надзвичайних темпів у

передкризовий період. Зокрема тільки за 2002–2007 рр. вартісний показник зріс майже в 4 рази – з 1200 до 4400 млрд дол. Криза спричинила значний спад процесів злиття та поглинання. Так, у 2009 р., їх вартість знизилася майже до рівня 2004 р. За період з 2009–2013 рр. динаміка ЗіП має стрибкоподібний характер, але все ж не досягає значень передкризового періоду розвитку світової економіки (рис. 1).

Зниження вартості угод відбулося в основному за рахунок зниження ділової активності в деяких розвинених країнах, зокрема більшої схильності до укладання менш вартісних проєктів, не втрачаючи при цьому їх обсягів. Інша особливість, яка стосується вартості угод, пов'язана з міжнародною експансією державних підприємств, переважно за рахунок фірм, розташованих в країнах, що розвиваються, і мають на меті збільшити свої стратегічні активи.

*Джерело: Власна розробка автора на основі даних Центру досліджень ринку злиття і поглинання **Mergers and Acquisitions Research Centre, MARC***

Рисунок 1. Динаміка ринку злиття і поглинання у світі 2000–2013 рр.

Фінансова криза в Європі впливатиме на банківський сегмент ринку злиттів і поглинань доти, доки кризові явища не закінчаться. Ситуація політичної та економічної невизначеності в євронзоні ускладнює прогнозування рівня знецінення активів, заважає домовлятися про ціну

угоди, залучати фінансування і отримувати схвалення з боку акціонерів. Крім того, криза суттєво впливає на довіру до угод, а отже, не сприяє активності на ринку злиттів і поглинань (рис. 2).

Джерело: Власна розробка автора на основі даних Центру досліджень ринку злиття і поглинання *Mergers and Acquisitions Research Centre, MARC*

Рисунок 2. Динаміка світового ринку злиття і поглинання у банківському секторі 2000-2013 рр.

З настанням кризи більше всього постраждали від знецінених іпотечних кредитів в американському фінансовому секторі США і Європа. Досліджуючи показники фінансової діяльності країн, помічаємо, що в 2008 р. прибутки американських банків знизились майже в половину, також зменшилась кількість американських банків з 185 у 2007 до 169 у 2008 р. Чітко просліджується тенденція падіння західних фінансових інституцій – фінансове становище європейських банків також погіршується, хоча не так швидко. У 2008 р. їх прибутковість становила 41%, хоча це багато в чому залежало від падіння американських банків.

Фінансова криза суттєво вплинула на кількісний склад банківських систем багатьох країн, нові процеси злиттів та поглинань зумовлюють нестабільність у банківському секторі. Основними учасниками ринку M&A є банки з розвинених країн світу, тенденція скорочення кількості банківських установ в США та Європі є досить помітною. Практично не торкнулася криза лише Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Навпаки, найбільші інвестиційні фонди Китаю, Південної Кореї, Сінгапура, ОАЕ і Катару використовували момент для купівлі часток в західних банках і корпораціях, що подешевшали.

У 2007-2008 рр. лідером за обсягами злиття та поглинання M&A у банківському секторі була Європа. Обсяг M&A 2007 р. у фінансовому секторі становив 980 млрд. євро, у Сполучених Штатах спостерігається уповільнення, і 2007 р. обсяг M&A становив 720 млрд. дол. Світовими лідерами злиттів і поглинань, за даними агентства Dealogic, є GoldmanSachs (у 2007 р. - отримав 1,2 млрд. дол.), MorganStanley(1,02 млрд. дол.), UBS(864 млн. дол.). Прикладами злиття та поглинання є: поглинання британським банком Barclays голландського банку ABNArmo – сума угоди 97 млрд. дол.; поглинання італійською UniCreditGroup італійського банку Capitalia – вартість угоди 29,5 млрд. дол.; поглинання американським Citibank японської брокерської компанії NikkoCordial - 7,7 млрд. дол.; поглинання американським банком Wachovia Corp американської фінансової компанії AG Edwards - 7 млрд. дол.

Багатьом банківським установам США все ж необхідно провести істотну реорганізацію. При цьому компанії, у яких фінансове становище більш міцне, мають можливість розширити свій бізнес за рахунок виходу на закордонні ринки. Найпривабливішими регіонами для проведення міжнародних угод злиття і поглинання є країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону та Латинської Америки, оскільки збільшення числа споживачів із середнім доходом і швидкий розвиток корпоративного сектора економіки підвищують попит на послуги.

Японські банки «Industrial Bank of Japan», «Fuji Bank» і «Dai-TchiKangyo Bank» у серпні 2008 р. оголосили про плани щодо створення гігантського банку, що не має аналогів за величиною активів (близько 1,2 трлн. дол.) не тільки у Японії, й за її межами. У зазначеному випадку злиття великих корпорацій здебільшого мають трансграничний характер і впливають на зростання концентрації власності і активів у фінансово-кредитному секторі. Це пояснюється насамперед тим, що злиття і поглинання є найбільш швидким способом придбання конкурентоспроможних активів і кваліфікованих кадрів.

2008 р. характеризується уповільненням темпів M&A як у Європейському Союзі (870 млрд. євро), так й у США (600 млрд. дол.).

Наймасштабнішою угодою M&A в 2008 р. було поглинання Merrill Lynch банком Bank of America – угода на 48.766,20 млн. дол. США.

2008 р. був не результативним за продуктивністю для ринку злиттів і поглинань у фінансовому секторі, при цьому активність угод злиття та поглинання скоротилася по всій Європі. Більше 50% (тобто 12 з 20) найбільших угод у Європі склали угоди за участю держави. Намітилася чітка тенденція націоналізації фінансових інститутів або придбання державою стратегічної частки у фінансових компаніях Європи. Зокрема, у банківському секторі загальна вартість угод складає 1420 млрд. дол. США, на угоди за участю держави припадає близько 1000 млрд. дол. США від цієї суми. Участь держави є істотним чинником, який дозволяє банківському сектору втримувати лідируючі позиції за вартістю угод. Таким чином, фінансово-економічна криза 2008 р. привела до скорочення угод злиття і поглинання банків за участю приватних компаній і росту угод за участю держави на світовому ринку M&A-операцій в 2009 -2010 рр.

За даними аналітичної компанії Dealogic, угоди M&A у світі за участю державного капіталу в 2009 р. становили 15% від загальної ємності світового ринку, або \$300 млрд. дол. США- рекордний показник за всю історію. Значна частина великих угод зі злиттів і поглинань була пов'язана зі спробами урядів розвинених країн пом'якшити наслідки важкої фінансової ситуації. Державну підтримку в першу чергу було спрямовано на банківський сектор. Найбільша угода такого роду відбулася у Великій Британії, де держава довела частку володіння Royal Bank of Scotland до 84,9%, вклавши \$41,8 млрд. Серед великих транзакцій в інших галузях виділяють участь уряду США в порятунку General Motors і страхової компанії AIG.

Американський банківський ринок характеризується як відносно роздроблений, і наслідки змін в законодавстві є причиною багатьох фінансових інститутів шукати партнерів для злиття. Особливу значимість у цій ситуації набувають поправка Дурбана і закон Додда-Франка, які підвищують витрати на дотримання нормативно- правових вимог і змушують дрібні банки зміцнювати свій капітал і збільшувати масштаби діяльності. Крім цього, більш стабільним результатами оцінки активів і стимулювання угод сприятиме і прозорий та зрозумілий бухгалтерський баланс.

Вцілому, незважаючи на економічний спад, угоди зі злиття і поглинань залишаються потужним інструментом розвитку банківського бізнесу та зміни його структури. Умови, що склалися після кризи, змушують банки укрупнювати капітал заради більш ефективного його використання та подальшого органічного розвитку своїх структур.

Світовий обсяг угод M&A у 2010 р. зріс на 90 млрд. дол. США у порівнянні з попереднім роком і склав 2100 млрд. дол. США. Взагалі, багато аналітиків схильні називати пошвавлення на ринку угод злиття та поглинання нерозважливим. Спостерігається активність на фінансовому ринку, що викликана низькою вартістю запозичень, великими запасами готівки, а також позитивною реакцією ринків на процеси злиття та поглинання в посткризовому середовищі. У США та ЄС у результаті серії масштабних M&A у банківському сегменті було утворено кілька гігантів, у тому числі і за участю держави, які тепер будуть все активніше брати участь у розвитку фінансового сектору, мимоволі ставати стратегічними інвесторами. Останнім часом країни, що розвиваються набувають все більшої ваги як джерело міжнародних інвестицій у вигляді злиттів та поглинань. Так їх частка у глобальних потоках міжнародних інвестицій зросла з 1% у 2001 до близько 20% у 2010 р. При чому велика частка інвестиційних потоків розподіляється саме між країнами, що розвиваються, і така ситуація стимулює країни ОЕСР також в них інвестувати.

У 2011-2012 рр. спостерігається підйом на світовому ринку злиттів та поглинань, але інвестори досі не відчують належної впевненості щодо найближчих перспектив світової економіки. Угоди за участю американських компаній склали 49% від усіх угод M&A, європейських компаній - 28%.

2012 р. був рекордним по кількості злиттів і поглинань за участю китайських компаній. Цьому сприяло наявність досвіду та стратегічного попиту на ресурси й технології. У першому півріччі 2012 р. китайські компанії уклали 44% угод, які концентруються в галузі ресурсів та енергетики, де по семи операціях сума виявилася більше 1млрд. дол. США. Одним із пріоритетів економічної стратегії КНР є експансія на зовнішні ринки, та готовність при цьому використовувати навіть золотовалютні резерви. Проте, 2011-2012 рр. вважаються роками стагнації на світовому ринку злиттів та поглинань у банківському секторі, угоди практично не укладаються, завершуються лише раніше намічені проекти.

У 2013 р. вже більша кількість фінансових установ, ніж у докризові роки, стають ініціаторами угод. Банки у країнах з високими темпами економічного зростання виступають в ролі активних покупців активів як всередині країни, так і за кордоном. Вони ж і установлюють найбільш умови угоди на користь власних інтересів, включаючи партнерства і дистриб'юторські договори.

Висновки. По мірі того як економічна ситуація у світі починає стабілізуватися, зростає важливість угод злиття та поглинання як інструменту, що використовується банками з метою підвищення темпів

зростання, тому банки вивчають нові ринки у пошуках можливих об'єктів злиття або поглинання.

Сучасна сфера міжнародного банківського бізнесу характеризується специфічними особливостями, що визначають сучасний стан здійснення угод злиття і поглинання в банківській системі світу: основні суб'єкти банківської справи - транснаціональні банки; реорганізація банківської мережі ТНБ, скорочення філій та відділень; зростання балансової вартості банків, збільшення розміру банку; інтеграція іноземних банків в національних банківських системах країн; банківський бізнес стає менш регульованим; посилення концентрації банківського капіталу; уніфікація та конвергенція банківського законодавства, системи банківського регулювання та нагляду відповідно до міжнародних стандартів. Зокрема, дослідження світового досвіду на ринку М&А констатує такі основні тенденції: нестабільний характер процесів злиття та поглинання; пріоритетність угод невеликих розмірів; занижена вартість угод.

Список використаних джерел

1. Д'яконова І. І. Дослідження сучасних процесів М&А в міжнародній банківській справі / І. І. Д'яконова, Я. О. Костюченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Харків : ХІБС УБС НБУ, 2011. – Вип. 1(10). Ч. II. – С. 18–26.
2. Центр досліджень ринку злиття і поглинання Mergers and Acquisitions Research Centre, MARC. Електронний ресурс: <http://www.cass.city.ac.uk/research-and-faculty/centres/marc>
3. Ткаленко С. І. Розвиток міжнародного банківського бізнесу в умовах глобалізації: злиття та поглинання [Текст] // С. І. Ткаленко МАГІСТЕРІУМ. Випуск 35. Економічні студії с. 44-46.
4. Фролова Т. О. Корпоративні стратегії глобального інвестиційного бізнесу / Т. Фролова // Міжнародна економічна політика . - 2012. - Вип. 1-2. - С. 125-155.
5. Шумська С. Міжнародні злиття та поглинання у фінансовому секторі: світові тенденції та особливості їх прояву в Україні / С. Шумська, Б. Степаненко-Липовик // Галицький економічний вісник. — 2012. — №5(38). — с.173-185.

L. A. Gorbatiuk

BANKING M&A INTERNATIONAL EXPERIENCE

The article deals with the integration processes in international banking. By organizing and summarizing the work of many economic studies and other sources of information, analyzes the current state of the world market of mergers and acquisitions. The study was highlighted key features of today's

mergers and acquisitions in the global banking sector. Examined and identified specific trends of M & A-transactions in the global banking market.

Keywords: banking, mergers and acquisitions, M & A, multinational banks, financial crisis.

УДК 330.14:334.012.82(045)

О.В. Костюнік

УРАХУВАННЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ В ПРОЦЕСІ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена обґрунтуванню характеристик капіталу, що впливають на результати проведення угод зі злиття та поглинання.

Ключові слова: інтеграційні процеси, структура капіталу, угоди злиття та поглинання, рентабельність активів, вартість капіталу.

Статья посвящена анализу характеристик капитала, которые оказывают влияние на результаты проведения сделок слияния и поглощения.

Ключевые слова: интеграционные процессы, структура капитала, сделки по слиянию и поглощению, рентабельность активов, стоимость капитала.

Постановка проблеми. Збереженню позитивної динаміки розвитку світового ринку М&А сприяла активність підприємств в країнах Центральної і Східної Європи та країнах СНД. Показники зростання продемонстрували також ринки М&А Північної Америки та Західної Європи.

Кількість угод зі злиття і поглинання за участю українських підприємств протягом останніх років також характеризується позитивною динамікою. За оцінками «МТ-Інвест» загальний обсяг угод на українському ринку М&А склав у 2013 році 8 млрд. дол., що на 3 млрд. дол. більше від попереднього року. За іншими даними (Dealogic) протягом 2013 року вітчизняний ринок збільшився у двічі та склав 4,2 млрд. дол. [6]. Україна двічі увійшла до ТОП – 20 країн світу з найпотужнішими показниками М&А: посівши 19 місце за кількістю укладених угод та 15 місце у рейтингу найбільших за обсягами угод — в результаті поглинання української компанії Inter Media Group Ltd, що контролює телеканали «Інтер», НТН, К1, «Мега», «Ентер-фільм», К2, «Піксель», MTV (сума угоди склала 2500 млн. дол) [5].

Активність ринку М&А в сегменті телекомунікацій та зв'язку характерна як для українського, так і для світового ринків. В Україні за період 2013 року сектор інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) обіймав лідируючі позиції. Серед найбільших угод року за участю українських компаній варто відзначити:

у сегменті операторів телекомунікацій — купівлю українським SKM 100% ПАТ «Укртелеком», сума угоди склала 1240 млн. дол.;

на медіа ринку серед двох найбільших угод — продаж телеканала Інтер (сума угоди – 2500 млн. дол.) та купівля медіа холдингу UMN Group, який об'єднує понад 50 лідируючих брендів на ринках Інтернету, радіо, преси (410 млн. дол.);

у сегменті платіжних онлайн-систем також відбулися дві визначальні угоди між представниками українського бізнесу — купівля Альфа-Банком системи онлайн-платежів iBOX (10 млн. дол.) та продаж системи інтернет-платежів Portmone (70% - 10 млн. дол.);

на ринку продажу мобільних терміналів відбулося поглинання ТМ «Алло» (сума угоди склала 60 млн.дол.) [6,8].

Угоди в сегментах ІКТ на користь українських компаній свідчать про зацікавленість вітчизняного бізнесу та бачення перспектив розвитку власного бізнесу в інтеграційних процесах на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Враховуючі викладені вище інтеграційні тенденції властиві вітчизняному бізнесу, актуальним завданням менеджменту в процесі проведення фінансової реструктуризації є подальша розробка методології і практики процесів управління капіталом підприємств та їх інформаційне забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням в галузі аналізу та вивчення економічного змісту категорії «капіталу підприємства» присвячено роботи Дж. Кейнса, К. Маркса, А.Маршалла, Д.Рикардо, А. Сміта, І. Бланк, В. Ковальова, А. Шеремета та інших вчених. У той же час спостерігається недостатня вивченість проблем інформаційного забезпечення процесу управління капіталом підприємств зокрема підчас фінансової реструктуризації.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Питанням впливу структури капіталу на прийняття рішення щодо фінансової реструктуризації присвячено роботи М. Хариса і А. Равіва, Р. Шульца. Про те дискусійність підходів до зазначеної проблематики та її затребуваність сучасною практикою господарювання вітчизняних підприємств зумовили вибір **мети дослідження** — вивчення характеристик капіталу підприємств, що впливають на ефективність проведення інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Бухгалтерській підхід до визначення економічного змісту категорії «капіталу підприємства», як різниці бухгалтерських оцінок майна і зобов'язань, не розкриває властивостей капіталу створювати додану вартість. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне виділити саме ті характеристики капіталу, що забезпечують послідовну реалізацію ціннісного підходу до управління

підприємством, зокрема в умовах його реструктуризації. Серед них: динаміка капіталу підприємства, що характеризує ефективність його господарської діяльності; зростання величини власного капіталу підприємства у динаміці виступає цільовим показником управління; величина капіталу як джерело формування поточного (у вигляді дивідендів) та майбутнього (збільшення вартості капіталізованого майна в результаті реінвестування прибутку) добробуту його власників; розмір капіталу підприємства як головний ціноутворюючий чинник підприємства та вимірник його ринкової вартості; купівельна спроможність капіталу – характеризує його як інвестиційний ресурс і об'єкт управління, що може бути розподілений, вилучений, перерозподілений для досягнення цілей підприємства; капітал як інструмент досягнення цілей підприємства у довгостроковому періоді, що може бути реалізований у формуванні системи управління підприємством, побудованої на основі дотримання двох принципів:

а) використання показників капіталу як критеріїв узгодження стратегії розвитку підприємства і цілей оперативного управління в інтересах власників;

б) включення у процес стратегічного управління підсистеми управління капіталом для обґрунтування фінансово-інвестиційної стратегії на основі оцінки динаміки показників капіталу з урахуванням усіх стратегічних альтернатив[4].

Моделі корпоративного контролю [9-10] виділяють ще одну характеристику капіталу, яка опосередковано впливає на результати фінансової реструктуризації. Це структура капіталу підприємства – цілі при ініціації угоди M&A (табл.1).

Таблиця 1.-Підходи до аналізу структури капіталу в моделях корпоративного контролю

<i>Класична модель корпоративного контролю</i>	<i>Модель корпоративного контролю М. Хариса і А. Равіва</i>	<i>Модель корпоративного контролю Р. Шульца</i>
--	---	---

<p>Чим вищою є частка позикового капіталу у структурі фінансування, тим більшою стає вірогідність ворожого поглинання компанії.</p>	<p>Збільшення у структурі фінансування позикового капіталу для викупу менеджментом компанії голосуючих акцій у пасивних акціонерів посилює його позиції щодо корпоративного контролю під час ініціації угоди з поглинання. Відповідно, за таких умов, збільшення позикового капіталу — знижує ймовірність поглинання.</p>	<p>Збільшення у структурі фінансування частки позикового капіталу розглядається як фактор росту ринкової вартості акцій компанії. Як оптимальна розглядається структура, що максимізує вартість акцій підприємства. Розмір пакету акцій, що належить керівництву компанії та зростання вартості акцій, зумовлюють підвищення розміру премії, яку пропонує покупець та знижують ймовірність успішності поглинання.</p>
---	---	---

З метою оцінки впливу фактора структури капіталу на результати фінансової реструктуризації підприємств було досліджено статистику угод зі злиття та поглинання в Україні за період 2010-2013рр. та галузеву структуру капіталу.

Однією з особливостей українського ринку злиття і поглинання є той факт, що у переважній більшості угод українські підприємства виступають продавцем активів. Так, протягом 2013 року українські підприємства прийняли участь у 181 угоді, з яких лише у 9 угодах виступили покупцем зарубіжних активів. При цьому якщо розмір угод з купівлі українських активів зріс у порівнянні з минулим роком у 2,78 рази, то розмір угод з купівлі українськими підприємствами зарубіжних структур зменшився у 2,5 рази. Середній обсяг угод M&A в Україні склав за минулий рік 23 млн. дол. Для порівняння середній розмір угоди M&A в Польщі становить 90 млн. дол., Турції – 81 млн. дол., Росії – 47 млн. дол.; середній світовий показник складає – 162 млн. дол. Таке порівняння характеризує українські активи як найдешевші у регіоні в наслідок високих інвестиційних ризиків [6].

За результатами аналізу найбільшими секторами економіки України за обсягом угод M&A є ІКТ, промисловість, банківські установи. Відповідно на їх основі проводився подальший статистичний аналіз.

Загальноекономічною тенденцією є збільшення частки власного капіталу при зменшенні питомої ваги поточних зобов'язань. Активне використання позикового капіталу для розвитку необоротних активів демонструє лише галузь телекомунікацій (значення вище середньогалузевих показників). Негативна структура балансу з

подальшим погіршенням показників характеризують діяльність суб'єктів господарювання у сфері радіомовлення та телебачення.

Співставлення структури капіталу та дослідження впливу зміни значення фінансового важеля на кількість укладених угод зі злиття та поглинання у галузевому розрізі показали такі результати: у 2010 році лідером за кількістю угод стала промисловість, призначенні показника фінансового важеля 0,43; найбільше значення показника фінансового важеля було зафіксовано у 2010р. та 2012р. для підприємств торгівлі проте вони не являлися лідерами на ринку M&A (рис. 1).

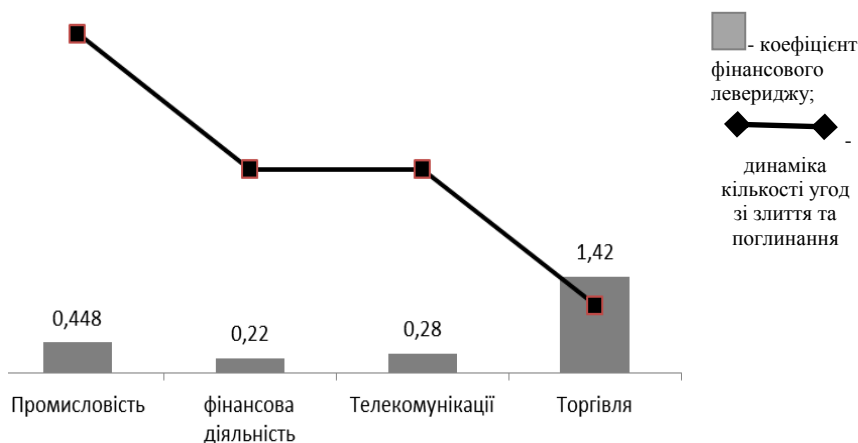

Рисунок 1. Взаємозв'язок структури капіталу та кількості угод зі злиття і поглинання 2012 рік

Проведений аналіз кількості угод зі злиття та поглинання і структури капіталу показав, що за кількістю угод у кожному з аналізованих календарних періодів переважають угоди з невисоким значенням показника фінансового левєриджу. Так, за даними діаграми рис. 1 найбільше значення показника фінансового левєриджу зафіксовано в торгівлі, кількість угод – 3, що набагато менше ніж у промисловості – 8 угод, де показник фінансового левєриджу у трічі більший. За період 2011р. зафіксована одна угода серед підприємств телебачення та радіомовлення, структура галузевого балансу яких свідчить проте, що підприємства галузі повністю фінансуються за рахунок позикового

капіталу; найбільшою за кількістю угод знову виявилась промисловість. Результати 2012р. ідентичні показникам 2010р.

Серед інших факторів, що вплинули на прийняття рішень щодо фінансової реструктуризації підприємств шляхом злиття і поглинання варто виділити показники рентабельності галузевих активів, вартості капіталу та вплив ставки податку на прибуток підприємств.

Аналіз наведених факторів засвідчив збільшення суми угод М&А в галузевому розрізі зі зростанням показника рентабельності відповідних активів. Подорожчання банківського капіталу для українських підприємств виступає стимулюючим чинником для продажу непрофільних активів з метою залучення капіталу для розвитку основного бізнесу. Зниження ставки податку на прибуток підприємств сприяє інвестуванню капіталу в реальний сектор економіки, про що свідчить зростання кількості угод М&А з 859 у 2011 році – до 1202 угод 2013році при зниженні ставки податку на прибуток підприємств на 4%.

Висновки. Аналіз характеристик капіталу, зокрема структури джерел фінансування підтвердив на практиці висновки моделі М. Хариса і А. Равіва — зі зростанням боргового навантаження компаній відбувається зниження ймовірності їх поглинання. Таким чином, структура капіталу підприємства є важливим фактором його фінансового управління в процесі здійснення інтеграційних процесів. З урахування викладених вище міркувань вважаємо доцільним при розробці концепції інформаційної системи управлінського обліку враховувати динаміку визначених характеристик капіталу, що підвищить ефективність прийняття рішень щодо інтеграції підприємств.

Список використаних джерел

1. Діяльність суб'єктів господарювання 2011: статистичний збірник/Державна служба статистики України. – К.,2011. – 445с.
2. Діяльність суб'єктів господарювання 2012: статистичний збірник/Державна служба статистики України. – К., 2012. – 445с.
3. Кочетков Е.П. Теория структуры капитала и практика слияний и поглощений /Е.П. Кочетков, П.В. Русаков//Аудит и финансовый анализ. – 2009. - №3. – С.1-8. - http://www.auditfin.com/fin/2009/3/03_03/03_03%20.pdf
4. Костюнік О.В. Роль і місце капіталу в системі ціннісно-орієнтованого управління/ Костюнік О.В.// Економіка. Менеджмент. Бізнес. - 2013. – 2(8). – С. 129-134.
5. Мировой рынок слияний и поглощений: итоги 2013 года [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inventure.com.ua>

6. Основные результаты 2013 года на украинском рынке слияний и поглощений [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mergers.com.ua/m-and-a-analysis/analysis-of-ukrainian-mergers-market/ukraine-m-and-a-2013>

7. Потанина Ю. М. Стратегический управленческий учет и управление капиталом организации автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 / Потанина Ю. М.. – М., 2011. – 26с.

8. База сделок слияний и поглощений в Украине / InVenture Investment Group . - Режим доступа: <http://inventure.com.ua/tools/database/m&a>

9. Harris M. Corporate Control Contests and Capital Structure / Harris M., Raviv A // Journal of Financial Economics. - 1988. - №20. - P. 55-86.

10. Stulz, R. “Managerial control of voting rights: Financing policies and the market for corporate control.”// Journal of Financial Economics, - 1988. - №20. - P. 25-54.

O.V. Kostyunik

CAPITAL STRUCTURE INCLUDING FINANCING ENTERPRISE RESTRUCTURING

This article analyzes the characteristics of the capital and its economic substance from the standpoint of value-based management, taking into account the possibility of capital to generate added economic value. Among them purchasing power of capital characterizing it as an investment resource and object of management, which can be invested or redistributed in accordance with the objectives of the enterprise.

The necessity of taking into account the capital structure in assessing opportunities for the financial restructuring of the company. Theoretical approaches to the analysis of capital structure in models of corporate control are discussed. Given the fact that the capital structure has a significant impact on the value of the company when there is a threat of absorption, sectoral structure of capital and statistics of M & A transactions in the relevant sectors are analyzed.

The analysis confirmed the presence of stochastic dependence between indicators of capital structure (value of financial leverage) and the number of M & A transactions. In the Ukrainian M & A market on the basis of statistical analysis conclusions of the model of corporate control by Harris and Raviv are confirmed: with increase of the debt burden on the company probability of absorption is reduced and vice versa.

The analysis showed that the number of M & A transactions in each of the periods considered the highest number of transactions were held in industries with low value of financial leverage index of financial. So the calculated results the highest rate of financial leverage was noticed in trade, however, the number of transactions by commercial enterprises is much lower

than in industry, where the index of financial leverage is three times lower than that of commercial enterprises. In the process of analyzing the structure of the enterprise balance of radio broadcasting companies revealed the absence of equity financing.

Among other factors that influence the decisions on mergers and acquisitions profitability of industry assets, cost of capital and the impact of tax rates on company profits are analyzed.

УДК 658.168.5:656.71

Крапко О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ АДАПТИВНОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АЕРОПОРТІВ

У статті розглянуто теоретико-методичні основи процесу реструктуризації аеропортів, дано авторське визначення адаптивної реструктуризації аеропорту, показана удосконалена класифікація видів реструктуризації, запропоновано механізм адаптивної реструктуризації аеропорту.

Ключові слова: аеропорт, реструктуризація аеропорту, адаптація аеропорту, адаптивна реструктуризація аеропорту, види реструктуризації аеропорту, механізм адаптивної реструктуризації аеропорту, точка реструктуризації.

В статье рассмотрены теоретико-методические основы процесса реструктуризации аэропортов, дано авторское определение адаптивной реструктуризации аэропорта, показана усовершенствованная классификация видов реструктуризации, предложен механизм адаптивной реструктуризации аэропорта.

Ключевые слова: аэропорт, реструктуризация аэропорта, адаптация аэропорта, адаптивная реструктуризация аэропорта, виды реструктуризации аэропорта, механизм адаптивной реструктуризации аэропорта, точка реструктуризации.

Постановка проблеми: За останні 10 до років, відбулися значні зміни в ефективності діяльності авіаційних підприємств. Зросла якість транспортного обслуговування, а також ефективність управління в авіаційній галузі. Реформування цієї галузі стало можливим завдяки процесу реструктуризації підприємств авіаційної галузі, а також структур що здійснюють, регулювання та адміністрування системи цивільної авіації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти реструктуризації підприємств досліджували, зокрема, І.М. Акімова, М.Д. Аїстова, К.М. Леміш, І.І. Мазур, О.О. Терещенко, М.О. Риндач, К.В. Гайдук, В.А. Швандара, О.Б. Моргулець, О.А. Гавриш, Л.О. Лігоненко, І.Г. Балабанов, О.М. Соколова, Ю.М. Лимонов, І.А. Садловська, Н.К. Моїсеєва, Ю.А. Андрійчук, Ю.Брігхем, Л.Гапенські, В.М.Заболотний, В. Д.Шапіро, В.Г.Крижанівський, В. І. Ламешков, В.І.Люттер, Б.З.Мільнер, Л.П.Страхова, Г.В.Бутківська, О.Е.Лиховид, П.Друкер, В. І.Голіков, В.В.Прохорова та інші.

Вивчення проблем адаптації підприємств до ринкових умов займалися І.Ансофф., К.Дрепер, Ю.Лі, М.Левин, Г.Ленг, Дж.Хем, Ф.Дреник, Р.Шабендер, Дж.Левіс, А.Манчіні, Г.Кампбелл, Ф.Чакі, І.Ландау, В.Скурихін, В. Забродський, Г.Мельников, Л.Растрігін, О.Д.Шарапов, В.Д.Дебренцев, Д.Є.Семенов, Я.Коган, Ю.Копейченко, Я.Ципкін, А.Д.Криворак, М.М.Деркач, В.В.Матвєєв, Л.Л.Литвиненко, Ю.Б.Голляк та інші.

Невирішена частина загальної проблеми. Відсутність чіткого визначення адаптивної реструктуризації аеропорту, класифікації видів реструктуризації аеропорту та механізму адаптивної реструктуризації аеропорту.

Метою статті розробка класифікації видів реструктуризації аеропорту, з урахуванням особливостей бізнес процесів аеропорту та механізму адаптивної реструктуризації аеропортів як інструменту досягнення стійких переваг.

Виклад основного матеріалу. Аеропорт - це швидкозростаюча організація, яка потребує постійного моніторингу стану, швидкості прийняття рішень та стабільного рівня конкурентоспроможності. Основною особливістю аеропортової діяльності є той факт, що не зважаючи на необхідність отримання прибутків, слід пам'ятати про вирішення державних задач з розвитку транспортної інфраструктури. Ця особливість ускладнює вирішення комерційних задач, які постають перед власниками та керівниками підприємств, що формують аеропортовий комплекс. [1, с.543]. Існує низка чинників, що впливають на діяльність аеропортів, а тому і безпосередньо на організацію управління самого авіапідприємства. Тільки на основі конкретного аеропорту можливо розробити оптимальну структуру управління міжнародним аеропортом з метою ефективного управління діяльності аеропортового комплексу. На діяльність адміністрації аеропорту та її оцінку впливають фактори, значно відрізняються від факторів, що оцінюють діяльність виробничих підприємств. Основна відмінність, полягає в тому, що діяльність аеропорту оцінюється не кінцевим "продуктом", а рівнем обслуговування

цього «продукту» шляхом забезпечення безпеки, регулярності, пунктуальності, надійності, пропускної спроможності і відповідного стандарту якості [2].

Оскільки реструктуризаційні заходи мають багатогранний характер, передбачають суттєві зміни в організації, стосуються більшості її робітників, то існує цілий ряд передумов та чинників, які призводять або до успіху, або до невдач у їх реалізації. До таких передумов слід віднести: наявність чіткої, реальної та прийнятної мети реструктуризації; формування та навчання групи, що керує змінами, на чолі з вищим менеджментом; об'єктивна діагностика та обережні прогнози стосовно поточного та майбутнього стану компанії; розуміння складності та тривалості процесу реструктуризації; відкритість, доступність та прозорість інформації; залучення до процесу реструктуризації та постійна інформованість усього колективу; готовність до непопулярних дій та рішучість у їх запровадженні; віра в успіх.

Окрім цього, реструктуризаційні процеси можуть гальмуватися під впливом таких зовнішніх факторів: несталість середовища й невизначеність майбутніх змін в оточенні; недосконалість і нерозвиненість ринку капіталу; відсутність необхідної ринкової інфраструктури; недоступність зовнішніх джерел фінансування тощо [3].

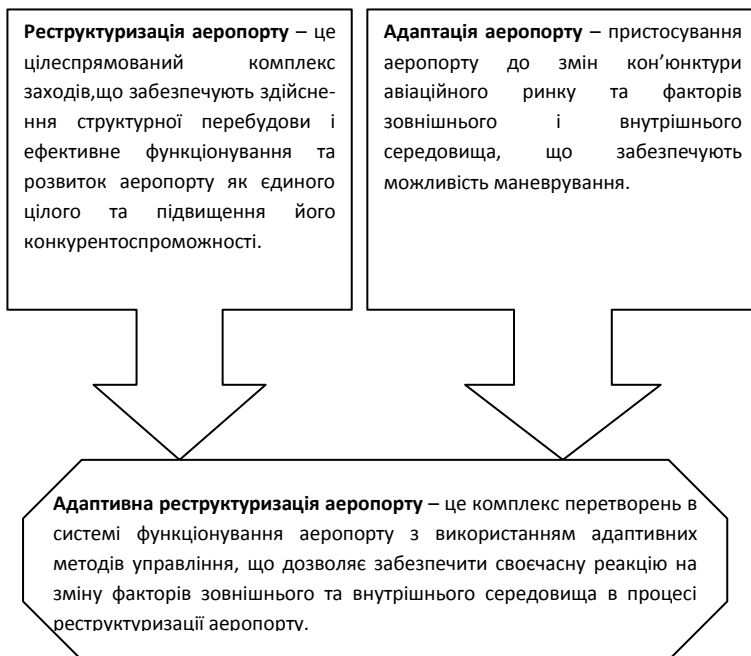

Рисунок 1. Сутність поняття «адаптивна реструктуризація аеропорту»

Адаптивні організаційні структури поєднали в собі позитивні риси функціональних та дивізіональних структур. Ці структури дозволяють скоротити кількість управлінських рівнів та забезпечити гнучкість пристосування до ринкових змін [4].

Тому, запропоноване визначення реструктуризації аеропорту розглядається як цілеспрямований комплекс заходів, що забезпечують здійснення структурної перебудови і ефективне функціонування та розвиток аеропорту як єдиного цілого та підвищення його конкурентоспроможності (рисунок 1). А поняття «адаптивна реструктуризація аеропорту» - це комплекс перетворень в системі функціонування аеропорту з використанням адаптивних методів управління, що дозволяє забезпечити своєчасну реакцію на зміну факторів зовнішнього та внутрішнього середовища в процесі реструктуризації аеропорту.

Сьогодні держава приймає активну участь у розвитку, реструктуризації та модернізації аеропортового комплексу України. За

останні роки були зроблені вагомі владні та фінансові внески в розвиток аеропортів. Її активну участь в сприянні зростання важливості аеропортів ми спостерігаємо і у законодавчих діях щодо даної галузі [5].

Дослідивши існуючу класифікацію видів реструктуризації підприємств та було обґрунтовано необхідність удосконалення класифікації видів реструктуризації аеропорту, що буде враховувати його техніко-технологічні і економічні особливості.

Аналіз змін у структурі власності та управління аеропортами, що відбувалися протягом останніх років доведено, що процес реструктуризації являє собою зміни не тільки форми власності аеропорту, а й може охоплювати всю систему функціонування діяльності аеропорту як єдиного цілого.

Дослідження основних показників вітчизняних аеропортів дозволило виявити позитивні зміни, що були реалізовані під час підготовки до Євро-2012. Позитивну тенденцію засвідчує зростання пасажиропотоку більшості аеропортів України. Оновлення аеропортів забезпечило розширення співпраці з авіакомпаніями інших країн, застосування сучасних ІТ-рішень при здійсненні операційної та маркетингової діяльності, впровадження нових технологічних одиниць, підвищення якості послуг, що, в свою чергу, спричинило збільшення пасажиропотоків в аеропортах України.

В результаті комплексного аналізу світового та вітчизняного досвіду реструктуризації аеропортів, удосконалено класифікацію її видів, враховуючи особливості взаємозв'язків сукупностей технологічних одиниць, бізнес одиниць і видів діяльності, що дозволяє підвищити ефективність вибору виду або видів реструктуризації при розробці проекту реструктуризації аеропорту.

Було розроблено новий підхід до реструктуризації аеропорту в цілому, на основі критичного дослідження різних точок зору провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, аналізу практичної діяльності аеропортів запропоновано механізм адаптивної реструктуризації аеропорту(рисунок2).

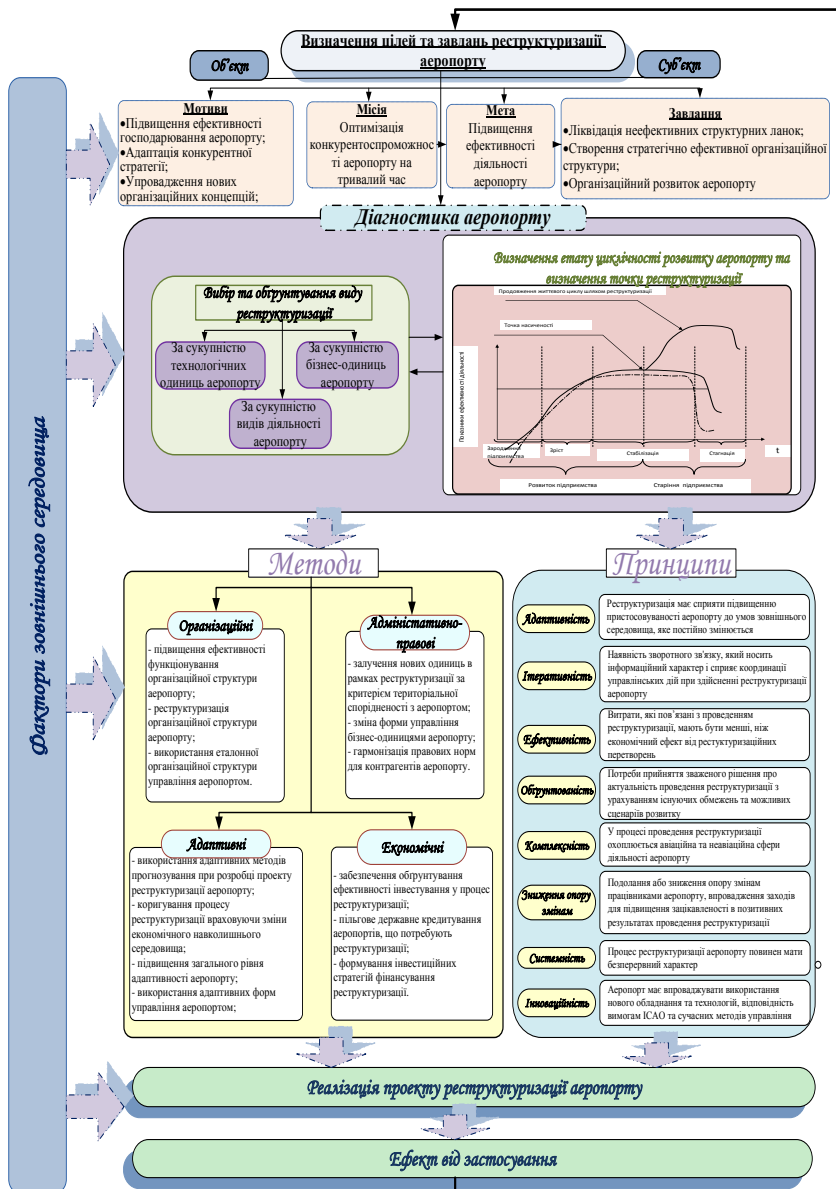

Рисунок 2. Механізм адаптивної реструктуризації аеропорту

Запропонований економічний механізм адаптивної реструктуризації аеропорту, слід розглядати як оптимальну сукупність принципів, методів і засобів, що забезпечують ефективність процесу реструктуризації та враховують можливість маневреності аеропорту як економічної системи. Науково обґрунтовано, що основними його складовими є: мотиви, місія, мета, завдання, методи, принципи, діагностика стану аеропорту, фактори зовнішнього середовища та економічний ефект від застосування проекту реструктуризації аеропорту, що дозволять досягнути головної мету – підвищення ефективності діяльності аеропорту.

Висновки. Виходячи з того, що було встановлено роль реструктуризації в системі управління конкурентоспроможності аеропорту, що знаходиться у прямому взаємозв'язку з часткою ринку, доведено що забезпечення конкурентоспроможності аеропорту формується функціональним напрямком ринкових відносин. Доведено, що для досягнення головної мети аеропорту, необхідно регулювати циклічність його розвитку з метою своєчасного забезпечення продовження циклу, що можливо зробити за рахунок окремих дій, до числа яких відноситься і реструктуризація. Однак, прийняття рішення про початок реструктуризації повинно бути здійснено не у момент спостереження падіння пасажирообігу та прибутковості аеропорту, а заздалегідь, щоб забезпечити безперервність успішного функціонування аеропорту в конкурентних умовах його розвитку. Таким чином, існує необхідність не тільки в прийнятті рішення про проведення реструктуризації аеропорту, але і у встановленні точки початку її проведення у циклі розвитку аеропорту. Цей процес є одним із основних елементів запропонованого механізму адаптивної реструктуризації аеропорту. Саме від точності розрахунку «точки реструктуризації» аеропорту, як стартового моменту реструктуризаційних змін, продовження циклу розвитку залежить рівень показників фінансової стійкості аеропорту, які свідчать про успішність майбутнього розвитку аеропорту з метою підтримки та зросту конкурентоспроможності послуг, що надає аеропорт.

Список використаних джерел

1. Жаворонкова Г.В. Стратегічне управління авіатранспортними підприємствами: Монографія // Жаворонкова Г.В., Садловська І.П., Шкода Т.Н., Жаворонков В.О. / За редакцією д.е.н. Жаворонкової Г.В. – К.:Кондор-Видавництво, 2012. – 676с.
2. Н. Ашфорд і др. Функционирование аэропорта. /Перевод В.И. Козурина. - М.: Транспорт, 1991

3. Реструктуризація підприємства: навч. пос. для вищих навч. закладів/ [В.М.Заболотний, Л.П.Батенко, В.А.Білошапка та ін.]; под. ред. В.М.Заболотного. – К. : Міленіум, 2001. – 439с.
4. Крапко О.М. Досвід проведення реструктуризації авіаційної галузі: Економіка та держава: міжнародний науково-практичний журнал № 2 лютий 2012. - К.: ДСК Центр, 2012. – С.93-94.

Крапко О.

FORMATION MECHANISM FEATURES OF AIRPORTS ADAPTIVE RESTRUCTURING

With increasing complexity of the functioning of airports, the emergence of new factors of influence in the global economic environment, airports need to focus their efforts on timely needed restructuring, ensuring the continuation of the airport development cycle. "Airport restructuring" is defined as a set of targeted measures which ensure the implementation of structural adjustment, effective functioning and development of the airport to improve its competitiveness. Based on theoretical studies of nature, place and role of restructuring in enterprise development system and its adaptation to changing environmental conditions, proposed the term "adaptation Airport" which defended as an airport adaptation to aviation market conjuncture changes and factors of internal and external environment which provide maneuvering opportunity. Thus, the term "airport adaptive restructuring " means a complex of changes in the functioning airport system, using adaptive management, which allows timely response to changing factors of internal and external environments at the process of airport restructuring.

To classification of airports restructuring types, which is based on airports functioning features, scientifically grounded basic classification criteria which complement existing scientific approaches and improves the efficiency choice type or types of restructuring in the design of restructuring.

An analysis of the enterprise organizational-economic mechanism nature on the basis of enterprise adaptation to market conditions, organizational and economic mechanisms of international and domestic airports, the author proposes understand the term of "mechanism of airports adaptive restructuring" as an optimal principles set, methods and tools that provide effectiveness of the restructuring process, taking into account the possibility of airport maneuvering as an economic system. Taking into account current market trends developed economic mechanism of airport adaptive restructuring, which is based on motives, mission, goal, objectives, methods, principles, diagnostic of the airport, environmental factors and economic effect from airport restructuring project, which allows to reach the main goal - to improve the efficiency of the airport. The implementation of this mechanism allows to providing airport adjustment to internal and external changes within the restructuring project and extension of the airport development cycle.

Keywords: airport, airport restructuring, airport adaptation, airport adaptive restructuring, airport restructuring types, mechanism of airport adaptive restructuring, the restructuring dot.

ЕКОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ: ФОРМУВАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ

Запропоновано критерії оцінки екологічних стратегій в авіаційній галузі. Наведено заходи розробки, впровадження та критерії оцінки ефективності екологічних стратегій розвитку підприємств авіаційної галузі.

Ключові слова: екологічна стратегія, екологічний фактор, рейтингова оцінка, критерії оцінки стратегії

Предложены критерии оценки экологических стратегий в авиационной отрасли. Приведены мероприятия разработки, внедрения и критерии оценки эффективности экологических стратегий развития предприятий авиационной отрасли.

Ключевые слова: экологическая стратегия, экологический фактор, рейтинговая оценка, критерии оценки стратегии.

Вступ. Сучасні світові тенденції наростання екологічних проблем зумовлюють більш жорсткі вимоги екологічної безпеки для авіатранспортних підприємств. В умовах інтеграції України до ЄС, особливо після ратифікації Україною міжнародних природоохоронних програм, для вітчизняних підприємств авіаційної галузі виникають додаткові стимули добровільного впровадження екологічних міжнародних стандартів серії ISO 14000, що є важливим засобом підвищення їх конкурентоспроможності. Зазначені обставини зумовлюють актуальність досліджень в напрямку забезпечення екологізації стратегії розвитку авіаційної галузі, а також оцінки ефективності обраної екологічної стратегії, впровадження якої є способом підвищення конкурентоспроможності підприємств авіаційної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження розвитку авіаційної галузі відображено у наукових працях О. Ареф'євой, Г. Астаповой, В. Загорулько, В. Коби, К. Колди, О. Ложачевської, В. Матвеева, М. Новиковой, С. Подрези, Є. Сича, В. Щелкунова та ін. У розробку наукової проблематики, пов'язаної з розробкою екологічно спрямованої стратегії, а також із загальною оцінкою екологічної безпеки підприємств, значний внесок зробили: Білявський Г.О., Главинська Л.Т., Ілляшенко С.М., Мельник Л.Г., Мельник О.І., Недодаєва Н.Л., Подметіна Д.С., Струкова М.М., Хачатуров Т.С., Шевчук В.Я. та ін. Однак для формування оптимальної екологічно спрямованої стратегії розвитку вітчизняних підприємств авіаційної галузі необхідно визначити критерії оцінки результатів її впровадження в контексті специфіки авіаційної галузі.

Постановка завдання. Існує ряд методик оцінки економічної ефективності екологічних заходів, екологічної ціни різних видів товарів і послуг, оцінки рівня екологічності продукції, видів діяльності та еко стратегій. Проте, до теперішнього часу не має єдиної методики комплексної оцінки ефективності екостратегії.

Метою статті є пропозиції щодо застосування критеріїв комплексної рейтингової оцінки ефективності екостратегії.

Результати дослідження. Для формування оптимальної екологічної стратегії підприємств авіаційної галузі пропонується: а) побудова СЕМ (на перших етапах можливо введення його окремих інструментів, зокрема інтегрованого екологічного маркетингу) з урахуванням: можливостей екологічно спрямованої реорганізації організаційної структури управління підприємства в напрямку інтеграції екологічного фактору в функціональні підрозділи, розробки екологічно спрямованої маркетингової політики підприємства, формування оптимального інвестиційного портфеля на базі еколого орієнтованих інновацій, проектів сумісного здійснення (у рамках «гнучких механізмів» Кіотського протоколу); б) відбір і формування оптимальної екологічно орієнтованої стратегії розвитку підприємства, оцінка результатів її впровадження. Етапи розробки екологічної стратегії [1, с.82; 2, с.109]: проведення аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства (СВОТ, ГАП-аналіз, «ланцюг цінності», аналіз даних екологічного паспорту підприємства); визначення екологічних цілей і завдань підприємства (еколого спрямовані принципи діяльності, отримання конкурентних переваг за рахунок охорони НПС, сертифікація згідно з ІСО 14000); розробка екологічної стратегії (визначення інструментів її впровадження; інтеграція екологічного фактору у всі функціональні напрями); здійснення контролю, проведення оцінки ефективності її введення, пошук резервів її удосконалення.

Отже схема розробки і впровадження екологічних стратегій включає: визначення основних екологічних проблем підприємства і пошук шляхів їх вирішення; впровадження системи еко контролю (екоаудиту, еко моніторингу та ін.); зміни в організаційної і функціональної структурі; формування еко політики, її адаптація, внесення змін, удосконалення; впровадження завдяки системі екологічного менеджменту (СЕМ) екологічних факторів в усі аспекти діяльності підприємства. Останнім етапом впровадження екологічних стратегій є її аналіз, внесення змін і пошук резервів її удосконалення. Для комплексної оцінки екостратегії підприємств авіаційної галузі пропонується застосування трьох напрямів (за матеріалами [1, с.75]) аналізу (табл. 1): виконання функції охорони навколишнього середовища

(ОНС), результати розвитку функції ОНС, ефективність функції ОНС. Пропонується застосовувати графоаналітичні моделі «трикутник стратегії» [3] за системою критеріїв, систематизованих у табл. 1.

Таблиця 1.- Система критеріїв

нап- ням	Аналіз виконання державних еко нормативів	Аналіз системи екологічного менеджменту (СЕМ)	Оцінка ефективності екостратегії
№	Показники виконання функції ОНС (приклад критеріїв)	Показники ефективності функції ОНС (приклад критеріїв)	Показники результату розвитку функції ОНС (приклад критеріїв)
1	Отримання підтверджень від всіх державних контролюючих організацій про те, що діяльність підприємства відповідає вимогам екологічного законодавства (отримання загального висновку про виконання державних екологічних вимог)	Аналіз СЕМ на підприємстві (завдяки ГАП – аналізу): наявність екологічної політики, яка доведена до відомості населення і громадськості; наявність екологічних цілей і завдань; екологічна політика і планування діяльності в області екологічного менеджменту	Виконання принципів екологічної політики: поєднання екологічних цілей і завдань з цілями і завданнями розвитку підприємства в цілому; усвідомлене ухвалення і активна підтримка екологічної політики і зобов'язань керівництвом підприємства
2	Відсутність понадлімітних скидань і викидів, правильність безпечного зберігання відходів на промисловому майданчику	Наявність керівництва і програми за СЕМ; чіткий розподіл обов'язків персоналу, включаючи його навчання	Свідоме використання основ сучасної еко культури і екологічної етики; розділення відповідальності; внесок у сталий розвиток; цивілізоване підприємництво
4	Наявність всієї необхідної документації по впливу на навколишнє середовище	Введення пакету необхідної для реалізації СЕМ екологічної документації	Добровільне розширення екологічних зобов'язань підприємства; охорона здоров'я і екобезпека персоналу і населення в зоні впливу підприємства; оцінка впливу на НПС
5	Наявність всіх необхідних ліцензій на комплексне природокористування, наявність дозволів на викид і скидання забруднюючих речовин	Організація діяльності в області СЕМ; оцінка результатів і послідовне вдосконалення діяльності в області екологічного менеджменту	Підтримка екологічних наукових досліджень і еко освіти; розвиток добровільного еко страхування; екологічна добродійність
6	Наявність довідок про платежі, розробленої і затвердженої документації (нормативів гранично допустимих викидів і скидань, проекти лімітів розміщення відходів)	Проведення попереднього аудиту для визначення екологічних аспектів діяльності підприємства; здійснення систематичного аудиту для підтвердження працездатності СЕМ	Виконання принципів еко ефективності; досягнення економічної ефективності здійснюваної природоохоронної діяльності, підвищення якості продукції і послуг за рахунок розвитку екологічної діяльності
7	Наявність екологічного паспорта підприємства		Досягнення екологічної спроможності; створення і використання кредиту довіри

* узагальнено на базі критеріїв, запропонованих у [1, с.74-86, 2, с.106-109]

Висновки. Запропонована підхід щодо впровадження екологічних стратегій завдяки системі екологічного менеджменту (СЕМ) дозволяє визначити основні екологічних проблеми підприємства і шляхи їх вирішення.

Застосовуючи рейтингову оцінку за наведеними вище критеріями (табл. 1) та графоаналітичну модель «трикутник стратегії», алгоритм якої запропоновано у роботі автора [3], з'являється можливість оцінювати ефективність екостратегії за певний період часу та виявляти найбільш оптимальні стратегії розвитку.

Викладений підхід дозволяє дати комплексну оцінку ефективності, структури, збалансованості, рівню реалізації екостратегії підприємств авіаційної галузі, виявити наявні резерви для удосконалення екостратегії та розробити обґрунтовані управлінські рішення в цілях підвищення конкурентоспроможності.

У перспективі пропонується використовувати ці критерії для оцінки екологічної ефективності дільниць, підрозділів, окремих виробництв тощо.

Список використаних джерел

1. Подметина Д.С. Методы формирования экологических стратегий промышленных предприятий. Дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05, СПб, Санкт-Петербургский гос. инженерно-экономический ун-т, 2005. – Москва: РГБ, 2005 – (Из фондов РГБ) – [Электронный ресурс]: // Источник доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0593/050593039.pdf>
2. Главинская Л. Т. Корпоративный экологический менеджмент: стратегический аспект (на примере предприятий рыбной промышленности). Дис. ... д-ра экон. наук: 08.00.05, СПб, Санкт-Петербургский госуниверситет, 2004. - М.: РГБ (Из фондов РГБ), 2006. [Электронный ресурс]: // Источник доступа: <http://diss.rsl.ru/diss/06/0321/060321015.pdf>
3. Латишева О.В. Графоаналітичний метод аналізу екологічних стратегій підприємств. // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Випуск 266: В 4 т. – Т.ІІ, Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. – 324 с. – С.534-534

МЕТОДИ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ

Стаття присвячена дослідженню інструментарію управління соціальними ризиками, в якості якого розглядаються методи експертних оцінок. Під соціальним ризиком у дослідженні розуміється діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату та відхилення від мети. Доведено, що найбільш прийнятними для експертної оцінки соціальних ризиків є застосування процедур побудови колективних експертних оцінок за їх ймовірнісними характеристиками.

Обґрунтовано необхідність знаходження об'єктивного коефіцієнта компетентності кожного експерта, який визначається за розробленою методикою на основі результатів анкетування.

Ключові слова: соціальні ризики, експертні оцінки, статистичні методи, ймовірнісні характеристики.

Статья посвящена исследованию инструментария управления социальными рисками, в качестве которого рассматриваются методы экспертных оценок. В качестве социального риска в исследовании подразумевается деятельность, связанная с преодолением неопределенности в ситуации неизбежного выбора, в процессе которой есть возможность количественно и качественно оценить вероятность достижения прогнозируемого результата и отклонение от цели. Доказано, что наиболее подходящим для экспертной оценки социальных рисков может быть применение процедур построения коллективных экспертных оценок по их вероятностным характеристикам.

Обоснована необходимость нахождения объективного коэффициента компетентности каждого эксперта, который определяется по разработанной методике на основании результатов анкетирования.

Ключевые слова: социальные риски, экспертные оценки, статистические методы, вероятностные характеристики.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема розробки методично виваженого інструментарію управління соціальними ризиками значно актуалізується у зв'язку із загостренням ситуації з бюджетним фінансуванням соціальної сфери в Україні. За недостатності статистичних даних чи у випадку економічної недоцільності використання статистичних методів, одним з найбільш ефективних інструментів розробки і прийняття управлінських рішень є використання методу експертних оцінок. Під соціальним ризиком у дослідженні розуміється діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації неминучого

вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату та відхилення від мети. Управління соціальним ризиком передбачає таку організацію аналітичної та практичної діяльності, яка у змозі забезпечити своєчасне та адекватне реагування на ризик з метою його мінімізації. Початковим етапом управління соціальним ризиком є аналіз, метою якого є отримання необхідної інформації щодо структури та властивості об'єкту ризику. Власне аналіз повинен передбачати виявлення і оцінку соціальних ризиків, що притаманні системі соціально-економічних відносин. Оцінка – це кількісний опис виявлених ризиків, у ході якого визначаються такі його характеристики, як імовірність та розмір можливих збитків. На цьому етапі формується набір сценаріїв розвитку несприятливих ситуацій; для різних ризиків можуть бути побудовані функції розподілу імовірності настання збитку залежно від його розміру [1, с.109].

Експертне оцінювання ризиків є однією з найбільш інформативних, надійних і доступних методик якісного аналізу, адже експерт здатен більш фахово відповідати на питання якісного, наприклад, порівняльного характеру, ніж кількісного. Використання методів експертних оцінок дає можливість не лише отримати більш об'єктивні характеристики досліджуваної проблеми, але й обрати найбільш оптимальний алгоритм управлінських дій в ситуації ризику. Застосування різних підходів до опитування експертів та обробки отриманої інформації дозволяють апробувати різні методики використання експертизи з метою удосконалення систем показників соціальних ризиків. Також значний науковий інтерес представляють змістовні експертні оцінки, які дають можливість розвивати різні напрямки теорії ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи проведення експертних оцінок знайшли досить широке висвітлення у науковій літературі, зокрема, класифікація шкал експертного оцінювання досить успішно розроблялася С. Стівенсом, Т. Сааті та Д. Ведлі. Щодо проблеми обробки інформації, отриманої від експертів, слід відзначити шкалу переваг, запропоновану Т. Сааті, дослідження психофізіологічних обмежень експерта, що проводилися Д. Міллером. Агрегації індивідуальних експертних оцінок, заданих в конкретних шкалах набули поширення в постулатах К.Д. Ерроу.

Як зазначають С.Вировий та Н.Дяченко, сутність методу колективної експертної оцінки полягає у визначенні погодженості думок експертів за перспективними напрямками розвитку в оцінці аспектів розвитку, що не можуть бути визначені іншими методами (наприклад, експериментом). Метод колективної експертної оцінки опирається на взаємопов'язані чотири етапи: створення експертних груп; розробка

переліку запитань; проведення опитування; верифікація зібраних матеріалів; формулювання висновку як середнього судження, або як середнього арифметичного значення оцінок всіх експертів, або як середнього нормалізованого зваженого значення оцінки [2]. Т. Олех, в процесі побудови експертної моделі – багатофакторної оцінки за принципом «1-0» стверджує, що основною перевагою моделі є її надзвичайна простота, за що приходиться розраховуватися доволі грубими результатами оцінки, оскільки у даній ситуації всі відібрані експертами фактори (критерії) оцінюються на рівні «так/ні» [3]. О. Коваленко та Д. Біла пропонують використовувати експертні методи для порівняльної оцінки діяльності системи управлінських рішень і ухвалення рішення. Позиція авторів полягає у тому, що ефективність системи управлінських рішень повинна оцінюватися за сукупністю показників внутрішньої й зовнішньої ефективності при пріоритеті останніх. Критеріями ефективності, прийнятими для розрахунків, є показники, за числовим значенням яких при реалізації ухваленого рішення можна зробити висновки про ступінь досягнення поставлених цілей і вирішення завдань [4].

Метою статті є подальша розробка теоретичних засад експертної оцінки соціальних ризиків, які б дозволили найбільш ефективно оперувати інформацією, отриманою від експертів у залежності від рівня їх компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді задача експертної оцінки соціальних ризиків з метою підтримки прийняття управлінських рішень може бути сформульована наступним чином: дано – множина деяких альтернатив $A = (A_i)$; $i = (1, k)$, кожна з яких можна оцінити за кількісним критерієм Q . Необхідно упорядкувати (ранжувати) $A_i \in A$ відповідно до їх оцінок відносно критерію Q . В якості критерію Q для оцінки того чи іншого соціального ризику можуть використовуватися демографічні, соціально-економічні та інші показники. Якщо для прийняття рішення необхідно використати декілька критеріїв, то виникає завдання вирішення задачі оцінки альтернатив за кожним критерієм. Використання оцінки декількох експертів значно підвищує достовірність результатів, однак вимагає проведення агрегованої оцінки, яка передбачає: кількісну оцінку ступеня узгодженості множини експертних оцінок, визначення достатності ступеня узгодженості даної множини, знаходження агрегованої узгодженої експертної оцінки, а також оцінку відносної компетентності експертів. У загальному вигляді можна виділити дві основні функції методу експертних оцінок: оцінка стану (включаючи причини); прогноз тенденцій розвитку різних явищ і процесів соціального буття.

Експертні методи поділяються на: прями (будуються за принципом отримання і обробки думки групи експертів (чи одного з них) за відсутності впливу на окрему думку кожного експерта;- зі зворотнім зв'язком (реалізують принцип зворотного зв'язку на основі урахування даних, отриманих раніше від тієї ж групи чи окремого експерта). Даний підхід реалізовано в методі Дельфі. Основні засоби підвищення об'єктивності результатів при його застосуванні – використання зворотного зв'язку, ознайомлення експертів з результатами попереднього туру опитування та урахування цих результатів при оцінюванні значущості думок цих експертів. У конкретних методиках, що реалізують процедуру Дельфі розробляється програма послідовних індивідуальних опитувань: зазвичай, за допомогою опитувальників, що виключають контакти між експертами, але передбачають їх ознайомлення з думками один одного між турами.

В процесі аналізу думок експертів застосовуються різноманітні статистичні методи, основною метою яких є трансформація різних позицій членів експертної групи в деякий єдиний колективний вибір. Найбільш прийнятними для експертної оцінки соціальних ризиків видається застосування процедур побудови колективних експертних оцінок за їх ймовірнісними характеристиками при умові, що фактичні значення корисності альтернатив нам відомі.

Найбільшого поширення у визначенні агрегованої оцінки набув статистичний підхід, який базується на представленні оцінок альтернатив, що були надані експертами. Самі альтернативи є результатом реалізації деякої випадкової величини та застосування методів математичної статистики [5, с.232]. Агрегована експертна оцінка має наступний вигляд:

$$a = \sum_{n=1}^m c_n a_n , \quad (1)$$

де m – кількість експертів; c_h - нормований коефіцієнт відносної компетентності h - го експерта; a_h - оцінка, надана експертом.

Коефіцієнти компетентності повинні задовольняти умові:

$$\sum_{n=1}^m c_n = 1 \quad (2)$$

В якості кількісної міри ступеня узгодженості множини експертних оцінок використовується дисперсія:

$$M_2 = \sum_{h=1}^m c_h (a - a_h)^2 \quad (3)$$

Застосування цього підходу дає можливість визначити також статистичну значимість агрегованої оцінки.

Разом з цим, практичне втілення даного підходу має суттєві обмеження концептуального характеру. Насамперед, мова йде про некоректність подання думок експертів в якості реалізації деякої випадкової величини з нормальним законом розподілу. Дане припущення є справедливим в процесі обробки показників технічних засобів вимірювання, похибки яких носять об'єктивні причини. Експертні ж оцінки мають як вузько суб'єктивні ознаки, притаманні кожному з експертів, так і колективно-суб'єктивні, притаманні колегії експертів. І якщо перші зникають під час обробки даних щодо індивідуальних експертних оцінок, то другі залишаються, незалежно від способів обробки інформації, тобто експертна оцінка ніколи не має істинного значення оцінного параметра, а певна усталена суспільна свідомість щодо того чи іншого параметра визначається рівнем наукових знань стосовно предмета дослідження. Іншим важливим обмеженням методу є невизначеність порогового значення узгодженості множини оцінок.

Видозміна попереднього підходу дозволяє дещо нівелювати наведені недоліки. Пропонується розглянути процедури, які за результатами групового експертного ранжування на порядковій шкалі деякої навчальної вибірки X будують відображати оцінки корисності кожної альтернативи вибірки [6, с.92]. Від кожного експерта необхідне упорядкування всіх альтернатив вибірки відповідно до власних уподобань. Якщо кількість альтернатив дорівнює $m(A_1, A_2 \dots A_m)$, то можливе $m!$ їх різних упорядкувань. Далі робиться припущення, що нам відомі істинні значення корисності альтернатив, а відповідно й правильне упорядкування. Якщо кількість експертів становить n , то число можливих варіантів розподілу голосів між кожним з $m!$ упорядкувань дорівнює числу $n -$ сполучень з повторами з $m! + n - 1$ предметів.

$$v = C_{m!+n-1}^n = \frac{(m! + n - 1)!}{n!(m! - 1)} \quad (4)$$

Тоді ймовірність кожного розподілу голосів $(k_1, k_2, \dots, k_{m!})$, де k_t - кількість експертів, які обрали варіант упорядкування з номером $t(t = 1, m!)$, можна визначити з формули поліноміального розподілу

$$P_z(k_1, k_2 \dots k_{m!}) = \frac{n!}{k_1! k_2! k_{m!}!} P_1^{k_1} P_2^{k_2} \dots P_{m!}^{k_{m!}} \quad (5)$$

$$z = \overline{(1, v)},$$

де P_t - ймовірність t -го варіанту упорядкування $t = 1, m!$. Виходячи з наведеного розподілу, можна обчислити необхідні характеристики вихідних параметрів процедури аналізу.

Для експертної оцінки соціальних ризиків досить перспективним видається застосування методу статистичної обробки апріорної інформації (ризик упорядковуються в ряд за ступенем зменшення їх значимості). Достовірність результатів опитування у цьому випадку залежить від досвіду та інтуїції спеціалістів, а також від досконалості процедури опитування і обробки його результатів [7, с.38]. Експерти оцінюють ризик з точки зору настання ризикової події і небезпеки даного ризику.

Кожному експерту пропонується список з n обраних контрольованих факторів, які вони повинні розмістити у порядку зменшення значимості. Найбільш значимому параметру присвоюється значення одиниці ($R = 1$) , а найменш значимому $R = n$. Результати опитування відображаються у табличному вигляді. Сума всіх рангів для кожного експерта повинна залишатися постійною, тобто:

$$\sum_{i=1}^n R_{ji} = (1 + 2 + 3 + \dots + n) = 0,5n \cdot (n + 1) \quad (6).$$

Суми рангів по вертикалі для кожного контрольованого фактора x_i залежать від N і n та можуть використовуватися для суджень щодо значимості окремих параметрів. Обробка і аналіз результатів опитування закінчується побудовою діаграми коефіцієнтів значимості K_i з виділенням значимих факторів.

Цікавим з точки зору методики експертної оцінки соціальних ризиків видається застосування спектрального підходу. Він ґрунтується на визначенні узгодженості множини експертних оцінок. Метод дає можливість вирішити питання щодо використання цієї множини для отримання агрегованої оцінки. Кількісна оцінка ступеня узгодженості множини експертних оцінок, як правило, виходить з ординальних оцінок (рангів альтернатив).

Виключенням є метод Т.Сааті [8], який застосовується для обробки результатів парних порівнянь альтернатив, виконаних одним експертом і представленим у фундаментальній шкалі. На їх основі визначаються кардинальні оцінки значимості альтернатив. В якості показника узгодженості пропонується використати різницю між максимальним власним значенням матриці порівнянь та числом альтернатив. Даний метод має суттєве обмеження – його не можна застосовувати для множини експертів та для знаходження результуючої узгодженості множини кардинальних оцінок.

Відповіді експертів, зазвичай, відображаються за допомогою порядкової та номінальної шкал. До номінальних шкал належать прості

шкали, вони містять опис належності об'єктів до певних класів: досліджуваним об'єктам одного класу присвоюють одне й те саме число, різних класів – різні числа.

Переваги між об'єктами різних класів не визначаються, відсутні також поняття масштабу і початку відліку. Оскільки існує необмежена кількість варіантів присвоєння чисел різним класам об'єктів, то припустимими в шкалі найменувань є будь-які перетворення показників, що мають властивість однозначності. Вона означає, що у об'єктів різних класів не може бути однакових значень показників, а за кожним значенням можна однозначно визначити належність об'єкта до певного класу.

Порядкова шкала вважається значно досконалішою, ніж номінальна, оскільки дає змогу визначити переваги між різними об'єктами. Порядкова (рангова) шкала застосовується для впорядкування об'єктів поодиноці або за декількома ознаками: числа в ній визначають лише порядок побудови ряду об'єктів за їх перевагами, однак не дають можливості стверджувати, наскільки один об'єкт є важливішим за інший. Показники, що входять до порядкової шкали, містять значно менше інформації, разом з цим вони дають можливість судити про відносні переваги між об'єктами.

Картографування ризиків дає змогу визначити пріоритетність та розташувати за рангами ризику відповідних механізмів управління. Карта ризиків є невід'ємною складовою якісного аналізу та являє собою графічний або текстовий опис обмеженої кількості конкретних ризиків системи [9].

Карта ризиків слугує базисом якісної ідентифікації та аналізу ризику, її побудова відбувається на основі розрахунків матриці вірогідності актуалізації того чи іншого ризику, а також оцінки його наслідків. У подальшому карта ризиків розмежовується на сектори, вони складаються з певних груп ризиків. Частина секторів може залишатися пустими, тоді як окремі сектори можуть містити декілька груп, що говорить про незначні розбіжності у ступенях вірогідності актуалізації різних груп ризиків.

Якщо мова йде про соціальні ризики, то до графічного варіанта карти ризиків повинен додаватися офіційний документ, який міститиме найменування, вірогідності настання того чи іншого ризику, оціночні величини наслідків актуалізації, ранг ризиків, тригер, перелік заходів з реагування, а також відповідальних посадових осіб. На сьогодні проблема визначення вагових коефіцієнтів для кожного експерта залишається невіршеною, оскільки всі відомі методи базуються на самооцінці експертів. Основний недолік прямої самооцінки полягає у тому, що на її

результат може вплинути ряд психологічних факторів (бажання показати високу обізнаність, застереження щодо результатів самооцінки, які можуть вплинути на кар'єру тощо). Тому для нівелювання необ'єктивних вагових коефіцієнтів доцільно використати можливості евристичного методу, де передбачається ранжування експертів залежно від їх досвіду, компетенції та результатів самооцінки за кожним запитанням.

Використовуючи експертні методи оцінки, слід також враховувати той факт, що вони не завжди дають змогу з достатньою точністю виявити різницю між документальним статусом експерта та дійсним ступенем його компетентності, а також прослідкувати зв'язок між компетентністю та самооцінкою. Об'єктивний коефіцієнт компетентності пропонується визначати на основі результатів анкетування [10, с.101]. Компетентність прямо пов'язується із займаною посадою і стажем роботи в галузі чи організації. Оцінка проводиться за п'ятибальною шкалою, наданий бал ділиться на 100. Коефіцієнт об'єктивної оцінки компетентності розраховується за формулою:

$$K_o = S_j \cdot (O_p + O_c) \quad (7)$$

де K_o – коефіцієнт об'єктивної оцінки компетентності;

S_j – узагальнена думка експертів;

O_p – оцінка займаної посади;

O_c – оцінка стажу роботи.

Коефіцієнт суб'єктивної оцінки компетентності пропонується розраховувати на основі суджень експертів щодо власної інформованості по проблемі, а також наведенні типових джерел аргументації своєї думки:

$$K_s = S_j \cdot (K_i + K_a) \quad (8)$$

де K_s – коефіцієнт суб'єктивної оцінки компетентності;

K_i – коефіцієнт інформованості;

K_a – коефіцієнт аргументації.

Запропонована методика виглядає досить простою у застосуванні, однак показник S_j не має чіткого алгоритму обчислення, що нівелює переваги її застосування.

В. Циганок пропонує визначення рівня компетентності кожного учасника експертизи звести до вирішення стандартної задачі агрегації індивідуальних експертних оцінок, поданих у вигляді матриць.

Алгоритм визначення ваг альтернатив умовно розділено на наступні кроки: 1-й крок – генерація на основі реальних матриць парних порівнянь, сформованих кожним з експертів, множини ідеально-узгоджених матриць парних порівнянь; 2-й крок – кожній із сформованих ідеально-узгоджених матриць парних порівнянь ставиться у відповідність ваговий коефіцієнт, котрий відображує вагомість інформації, що

міститься в даній матриці, та її вплив на шукані ваги альтернатив. Кожний такий ваговий коефіцієнт враховує як ступені компетентності експертів, які брали участь у формуванні матриці, так і рівень відмінностей реальних експертних матриць парних порівнянь від ідеально узгодженої; 3-й крок – за кожною із сформованих ідеально-узгоджених матриць парних порівнянь однозначно знаходяться проміжні значення ваг альтернатив; 4-й крок – результуючі значення ваг альтернатив знаходяться як сума добутків ваг, визначених за ідеально-узгодженими матрицями парних порівнянь, та нормованих значень рейтингів цих матриць [11, с.9-10]. Наведений метод, хоча й найбільш повно використовує експертну інформацію кожного з елементів матриць парних порівнянь, однак, є доволі громіздким у застосуванні, оскільки кількість 5-7 експертів для оцінки соціальних ризиків є вкрай недостатньою (автор визнає, що саме така кількість експертів є прийнятною для розрахунків).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, недостатність статистичних даних не дає можливості застосування традиційних частотних підходів для аналізу соціальних ризиків та прийняття на цій основі управлінських рішень. Найбільш ефективним у цьому випадку є використання методів експертних оцінок, які можуть стати досить ефективним інтелектуальним інструментом дослідження соціальних ризиків.

Існування ризикового середовища формує багатоваріантність спрямування дій; під впливом ризиків система завжди має безліч альтернатив, а значить і статистичних показників свого подальшого розвитку, що зумовлює використання експертних оцінок. Це дає можливість негайного та ефективного реагування системи на ситуацію імовірнісної природи. Своєчасна ідентифікація соціального ризику та станів, до яких він може призвести, дає можливість запобігати небажаним наслідкам, обирати гнучкішу стратегію соціальної політики.

Перспективним напрямком подальших наукових пошуків є розробка критеріїв якості експертних процедур – процедура експертної оцінки характеризується наявністю як об'єктивних труднощів, що породжуються власне досліджуванним науковим напрямом, так і недоліками суб'єктивного характеру, які виникають в процесі експертного опитування (взаємовідносини експертів всередині групи, психофізіологічні фактори, узгодженість інформації тощо).

Список використаних джерел

1. Соболев М.П. Роль та особливості експертних оцінок ризиків при формуванні державно-управлінських рішень / М.П. Соболев // Сучасні суспільні

проблеми у вимірі соціології управління. Серія: Соціологія : зб. наук. пр. ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2010. – Т. XI. – Вип. 146. – С. 108–113.

2. С.І. Вировий, Н.П. Дяченко Теоретико-методологічні аспекти соціально-політичних прогностичних досліджень. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2013-2/doc/4/02.pdf>.

3. Т.М. Олех Предварительная оценка проектов: экспертные методы. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://storage.library.opu.ua/online/periodic/kms_2014_8/27-32.pdf.

4. Коваленко О.В., Біла Д.М. Обґрунтування використання економічної діагностики для прийняття управлінського рішення. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_005.pdf.

5. Totsenko V. The Agreement Degree of Estimations Set with Regard of Experts Competency// Proc. Fourth Int. Symp. on the Analytic Hierarchy Process, Simon Fraser University, Vancouver, Canada, Juli 12-15, 1996.-P.229-242.

6. Бугаев Ю.В. Экстраполяция экспертных оценок в оптимизации технологических систем [Текст]/ Ю. В. Бугаев // Известия АН. Серия: Теория и системы управления. – 2003. – № 3. – С. 90–96.

7. Богданов В.М. Методические указания к практическим указаниям по статистической обработке априорной информации. - М.: Изд-во ВМСМ.- 1984.- 142с.

8. Саати, Томас Л.Принятие решений при зависимостях и обратных связях: аналитические сети / Т. Л. Саати ; пер. с англ. О. Н. Андрейчиковой. - Изд. 2-е. - Москва: ЛИБРОКОМ: URSS, 2009. - 357 с.

9. Martin Neil Using “Risk maps” to visually model and communicate risk [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.agenarisk.com/resources/Using_Risk_Maps.pdf.

10. Новая методика оценки рисков деятельности предприятия / Н. В. Капустина [и др.] //Менеджмент в России и за рубежом. – 2008. – № 4. – С. 99–104.

11. В.В. Циганок. Моделі та методи експертної підтримки прийняття рішень в слабо структурованих складних системах [Текст] : автореф. дис. ... д-ра техн. наук : 01.05.04 / Циганок Віталій Володимирович ; Нац. техн. ун-т України "Київ. політехн. ін-т". - К., 2013. - 36 с.

V. Nadraga

*PhD in State Management, Associate Professor, Leading Researcher M. Ptukha
Institute of Demography and Social Studies, National academy of Science of Ukraine*

METHODS OF EXPERT ASSESSMENTS IN THE SOCIAL RISKS MANAGEMENT

The article investigates the social risks management tools, which are considered as the methods of expert assessments. In this research we interpret the social risk as the activity related to overcoming the uncertainty in the

situation of the inevitable choice, when there is an opportunity to quantitatively and qualitatively assess the likelihood to achieve the intended result and the digression from the purpose.

The social risks management implies a kind of organization of analytical and practical activity which is able to provide timely and adequate response to risk in order to minimize it. It has been noted that the expert risks assessment is one of the most informative, reliable and affordable methods of qualitative analysis, which gives an opportunity not only to obtain the objective characteristics of the problem, but also to choose the most appropriate algorithm for management actions in a situation of risk.

Two main functions of the expert assessment method have been identified: the assessment of the condition (including reasons) and the forecast trends in the various phenomena and processes of social life.

It has been proved that the use of the procedures of the collective expert assessments construction according to their probabilistic characteristics is the most appropriate for the social risks expert assessments.

According to the analysis it has been emphasized that statistical approach is the most widely used to determine the aggregate assessment. This approach is based on the representation of the assessments of the alternatives that were provided by the experts.

Alternatives are the result of the realization of some random variable and application of the mathematical statistics methods. The practical implementation of this approach has two conceptual limitations – an incorrect presentation of expert's opinion as a realization of some random variable with the normal distribution law and the uncertainty of the threshold value of coherence of the set of assessments.

It has been noted that the application of the method of the statistical processing of a priori information is one of the most promising methods of the social risks expert assessments. Application of the spectral approach is based on the definition of the set of expert assessments coherence. It enables to use this set to obtain aggregate assessment. The disadvantage of this method is that it cannot be used by many experts and the lack of resulting coherence of the set of fundamental assessments.

The necessity of the objective coefficient of each expert's competence, which is measured by the method developed on the basis of questionnaires, has been proved.

Keywords: social risks, expert assessments, statistical methods, probabilistic characteristics.

УДК 657.471.72.(043.2)

Соловей Н.В.

ПРОБЛЕМИ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ

В даній статті розглядаються проблеми розподілу загальновиробничих витрат.

Ключові слова: загальновиробничі витрати, облік, розподіл.

В данной статье рассматриваются проблемы распределения общепроизводственных расходов.

Ключевые слова: общепроизводственные расходы, учет, распределение.

Постановка проблеми. Загальновиробничі витрати займають значну частину у складі виробничих витрат підприємства, тому питання розподілу цих витрат є необхідним та нагальним. Загальновиробничі витрати поділяються на постійні та змінні підприємством самостійно, оскільки в П(С)БО не зазначено чіткого переліку саме змінних і постійних витрат. Від правильного розподілу загальновиробничих витрат залежить, яка їх частина буде списуватися на витрати виробництва, а яка включатися до собівартості реалізованої продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми загальновиробничих витрат розглядали М.Г. Чумаченко, С.Ф. Голова, П.Й. Атамаса, В.Д. Новодворського, Л.В. Панферова, Ю.О. Соколова, Ч. Хорнгрена, Д. Фостера, Дж. Ріса, В.С. Лень та інші. Ці вчені приділили значну увагу саме обліку та розподілу загальновиробничих витрат.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Незважаючи на те, що стандарти бухгалтерського обліку діють уже досить довго, процедура розподілу загальновиробничих витрат є складною для багатьох економістів і бухгалтерів.

Прямого визначення загальновиробничих витрат положення (стандарти) бухгалтерського обліку не містять. У виробничу собівартість продукції включаються прямі, а також змінні й постійні розподілені загальновиробничі витрати. Крім того, згадується, що загальновиробничі витрати - це витрати на обслуговування й керування виробництвом (цехів, ділянок). Отже, загальновиробничі витрати - це «непрямі» витрати, пов'язані з керуванням і обслуговуванням виробництва. В економічній літературі стосовно до таких витрат використовується термін непрямі.

Навіть в класифікації витрат на прямі і непрямі криються причини нерозуміння проблем розподілу загальновиробничих витрат. Справа в тому, що з визначення непрямих витрат розуміється, що їхня загальна сума співвідноситься з декількома об'єктами (підрозділами, продуктами,

видами діяльності) і необхідним є розподіл непрямих видатків між об'єктами.

Постановка завдання (цілі статті). Метою даної статті є розгляд проблем розподілу загальновиробничих витрат.

Вклад основного матеріалу. Загальновиробничі витрати мають непрямий характер, оскільки не можуть бути віднесені безпосередньо на певний об'єкт обліку витрат. Тобто загальновиробничі витрати беруть участь у виробництві декількох видів продукції.

До цих витрат відносяться: витрати на управління виробництвом; витрати на плату службових відряджень; амортизація основних засобів загальновиробничого призначення; амортизація нематеріальних активів загальновиробничого призначення; витрати на утримання експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів інших необоротних активів загальновиробничого призначення; витрати на вдосконалення технологій й організації виробництва; витрати на охорону праці, техніку безпеки й охорону навколишнього природного середовища; інші витрати [1].

Загальновиробничі витрати поділяються на постійні і змінні. Відповідно до П(С)БО №16 перелік і склад постійних і змінних загальновиробничих витрат встановлюється підприємством самостійно.

До змінних належать загальновиробничі витрати, які змінюються прямо пропорційно зміні обсягу виробництва. Такі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу, виходячи з фактичної потужності звітного періоду. Змінні загальновиробничі витрати повністю включаються до складу виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) в періоді їх виникнення.

До постійних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування та управління виробництвом, які залишаються незмінними із зміною обсягу діяльності. Постійні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу за нормальної потужності. Порядок розподілу загальновиробничих витрат на підприємстві зображено на рис. 1.

На практиці поділ витрат на змінні й постійні виявляється чисто умовним. Підприємству важко визначити які загальновиробничі витрати змінюються пропорційно до обсягу діяльності, а які не змінюються. Тому багато підприємств не виділяють серед загальновиробничих витрат змінних чи постійних, а відразу розподіляють всю їх суму з використанням обраної бази розподілу виходячи з фактичної потужності звітного періоду. Тобто всі загальновиробничі витрати є розподіленими та включаються повністю у виробничу собівартість продукції. За такої

ситуації загальновиробничі витрати не включаються до собівартості реалізованої продукції.

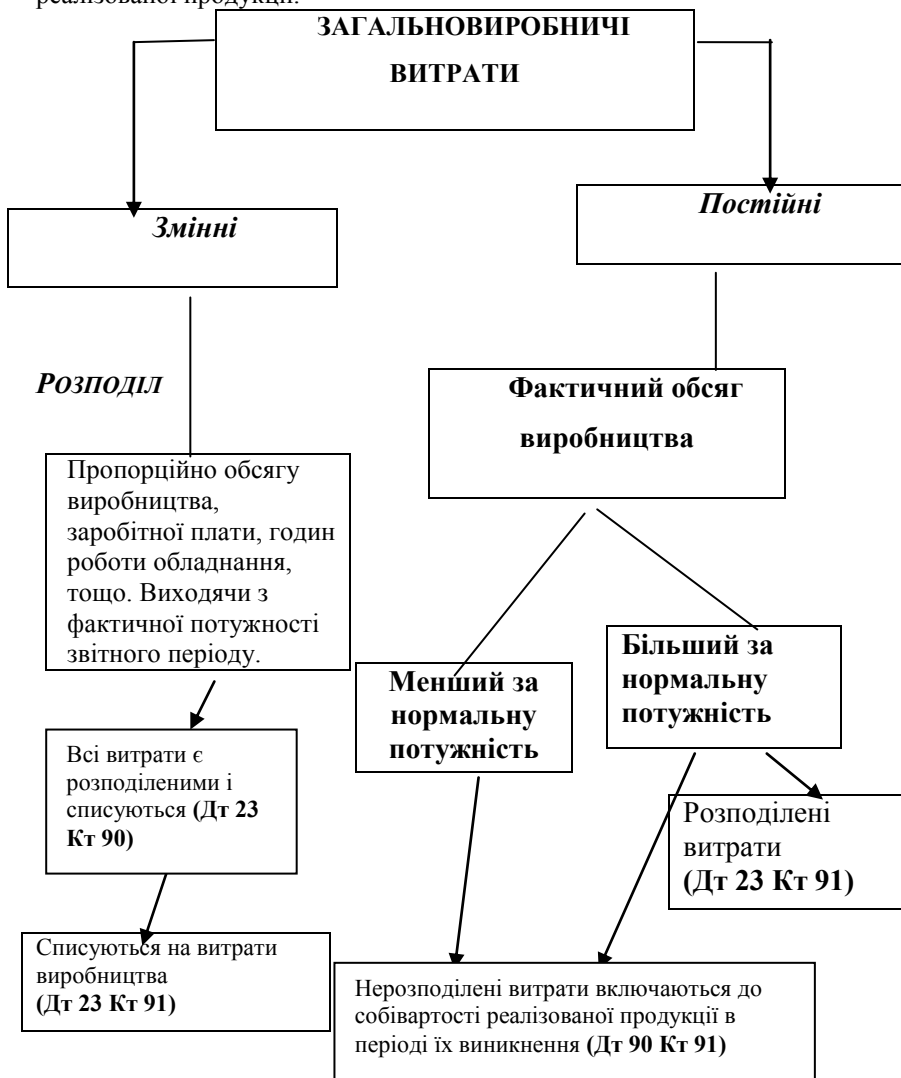

Рисунок 1. Порядок розподілу загальновиробничих витрат

Це стосується як малих і середніх, так і великих підприємств. На перший погляд здається, що великі підприємства не повинні мати проблем розподілу загальновиробничих витрат. Відомо, що постійні загальновиробничі витрати розподіляються виходячи з нормальною потужності підприємства, розрахунок якої, як виявляється, є проблемою для більшості підприємств України. Тому, що умови, в яких функціонують підприємства стрімко змінюються. Показник нормальної потужності підприємства являє собою очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва. Для підприємств, які функціонують за сучасних умов гострої нестачі обігових коштів, планування обсягів виробництва є важким завданням.

На сьогоднішній день в Україні склалася така ситуація, що багато великих підприємств використовують свої виробничі потужності менше, ніж на 50% або взагалі змушені на деякий час зупинити виробництво. Причиною цього є нестача ресурсів для виробництва через відсутність вільних обігових коштів, які в основному забезпечуються банківськими кредитами. Сьогодні в Україні банки пропонують дуже високі відсоткові ставки - близько 20%. За таких умов функціонування важко розрахувати показник нормальної потужності підприємства для подальшого розподілу загальновиробничих витрат.

Наступним важливим моментом вірного розподілу загальновиробничих витрат є розрахунок величини показника бази розподілу, який співвідноситься з показником нормальної потужності. База розподілу повинна враховувати причинно-наслідковий взаємозв'язок між витратами і об'єктами розподілу. Наприклад: заробітна плата, години праці, обсяг діяльності, прямі витрати, інше. При виборі бази розподілу підприємству необхідно враховувати специфіку діяльності, у тому числі рівень автоматизації, кваліфікацію працівників та інші фактори. Механізм, що дозволяє визначити собівартість до закінчення звітного періоду полягає в тому, що підприємство заздалегідь встановлює нормативи включення витрат у собівартість продукції. Протягом звітного періоду загальновиробничі витрати включаються в собівартість готової продукції по нормам [4]. Планова норма розподілу загальновиробничих витрат визначається на початку звітного року і використовується підприємством кожного місяця при здійсненні розподілу загальновиробничих витрат підприємства. Планова норма розподілу розраховується, шляхом ділення суми планових загальновиробничих витрат на очікувану величину показника бази розподілу.

Для підприємств, які виготовляють різні види продукції можна рекомендувати комбіноване використання планової норми розподілу. Тобто для різної продукції використовувати окрему норму розподілу, яка найбільше підходить до конкретного виробництва.

Висновок. Для правильного визначення виробничої собівартості продукції потрібно точно відносити витрати до конкретних об'єктів. Часто на практиці, спостерігається така ситуація: матеріали отримують для виробництва одного об'єкту, а використовують для декількох. Як наслідок, виробнича собівартість одних об'єктів калькулювання буде вищою, а інших заниженою. Отже, існує необхідність перегляду діючої нормативної бази, що регулює облік загальногвиробничих витрат та методології їх розподілу.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 року №318.
2. «План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій» затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291
3. «Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. № 291.
4. Вовченко Т. Загальногвиробничі витрати - враховуємо та розподіляємо // Дебет-Кредит, №30, 2005. - с.33-38.
5. Шандора Н. Методичні аспекти організації управління витратами / Н. Шандора // Фінанси України. – 2003. - № 12. – С. 53 – 58.

Solovey N.V.

PROBLEM OF DISTRIBUTION OF OVERHEAD COSTS

This article discusses the problems the problem of allocation of overhead costs. The features of classification of expenditures for direct and indirect. Note that you must not only take into account the possibility of direct inclusion of certain costs to a particular object of expenditure, but also the economic viability of direct distribution. In addition, the company must choose between the complication of the primary account, it occurs in allocating costs to direct. As well as carrying out additional supporting calculations for allocating indirect costs and their distribution in proportion to the selected base.

In the economic literature distributed terms "conditional permanent" and "semi-variable": it emphasizes that each article has a cost and a constant and a variable part, and the classification is made depending on what part prevails. Classification of costs into fixed and variable is of interest and relevance of the research.

Key words: Overhead costs, accounting, allocation.

УДК65.011.12

Суворова І.М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ АВІАТРАНСПОРТНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті розглянуто основні підходи щодо трактування терміну «системний підхід», визначено основні принципи системного підходу, досліджено основні завдання системного підходу з орієнтацією на діяльність авіатранспортних підприємств, запропоновано схему основних етапів системного управління авіакомпанією, а також доведено необхідність застосування системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами.

Ключові слова: процес управління, системне управління, системний підхід, авіатранспортні підприємства, авіакомпанія.

В статье рассмотрены основные подходы к трактовке термина «системный подход», определены основные принципы системного подхода, исследованы основные задачи системного подхода с ориентацией на деятельность авиатранспортных предприятий, предложена схема основных этапов системного управления авиакомпанией, а также доказана необходимость применения системного подхода в управлении авиатранспортными предприятиями.

Ключевые слова: процесс управления, системное управление, системный подход, авиатранспортные предприятия, авиакомпания.

Постановка проблеми. Становлення ринкових відносин в Україні потребує глибокого вивчення нових теоретичних положень та розробки практичних підходів щодо управління діяльністю авіатранспортних підприємств. Адже для ефективної діяльності авіакомпаній необхідна така категорія ефективного управління, яка буде невід'ємною складовою усього управління в цілому. Для цього сучасні авіакомпанії повинні визначити підходи та згідно обраних підходів чітко сформулювати мету та функції якісного та ефективного управління. Можна вважати, що саме практичне значення вирішення проблеми системного підходу до управління авіатранспортними підприємствами дозволить авіакомпаніям створити ефективну систему управління та успішно конкурувати на сучасному ринку авіап перевезень. Саме системний підхід є тим засобом, який найкраще описує та передбачає реальну дійсність. Він забезпечує весь набір інструментів для керування компанією на основі законів економіки, дозволяє керівництву авіакомпанії більш продуктивно реалізовувати функції прогнозування, планування, організації, керівництва і контролю. Таким чином, вирішення даної проблеми надасть можливість авіатранспортним підприємствам найбільш успішно розвиватися в умовах нестабільного

ринкового середовища та мати вирішальні конкурентні переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вдосконалення, методи та засоби підвищення категорії управління підприємством, в тому числі питання вивчення системного підходу, досліджувалися такими науковцями, як: В. Алієв, М. Альберт, Н. Андерсон, А. Воронкова, Ю. Васильєв, Я. Гордон, Е. Гуммесон, Д. Джоберт, М. Згуровський, А. Ігнатієва, Л. Костирко, Г. Кожекін, Ф. Котлер, О. Курочкін, Н. Мартиненко, М. Мескон, Л. Маттссон, Б. Мільнер, В. Пономаренко, В. Парахіна, А. Сидорова, Л. Синиця, В. Спіцнадель, О. Тридіда, О. Тимошин, Ф. Ушвицький, В. Цуріка та інші.

Невирішена частина загальної проблеми. Слід зазначити, що проблемам системного підходу в економіці приділяється достатньо уваги, проте, недостатньо вивченим залишається практичний аспект організації системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами.

Метою статті є дослідження концептуальних основ системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами, який є тією системою поглядів на процес управління авіакомпанією, що дозволяє управляти підприємством і забезпечувати досягнення поставлених цілей.

Виклад основного матеріалу. В сучасних ринкових умовах процес управління характеризується здатністю: адаптуватися до зовнішньої обстановки, що постійно змінюється; самостійно організовуватись і розвиватись, враховуючи внутрішні кількісні і якісні зміни; функціонувати за умов неповного інформаційного забезпечення; мати різні зовнішні і внутрішні цілі, а також виконувати завдання функціонування. Тому, процес управління розглядається як єдність змісту, форми і процесу, що спрямовується на досягнення цілей і завдань економічної системи [1]. У найбільш узагальненому вигляді управління може бути визначено як цілеспрямований вплив адміністрації на колектив для переведення організації (системи) в інший, більш прогресивний стан. Процес управління виступає як об'єктивно обумовлена система функцій, що носить назву управлінського циклу, а функції носять назву стадій управлінського циклу [7, 13].

Загальна модель об'єкту управління поєднує у своєму складі: сукупну працю виконавців робіт, засоби праці, технологію виробництва, предмети праці, економічні зв'язки і відносини між працівниками. У ході вивчення об'єкту управління виникає складна взаємодія, що охоплює предмет та сферу дослідження різних наук: організації праці, технічних дисциплін, технології виробництва, природничих та технічних наук, що вивчають предмети праці та процес їх обробки, теоретичні та прикладні економічні науки [14]. В свою чергу суб'єкт управління - це адміністративно-управлінський персонал підприємства, який шляхом

застосування методів управління забезпечує його ефективну діяльність. Так, посилаючись на теорію організації, під системою управління розуміють організаційні стосунки між суб'єктом і об'єктом управління [11].

М. З. Згуровський [8] під системним управлінням розуміє процедури обґрунтування взаємозалежних рішень і дій узгоджених за цілями, задачами, строками, ресурсами, результатами для забезпечення ефективності, безпеки (за наявністю ризиків невизначеностей) зовнішніх впливів. Також він вважає [12], що відповідно до теорії організації, теорії систем, кібернетики та синергетики сучасна система управління підприємством є ієрархічно впорядкованою, динамічною, нерівноважною та нелінійною системою. Крім цього, є актуальним ще і те, що елементи системи пов'язані між собою та із зовнішнім середовищем інформаційними зв'язками.

Слід погодитись із П. В. Магдановим, який підкреслює, що система управління організацією - це сукупність правил і процедур, а призначенням системи є оцінка стану організації, розробка та реалізація управлінського впливу [16]. Згідно із дослідженнями В. Галушки, система управління - це сукупність усіх елементів, підсистем і комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують функціонування підприємства [5]. Компонентами підсистеми є групи людей, які взаємодіють вирішуючи проблеми організації [26].

В діяльності авіатранспортного підприємства суттєво-визначальну роль відіграє системний підхід. Авіакомпанія є відкритою системою, тобто це така організація (система), яка має внутрішнє середовище, що формується під впливом змінних, які безпосередньо впливають на процес перетворень (виробництво продукції та послуг): цілі, структура, задачі, технологія і люди. Оскільки авіакомпанія - це відкрита система, вона визначає динамічну взаємодію з навколишнім світом, тобто знаходиться постійно під зовнішнім впливом. Зовнішнє середовище авіатранспортного підприємства складається з середовища прямого впливу (закони і державні установи, споживачі, конкуренти, трудові ресурси) та середовища опосередкованого, непрямого впливу (стан економіки, науково-технічний прогрес, соціально-культурні та політичні зміни, міжнародні події та оточення, взаємозв'язки з населенням). Таким чином, ключові фактори успіху авіакомпанії знаходяться в двох сферах: зовнішній (з якої вона одержує ресурси, інформацію, знання) і внутрішній (сильні і слабкі сторони, які створюють ті чи інші передумови для перетворення ресурсів у продукцію або послуги), а ступінь розмежування відкритої чи закритої системи змінюється в залежності від ситуації [19, 15].

Сутність поняття «системний підхід» з різних позицій представлено на рис. 1. Отже, розглядаючи систему управління з позиції системного підходу, слід погодитись з Л. С. Зеленцовою, яка дотримується думки, що дана система створюється для реалізації функцій управління організацією і є упорядкованою сукупністю елементів, які взаємопов'язані та взаємодіють, при чому, системоутворюючим фактором виступає конкретний результат діяльності [9].

Системний підхід в управлінні діяльністю підприємств за своєю суттю передбачає проведення комплексних досліджень, інтегральних оцінок щодо управління фінансово-економічною діяльністю з різних позицій [2]. Він базується на сукупності принципів, які відображають його зміст та особливості: цілісності, сумісності елементів цілого, розвитку, мобілізації функцій, інтерактивності, імовірнісних оцінок, варіантності тощо.

Всі процеси і явища системний підхід розглядає у вигляді певних цілісних систем, що володіють новими якостями та функціями і не властиві її елементам. Сутність системного підходу полягає в розгляді всіх явищ як єдиного цілого, їх об'єктивній оцінці, забезпеченні розвитку всієї системи з урахуванням таких внутрішніх змінних, як: мета, планування, організація всіх робіт, структура організації. Системний підхід - це спосіб управління, заснований на розумінні об'єкта управління як цілого, а також на виявленні різноманіття його внутрішніх і зовнішніх зв'язків, узгоджених методів і засобів управління економікою, галуззю, фірмою, компанією [25].

На думку автора, системний підхід в управлінні авіатранспортним підприємством - це така система поглядів на процес управління авіакомпанією, яка раціонально поєднує управлінський вплив на всі елементи авіаційного підприємства з урахуванням: цілей, завдань, сутності, принципів, форм і методів управління авіакомпанією, а також розглядає їх динаміку.

Саме системний підхід передбачає системне вирішення завдань, які постають перед авіатранспортним підприємством. Безпосередньо, системний підхід в управлінні вивчає підприємство як систему, що складається із взаємопов'язаних елементів. Системний підхід передбачає вивчення об'єкта дослідження за такими аспектами: елементний (визначення елементів системи, її міцності, рівня спільності системи); структурний (визначення типу структури, зв'язків, взаємозалежностей на кількісному та якісному рівні); функціональний (визначення функцій системи, підсистем); інтегративний (виявлення цілей системи, протиріч та способів їх усунення, визначення основної ланки); комунікативний (виявлення зв'язків із іншими системами) та історичний (дослідження

етапів розвитку системи, прогнозування її перспектив) [4].

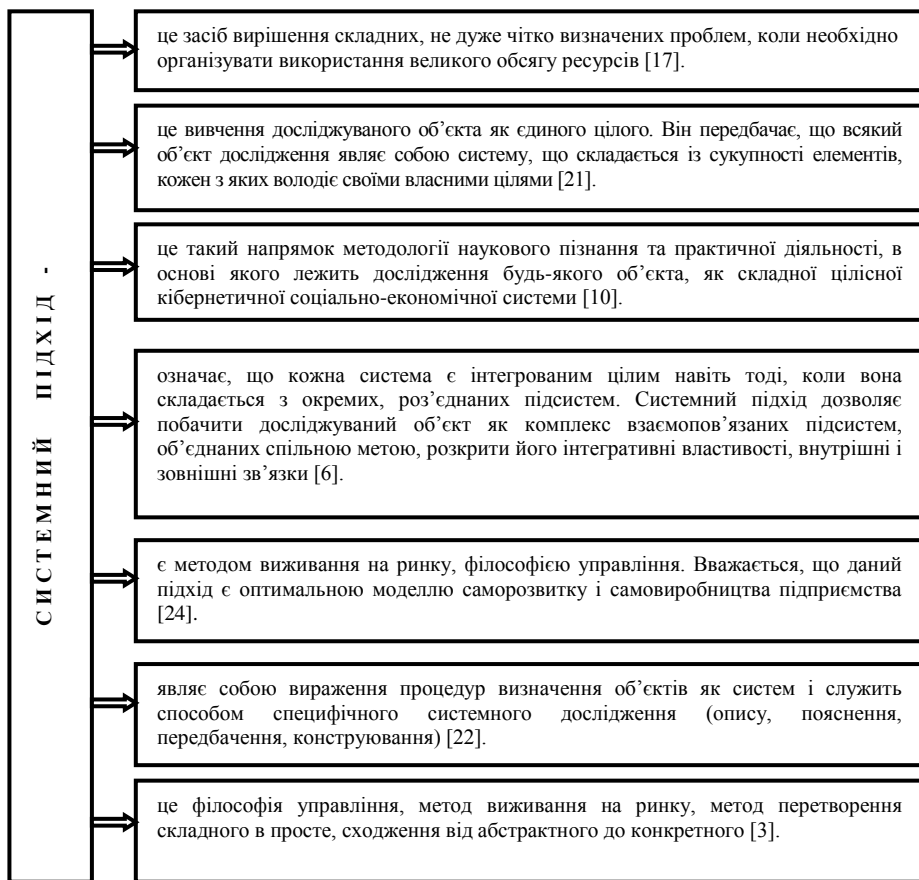

Рисунок 1. Сутність поняття «системний підхід» з різних позицій

Необхідність застосування системного підходу спричинена ускладненням внутрішньої структури об'єктів управління; розширенням і розгалуженням зв'язків; швидким і безперервним зростанням обсягу інформації; нестабільністю навколишнього середовища; посиленням конкурентної боротьби.

Безперечною перевагою системного підходу є спрямування на слабоструктуровані проблеми, пошук оптимального варіанта їх вирішення

[3]. Різні підходи до моделювання і оцінки ефективності управління підприємством визначають такі моделі, як механістична і гуманістична. В цих моделях передбачено, що: є дійсний стан системи (S_0), є бажаний стан системи (S_1), є альтернативні шляхи переходу із (S_0) в (S_1). Такий підхід називають «жорстким» системним підходом. Стосовно «м'якого» системного підходу, то він приймає за основу стратегію обмеженої оптимізації і враховує різнопланові інтереси [18-20].

Принцип системності передбачає дослідження об'єкта з одного боку, як єдиного цілого, а з іншого боку, як частини більшої системи, в якій аналізований об'єкт перебуває з іншими системами в певних відносинах. Таким чином, принцип системності охоплює всі сторони об'єкта і предмета в просторі і часі [23]. Але, слід зазначити, що принцип системності буде ефективним тільки тоді, коли всі складові враховуються і використовуються системно у взаємозв'язку і взаємозалежності, інакше - це не дає системності. Це підтверджується ще і тим, що максимальна ефективність функціонування частин системи не призводить до максимальної ефективності системи в цілому. Зазначимо, що системний підхід можна застосовувати на різних рівнях управління авіатранспортним підприємством. У кожному з випадків, об'єкт управління буде розглядатися як цілісна система. Таким чином, управління буде ефективніше тим, чим оптимальніше підібрані елементи системи і скоординовані дії.

В загальному вигляді, системний підхід можна представити у сукупності принципів. Етапи та елементи системності містяться у всіх вищезазначених наукових підходах, які визначають підприємство як систему або елемент більш глобальної системи. Схема основних етапів системного управління авіатранспортним підприємством представлена на рис. 2. Безперечною перевагою системного підходу є спрямування уваги на слабоструктуровані проблеми та пошуки нового оптимального варіанта їх вирішення [3]. Такі проблеми виникають на рівні складних систем. Слід зазначити, що авіатранспортні підприємства за своєю суттю є складною економічною системою. Тому, як і в будь-якій системі, в авіакомпанії існує ефект синергії, який полягає в тому, що надання авіаційних послуг можливе тільки на рівні всього підприємства.

Авіатранспортне підприємство містить в собі цілу низку підсистем (служб, підрозділів тощо), кількість і розмір яких залежить від обсягів та видів пропонованих послуг. Слід звертати увагу ще і на те, що авіатранспортні підприємства є також частиною великої системи: авіаційної галузі, економіки регіону та країни загалом. Необхідність застосування системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами полягає у: нестабільності зовнішнього

середовища; ускладненні внутрішньої структури управління авіакомпанією; розширенні взаємозв'язків; швидким зростанні обсягу інформації; посиленні конкуренції на сучасному ринку авіаперевезень.

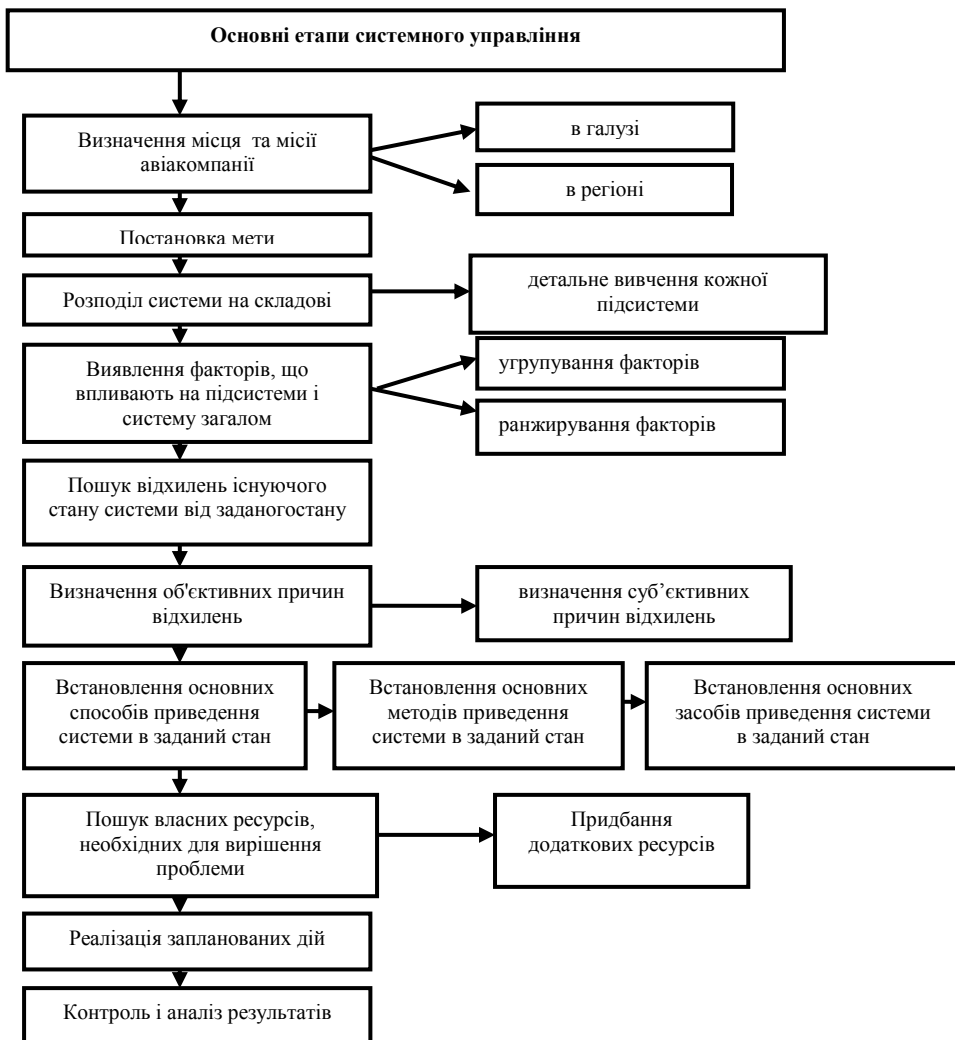

Рисунок 2. Схема основних етапів системного управління авіатранспортним підприємством

Висновки. Нестабільність зовнішнього середовища, ускладнення внутрішньої структури управління авіакомпанією, розширення взаємозв'язків, швидке зростання обсягу інформації, посилення конкуренції на сучасному ринку авіаперевезень - всі ці чинники зумовлюють необхідність щодо застосування системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами.

Саме системний підхід в управлінні авіатранспортним підприємством - це така система поглядів на процес управління авіакомпанією, яка раціонально поєднує управлінський вплив на всі елементи авіаційного підприємства з урахуванням: цілей, завдань, сутності, принципів, форм і методів управління авіакомпанією, а також розглядає їх динаміку.

Авіатранспортні підприємства містять в собі цілу низку таких підсистем, як служби та підрозділи, кількість і розмір яких залежить від обсягів та видів пропонованих послуг, отже, системний підхід слід застосовувати на різних рівнях управління авіакомпанією для досягнення синергетичного ефекту, який полягає в тому, що надання авіаційних послуг можливе тільки на рівні всього підприємства.

Слід звернути увагу ще і на те, що авіатранспортні підприємства є також частиною великої системи: авіаційної галузі, економіки регіону та країни загалом.

Проведені дослідження щодо концептуальних основ системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами є підґрунтям для подальших наукових досліджень стосовно проактивних методів управління авіакомпанією.

Список використаних джерел

1. Акунец В. П. Организационное и оперативное управление приборостроительным производством: монография / В. П. Акунец. - М.: Технопринт, 2002. - 208 с.
2. Блажевич Г. Формування стратегії розвитку інноваційно-технологічного потенціалу промислового підприємства / Г. Блажевич // Схід. - 2012. - №4(118). - С.10-15
5. Галушка В. Аналітичне забезпечення в системі управління підприємством / В.Галушка // Схід. - №2. - 2011.- С.19-22.
6. Генкин Б. М. Основания экономической теории и методы организации эффективной работы: монография / Б. М. Генкин. - М.: Норма, 2007. - 400 с.
8. Згуровський М. З. Системний аналіз: проблеми, методологія, застосування / М. З. Згуровський, Н. Д. Панкратова. - 2-е вид., перероб. і доп. - К.: Наукова думка, 2011. - 726 с.
9. Зеленцова Л. С. Диалектика системного подхода с позиций управления организацией /Л. С. Зеленцова// ВестникОренбургскогогос. унив.-та.- 2012. - № 1.

– С. 100-105.

11. Калюжна Н. Г. Система управління підприємством як предмет дослідження теорії організації / Н. Г. Калюжна // Економічний вісник Донбасу. - 2011. - №2. - С. 51 - 54.

12. Калюжна Н. Г. Формування карти дескриптивних ознак системи управління підприємством / Н. Г. Калюжна // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - №6. - С. 8 -16.

13. Козлов А. А. К вопросу управления персоналом в условиях переходной экономики / А. А. Козлов // Менеджмент в России и за рубежом. -2001. - № 1. - с. 46–54.

16. Магданов П. В. Система управления организацией: понятие и определение / П. В. Магданов // Вестник Оренбургского государственного университета. - 2012. - № 8. - С. 56 - 62.

17. Мартыненко Н. М. Менеджмент фирмы: книга для предпринимателя / Н. М. Мартыненко. - К.: МА «Леся», 1995. – 368 с.

18. Мильнер Б. З. Теория организаций / Б. З. Мильнер. - М.: ИНФА, 1998. - 336 с.

20. О'Шонесси Д. Принципы организации управления фирмой / Д. О'Шонесси. - М.: МГ - Пресс, 1999. – 296 с.

21. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. - 2-е изд. - М.: ИНФРА-М, 2006. – 810 с.

25. Шарапов В. Универсальные технологии управления / В. Шарапов, Е. Шарапова. - М.: Техно-сфера, 2006. - 496 с.

26. Янг С. Системное управление организацией / С. Янг. - М.: «Советскорадио», 1972. – 456 с.

Suvorova I. M.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF SYSTEM APPROACH TO MANAGEMENT OF AIR TRANSPORT ENTERPRISES

The formation of market relations in Ukraine requires a deep study of new theoretical positions and develop practical approaches to the management of aviation businesses. After all, for the efficient operation of the airlines need a category of effective management to be an integral part of all management in general. In this modern airline must determine the methods and approaches selected according to shape the purpose and function of the quality and good governance.

This systematic approach is the way that best describes and provides reality. It provides a full set of tools to manage the company on the basis of the laws of economics, it enables the airline more efficiently implement functions of forecasting, planning, organizing, leading and controlling.

The apparent advantage of the system approach is directing attention to semistructured problems and search for a new best option to solve them. Such problems arise at the level of complex systems. It should be noted that air transport enterprise is essentially a complex economic system. Therefore, as in any system, there is a synergy

airline, which is that the provision of air services is only possible at the level of the enterprise.

Air enterprise contains a number of subsystems (services, departments, etc.), the number and size of which depends on the volume and types of services offered. Should pay attention to the fact that air transport company is also part of a larger system: the aviation industry, the economy of the region and the country as a whole.

Thus, the instability of the environment, complications of internal management structure airline expanding relationships, the rapid growth of information, increased competition on the market of air transportation - all these factors make the need for a systematic approach to the management of air transport enterprises.

It is a systematic approach to the management of air now - is a system of views on the management by the airline, which efficiently combines management impacts on all elements of the aviation company based: goals, objectives, nature, principles, forms and methods of management of the airline, and examines their dynamics.

The author believes that a systematic approach to the management of air now - is a system of views on the management airline efficiently combines managerial impact on all elements of the aviation company based: goals, objectives, nature, principles, forms and methods of management of the airline, and also considering their dynamics.

We believe that the most practical solution to the problem mentioned systematic approach to the management of air companies will allow airlines to establish an effective management system and successfully compete in today's airline market.

УДК 65.016.2(045)

А.Т. Тофанчук

МЕТОДИКА ПЛАНУВАННЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ РОБОТИ АВІАКОМПАНІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Розглядаються теоретичні і практичні аспекти підвищення ефективності діяльності авіакомпаній в процесі розробки і реалізації стратегії диверсифікації. Основна увага приділяється питанням розробки відповідного плану, коли засобом диверсифікації є введення в експлуатацію нового типу чи моделі повітряного судна. План диверсифікації розробляється по результатах порівняльного аналізу техніко-економічних та споживчих характеристик повітряних суден та економічних наслідків їх введення в експлуатацію.

Ключові слова: авіакомпанія, конкурентоспроможність, диверсифікація.

Рассмотрены теоретические и практические аспекты повышения эффективности деятельности авиакомпаний в процессе разработки и реализации стратегии диверсификации. Основное внимание уделяется вопросам разработки соответствующего плана, когда средством диверсификации является введение в эксплуатацию нового типа или модели воздушного судна.

Ключевые слова: авиакомпания, конкурентоспособность, диверсификация.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки характеризується різким збільшенням масштабності та темпів змін, що відбуваються, при одночасному зменшенні їх прогнозованості. Значна уразливість по відношенню до стану зовнішнього середовища вимагає розробки та застосування авіакомпаніями адекватної стратегії діяльності. Таким вимогам відповідає стратегія диверсифікації, що може розглядатись як спрямованість підприємства на освоєння нових товарних ринків, освоєння з цією метою нових технологій виробництва і надання послуг. Метою диверсифікації є зменшення загального рівня ризику господарської діяльності та підвищення стабільності роботи і конкурентоспроможності підприємства [5,6]. До специфіки цивільної авіації у цьому питанні можна віднести те, що засобом, а іноді – метою диверсифікації є придбання і введення в експлуатацію нового типу чи моделі повітряного судна (далі – ПС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблема диверсифікації діяльності авіакомпанії розглядається в руслі загальної тематики досліджень без належного урахування специфіки галузі. Проблема вибору ПС як засобу, здатному забезпечити досягнення поставлених цілей розвитку авіакомпанії оптимальним шляхом, в більшості випадків розглядається тільки в площині відповідності його техніко-економічних характеристик вимогам до його експлуатації у короткотерміновому періоді. У більшості випадків для оцінки ПС пропонується широко використовувати апарат експертних оцінок [4,7]. Як результат, фактор часу, а разом із ним довготривалі наслідки господарської експлуатації ПС залишаються поза увагою. Відсутність визначення ролі ПС в процесі диверсифікації, розгляд його вибору у відриві від стратегічних цілей розвитку авіакомпанії та господарських наслідків його експлуатації є, на думку автора, основними вадами процесу вибору авіакомпанією ПС.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Аналіз літературних джерел довів, що існуючі методики не повністю враховують багатоваріантність розробки плану заходів та виконання розрахунків в процесі диверсифікації внаслідок необхідності вибору між кількома потенційно найбільш привабливими за своїми техніко-економічними характеристиками типами ПС. Вибір певного типу ПС для експлуатації його авіакомпанією розглядається з позицій відповідності його техніко-економічних характеристик певним вимогам згідно особливостей обраного регіону польотів, сітки маршрутів, вимогам пасажирів тощо. Визначення фінансово-економічних наслідків вибору певного ПС у цьому випадку відноситься до другорядних питань [11].

Основний зміст. Розроблений та використаний на практиці підхід до розробки плану диверсифікації роботи авіакомпанії, який складається з наступних етапів. На першому на основі експертних оцінок здійснюється вибір типів ПС, які найбільш повно відповідають майбутнім умовам їх експлуатації та цілям диверсифікації. На наступному етапі виконується маркетинг ринку авіаперевезень в обраному регіоні, на основі техніко-економічних показників обраних типів чи модифікацій ПС, прогнозованих пасажиропотоків, уподобань пасажирів чи споживачів послуг авіакомпанії розраховуються планові результати диверсифікації авіакомпанії. З урахуванням апріорно встановлених цілей визначається ефект диверсифікації для кожного типу ПС з обраних. В процесі проведення переговорів з постачальниками ПС здійснюється перегляд показників, які впливають на фінансові результати диверсифікації, та здійснюються перерахунки результатів диверсифікації. Результат співставлення планових розрахунків по кожному з типів ПС дає можливість обрати оптимальний варіант. На рисунку представлена схема розробки плану диверсифікації авіакомпанії.

Розроблені засади планування диверсифікації авіакомпаній використовувались в практиці господарської діяльності та довели свою ефективність. Наведений приклад описує процес планування стратегії авіакомпанією, яка в основному виконує рейси поза розкладом (далі – АК).

Стратегія диверсифікації обрана керівництвом АК з наступних причин. Структурна криза в цивільній авіації кінця 2012 – початку 2013 рр. внаслідок виведення з ринку авіаперевезень провідних авіакомпаній України [3] довела великий рівень виникнення ризику незадоволення попиту регіональних пасажирів на авіаперевезення внаслідок важкого фінансового стану авіакомпаній, які цей регіон обслуговують.

В цих умовах авіакомпанія, яка бере на себе зобов'язання з обслуговування попиту на перевезення у певному регіоні, буде користуватися підтримкою місцевих органів влади та бізнес-структур. В той же час політична криза початку 2014 р. привела до різкого скорочення попиту на послуги бізнес-авіації та на відповідне зростання ризиків цього виду діяльності.

До позитивних наслідків диверсифікації АК можна віднести:

- економія ресурсів і часу на розробку і отримання дозвільної документації;
- економія часу на початок виконання регулярних рейсів внаслідок ефективного використання накопиченого досвіду і навичок з організації чартерних рейсів і забезпечення ефективного функціонування АК;

- забезпечення норм і правил безпеки польотів, зменшення витрат на відповідну підготовку внаслідок наявності високопрофесійного льотного та інженерного персоналу, який має необхідний досвід роботи;

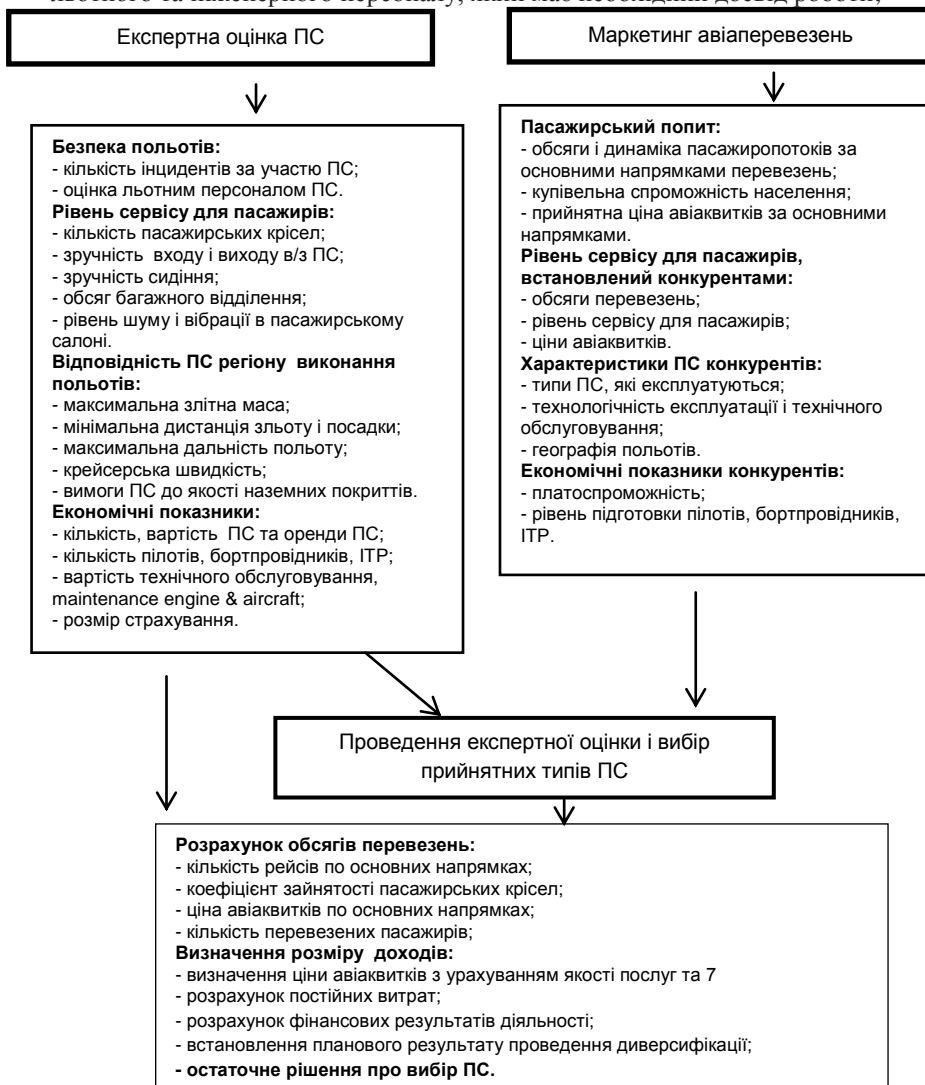

Рисунок 1. Схема розробки плану диверсифікації авіакомпанії

- зниження ризиків призупинення господарської діяльності внаслідок низької платоспроможності чи відсутності оборотних коштів внаслідок стабільного фінансово-економічного стану АК, яка здатна у разі необхідності отримати необхідну підтримку в кредитних установах.

До обмежень у проведенні диверсифікації можна віднести те, що існуюча спеціалізація АК на виконанні чартерних бізнес-рейсів потребує поступового введення в експлуатацію ПС та нарощування обсягу перевезень з урахуванням накопичення необхідного досвіду роботи.

Вибір повітряного судна здійснювався шляхом експертної оцінки на підставі зіставлення техніко-економічних показників регіональних ПС. До основних критеріїв віднесені: рівень забезпечення безпеки польотів, технологічність експлуатації, ступінь залежності виконання ПС злітно-посадкових операцій від якості злітно-посадкових смуг, рівень сервісу обслуговування пасажирів, економічність виконання польотів. Крім того враховувалась рівень доступу АК до взяття в експлуатацію певного ПС.

АК виконує вибір серед ПС, призначених до експлуатації на середньомагістральних повітряних лініях, а саме: Boeing 737, Airbus 320, ATR 72, Boeing 757, Airbus A340, Dash8 Q400. Порівняльна оцінка їх техніко-економічних даних довела, що висунутим критеріям найбільше відповідає ПС Q400 NextGen канадської авіабудівної компанії Bombardier.

Планування диверсифікації виконувалось на основі техніко-економічних показників ПС Q400 і при двох можливих варіантах його господарського використання: придбання у власність, взяття в оперативну оренду. Обидва розглянутих варіанти показують високу фінансово-економічну ефективність експлуатації ПС Q400. ПС зазначеної лінійки випускаються з 1986 р. Станом на 14.08.12 було втрачено 17 літаків типу ДНС-8. З урахуванням масового характеру експлуатації ПС, ці показники відображають високу надійність авіатехніки. Слід враховувати, що в переважній більшості випадків встановленими причинами авіаційних пригод за участю ДНС-8 є не стан авіатехніки, а інші фактори. Компанія Bombardier планує до 2016 р. побудувати 1192 літака розглянутої серії. Експлуатантами Q400 є авіакомпанії Alaska Airlines, Qantas, «Сахалінські авіатраси», «Якутія».

З урахуванням прогнозованих потоків пасажирів прийнятним є варіант компонування салону в 78 крісел, при якому його можна розділити на бізнес та економ класи. Наявність двох дверей дає можливість розділити потоки пасажирів згідно обраного класу. Схема наземного обслуговування показує високу технологічність обслуговування ПС. Модель Q400 - це двомоторний турбогвинтовий літак канадського виробника Bombardier. Система придушення шуму і вібрації цього літака нейтралізує більшу частину шумів всередині і зовні, робить

його самим тихим у своєму класі. ПС є безпечним для навколишнього середовища завдяки низьким витратам палива і значно нижчими викидами вуглецю у порівнянні з аналогічними моделями. Модифікація також забезпечує низьку вартість технічного обслуговування.

Таблиця 1.- Основні техніко-економічні показники Q400

<i>Показники</i>	<i>Од. виміру</i>	<i>Значення</i>
Екіпаж:		
- пілоти	Чол.	2
- бортпровідники	Чол.	2
Кількість посадочних місць:	Крісел	76 – 78
Максимальна злітна маса	Кг	29 257
Витрати палива за польотну годину	кг/п.год	870
Максимальна дальність польоту:	Км	2522
Максимальна крейсерська висота польоту:	М	7 620
Мінімальна дистанція зльоту	М	1402
Мінімальна дистанція посадки	М	1286
Крейсерська швидкість:	км/год.	660

У 2012 р. цивільна авіація України розвивалася високими темпами: перевезено 6820,9 тис. пасажирів , що на 7,8 % перевищує рівень 2011 р.; середній відсоток використання комерційного завантаження на міжнародних рейсах склав 62,4 % , а на внутрішніх - 56,1 % [3]. Аналіз статистичних даних показав , що відсоток використання пасажирських крісел в середньому на 10 і більше відсотків перевищує рівень використання комерційного завантаження. За вказаний період пасажиропотік всіх аеропортів України склав 14 107,0 тис. пас., в тому числі в регіональному аеропорті (далі – регіональний АП), з/в який буде виконувати регулярні польоти АК, пасажиропотік склав майже 1 000,0 тис. пас. і за рік виріс на 10,6 %. За результатами маркетингових досліджень розроблений план перевезень пасажирів.

Основні обсяги перевезень передбачається здійснювати на маршруті, який з'єднує регіональний АП з аеропортом Київ (Жуляни). Перевезення пасажирів АК через регіональний АП складуть у 2016 р. 10,5% від загального обсягу перевезень усіма авіакомпаніями регіону. Аналіз цін на авіаквитки на найбільш жвавому маршруті показує, що вони знаходяться в діапазоні 170 доларів при покупці квитків за місяць на

рейси, що виконуються компанією Ютейр, до 238 - 378 доларів при купівлі за кілька днів або в день вильоту.

Таблиця 2.- План перевезень пасажирів авіакомпанією з/в регіональний аеропорт по основних напрямках, пасажирів

<i>Напрямки</i>	<i>2014</i>	<i>2015</i>	<i>2016</i>	<i>Питома вага, %%</i>
Київ (Жуляни)	37 216	41 682	45 850	45,2
Одеса	4 884	5 470	6 017	5,9
Москва	8 032	8 996	9 895	9,8
Тбілісі	5 904	6 612	7 274	7,2
Бельбек				
Львів	3 328	3 727	4 100	4,0
Анталья	8 984	10 062	11 068	10,9
Чартерні рейси	14 014	15 696	17 265	17,0
Разом	82 362	92 245	101 469	100,0

До основних конкурентів АК на регіональному ринку авіаперевезень відносяться «Міжнародні авіалінії України», «Ютейр Україна» тощо. За підтримки з боку місцевої влади і бізнес-еліти ризики зниження обсягів авіаперевезень внаслідок конкурентної боротьби оцінені як прийнятні. На даний час польоти в/з Києва (Бориспіль, Жуляни) виконують ці авіакомпанії PS B737, B735. Розклад виконання рейсів: один рейс ранком і три ввечері щоденно.

План виробництва складається з плану заходів по введенню в експлуатацію PS Q400, другий – з заходів на початок регулярної експлуатації. Інвестиціями є довгострокові вкладення капіталу з метою отримання прибутку. При придбанні PS в господарську експлуатацію, до інвестицій [1] можна віднести такі витрати:

- купівля PS або сума орендної плати за час від взяття PS в оренду і до початку його господарської експлуатації;
- витрати на переїзд PS від місця дислокації до регіонального (базового) АП;
- заробітна плата персоналу, який безпосереднього експлуатує та підтримує льотну придатність PS, з моменту прийняття у штат Авіакомпанії і до початку господарської експлуатації;
- сума єдиного соціального внеску на зазначену заробітну плату;
- витрати на первісну підготовку льотного і технічного персоналу.

Пропонується на першому етапі підготувати власного пілота – інструктора, що дозволить скоротити витрати на підготовку льотного і технічного персоналу з 30 - 35 до 20 тис. доларів за один екіпаж [9].

Проведення підготовчих заходів, крім витрат на закупівлю ПС, вимагає 2 200,0 тис. доларів США. Для надійної роботи АК необхідно придбання шляхом взяття в оренду або закупівлі двох ПС, вартість яких на ринку орієнтовно становить 25 - 30 млн. доларів США і може уточнюватись в процесі проведення переговорів. Помісячний план введення в експлуатацію ПС передбачає проведення підготовчих заходів протягом шести місяців.

Організаційне забезпечення диверсифікації розроблено у вигляді плану заходів та найшло відображення в штатному розкладі. Розрахунки доводять, що середньомісячний наліт (блок - тайм) на одне ПС складе 125 годин. Згідно п.п. б) п.71.8 Operation Manual / Part A. General BASIC, наліт годин на місяць на одного члена екіпажу не повинен перевищувати 90 годин, на рік 900 годин. Наліт на місяць на один екіпаж згідно планових розрахунків складе 40 годин, що відповідає існуючим вимогам. Тому залучення до польотів на новому типі ПС вже працюючих у складі АК екіпажів та підвищення часу нальоту на один екіпаж є можливим шляхом економії коштів на зарплату та підготовку персоналу.

Фінансово-економічні результати диверсифікації наведені у таблиці. Для забезпечення співставлення, розрахунки для обох варіантів виконувалися за однаковий період часу - три роки. Для варіанту покупки передбачалося, що після 3-х років експлуатації ПС будуть продані, при цьому ціна їх продажу буде знижуватися на 8% на рік від ціни купівлі.

У разі вибору і реалізації варіанту експлуатації ПС на правах оренди, рентабельність інвестицій (відношення отриманого прибутку до інвестицій) складе 18,8%. У разі купівлі ПС за ціною 12 - 14 млн. доларів, рентабельність складе 31,6%.

Амортизаційні відрахування розраховувались згідно чинного законодавства [1, ст.145]. При розрахунку фінансових результатів враховувалося, що прибуток від експлуатації ПС Q400 може забезпечити покриття витрат АК від виконання бізнес-рейсів поза розкладом. Тому податок на прибуток від експлуатації Q400 не враховується в подальших розрахунках.

До заходів з юридичного забезпечення виконання регулярних польотів АК передбачено розробку і отримання дозвільних документів на виконання авіаційних пасажирських перевезень за розкладом.

Таблиця 3.- Основні фінансові показники початку експлуатації регіонального ПС у 2014 - 2016 р.р., тис. грн.

Показники	Оренда ПС				Купівля ПС			
	2014	2015	2016	Разом	2014	2015	2016	Разом
Доходи	17 264,4	19 854,1	21 839,6	58 958,2	17 264,472	19 854,1	21 839,6	58 958,2
від внутрішніх перевезень	9 193,4	10 572,4	11 629,7	31 395,6	9 193 450	10 572,4	11 629,7	31 395,6
від міжнародних перевезень	8 071,0	9 281,7	10 209,8	27 562,5	8 071 022	9 281,6	10 209,8	27 562,5
Наліг	2 318	2,7	2,9	7,9	2 318	2 665	2 932	7,9
Витрати:	17 237,2	18 884,6	20 106,1	55 930,9	14 808,108	15 927,6	17 149,1	47 884,1
ПДВ від суми доходів	2 158,1	2 481,8	2 729,9	7 369,7	2 158 060	2 481,7	2 729,9	7 369,8
Прямі витрати	14 910,5	16 230,5	17 201,1	48 045,0	11 478 414	12 270,4	13 241,1	36 990,0
Адміністративні витрати	151,6	155,4	158,1	465,2	151 634	155,4	158,1	465,2
Амортизація	17,0	17,0	17,0	51,0	1 020 000	1 020,0	1 020,0	3 060,0
Прибуток	27,3	969,5	1 733,4	2 730,2	2 456,4	3 926,4	4 690,4	11 073,2
Придбання обладнання	170,0	10,0	10,0	190,0	170,0	10,0	10,0	190,0
Інвестиції	2 277,2	10,0	10,0	2 297,2	27 777,2	10,0	19 370,0	8 417,2

Розроблений план довів ефективність проведення АК диверсифікації, коли очікується отримання додаткового ефекту за рахунок:

- економії зарплати за рахунок залучення до експлуатації нових ПС персоналу з постійного складу;
- економії витрат на первісну підготовку льотного і технічного персоналу, який вже має достатній досвід роботи і необхідні дозволи;
- зменшення коштів на закупівлю додаткового обладнання тощо.

В результаті розроблений план став основою заходів з диверсифікації діяльності АК.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України.
2. Правила виконання чартерних рейсів. Затверджені наказом Міністерства транспорту України від 18.05.2001 № 297.
3. Підсумки діяльності авіаційної галузі України за 2012 рік //www.avia.gov.ua.

4. Андриевский В.В. Экономические аспекты выбора типажа и структуры парка перспективных отечественных магистральных пассажирских самолетов //Полет. – 1999, № 1, С.55
5. Вітковський О. Застосування портфельних інвестицій для оцінки ефективності диверсифікації діяльності підприємства //Підприємство, господарство, право. – 2006, №9, С.166-168.
6. Корінько М.Д. Оцінка результатів диверсифікації діяльності підприємства //Актуальні проблеми економіки. – 2006, №3, С.52-57.
7. Кулаев Ю.Ф. Экономическая оценка технических решений и инвестиционных проектов на воздушном транспорте. – К.: КМУГА, 2001. – 27 с.
8. Рынок «регионалов» - 2012. //Гражданская авиация. Обзор
9. Фетисов А. Переход авиакомпаний на западную технику обострил проблемы с летным персоналом// АТО.ru
10. Ціни на авіаквітки. //aviasales.votpusk.ru, //aviability.senturia.ua.
11. Экономика гражданской авиации Украины. Монография/ Кулаев Ю.Ф., Щелкунов В.И. – 2-е изд., доп. и перераб. – К.: «Феникс», 2010, 736 с.
12. Information regarding the maintenance cost and Dry lease for Bombardier Dash 8-400 Aircraft .

УДК 336.71

Пристайко О.П., Шимчук Д.С.

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ БАНКІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті розглянуто сутність управління формуванням власного капіталу банку, досліджено теоретико-методологічні підходи щодо управління обсягом та ціною власного капіталу банку. Розроблено пропозиції щодо ефективності механізму управління власним капіталом банку в сучасних умовах.

Ключові слова: капітал, управління власним капіталом, структура власного капіталу, збереження власного капіталу.

В статье рассмотрена сущность управления формированием собственного капитала банка, исследованы теоретико-методологические подходы к управлению объемом и ценой собственного капитала банка. Разработаны предложения по эффективности механизма управления собственным капиталом банка в современных условиях.

Ключевые слова: капитал, управление собственным капиталом, структура собственного капитала, сохранения собственного капитала.

The article examines the essence of management of bank's own capital formation; researches the theoreticalmethodological approaches towards the administration of the volume and price of bank's own capital. It also work out the proposals for improving the effectiveness of the mechanism of management of bank's own capital in modern conditions.

Key words: capital, management of equity capital, equity structure, maintaining equity.

Постановка проблеми. Однією з центральних ланок економіки будь-якої країни є банки, у зв'язку з чим, розвиток та поліпшення їх діяльності є необхідною умовою удосконалення реального ринкового механізму в Україні.

Неодмінною умовою вдалої банківської діяльності є достатній за обсягом та адекватний для реалізації активних операцій власний капітал, який відповідає вимогам НБУ і забезпечує захист інтересів кредиторів банку та зміцнення довіри до банківських установ. Активізація процесів нарощування власного капіталу банків як невід'ємна умова економічного зростання України і підняття її конкурентоздатності на світових ринках, вимагають розробку питань як теоретичного, так і практичного характеру щодо формування ефективного механізму управління власним капіталом як складової фінансових ресурсів банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми сутності ефективності управління власним капіталом досліджувалися багатьма науковцями. Слід відзначити наукові роботи таких зарубіжних учених – економістів, як А. Гропеллі, Дж.М. Ваховича, Е. Нікбахта, М. Міллера, Ф.Модільяні, Є.Ф. Бріггема; в російській літературі можна виділити роботи Балабанової І.Т., Белоліпецького В.Г., Стоянової О.С., Ковальова В.В. Теоретичні і методичні підходи до розкриття аспектів управління структурою капіталу подані в роботах вітчизняних фахівців: І.О. Бланка, М.Д. Білик, В.Г. Андрійчука, Г.Г. Кірейцева, Т.О. Кузнецова, А.М. Поддєрьогіна, Л.М. Ремньової, В.П. Савчука та інших.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Незважаючи на вагомий науковий вклад дослідників у цій сфері, серед питань організації і методики аналізу формування та змін складових власного капіталу банку залишаються невирішеними окремі положення. Це потребує подальших досліджень та пошук нових підходів і напрямів вдосконалення .

Метою статті є вивчення та узагальнення теоретико-методологічних підходів та пропозицій щодо вдосконалення механізмів управління формуванням власного капіталу банків з ціллю забезпечення продуктивного їх функціонування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління формуванням власного капіталу банку – це формування оптимальної структури його пасивів, з урахуванням мети створення та місця банку на ринку банківських послуг. В управлінні формуванням власного капіталу банку можна вирізнити два взаємозалежних напрями: управління формуванням його розміру і структури та управління формуванням ціни власного капіталу банку. Кількісним критерієм оцінки ефективності управління власним капіталом банку є його прибуток, а якісним показником ефективності цього управління – рентабельність, що залежить від прибутку і розміру власних коштів.

При формулюванні оптимального і достатнього обсягу власного капіталу банку необхідно зважати на низку умов, існування яких викликано функціями власного капіталу банку, а необхідність їхнього виконання пов'язана із діяльністю банку:

– заснування та організації банківського бізнесу – обсяг власного капіталу можна допускати оптимальним, якщо він покриває всі витрати, передбачені планом розвитку банку і має певний запас, який дає здатність керівництву банку покривати також усі незаплановані витрати;

– покриття витрат поточних втрат банку, пов'язаних з неповерненням розміщених в активах коштів: капітал можна вважати оптимально сформованим, якщо він здатний відшкодовувати всі поточні втрати банку;

– надання нових послуг, запровадження нових банківських продуктів і програм, закупівлі потрібного обладнання: величина власного капіталу є оптимальною і достатньою, якщо всі передбачені та неочікувані витрати на визначені цілі погашено за рахунок власного капіталу банку;

– формування у клієнтів впевненості щодо стійкості та надійності функціонування банку: величина капіталу є сформованою на достатньому рівні, якщо він зображає уявлення суспільства про розмір капіталу фінансово стійкого банку, існуючу на даний момент часу, а також перевищує встановлене органами банківського нагляду мінімально припустиме значення цього показника;

– здійснювання окремих операцій, ризик за якими обмежується розмірами власного капіталу: його достатній розмір визначається тим, наскільки величина власного капіталу відповідає масштабам запланованих активних операцій банку.

Також необхідно зауважити те, що виконання кожної з цих умов ще не забезпечує банку достатній для його діяльності рівень власного капіталу, який дозволено вважати таким лише при одночасному здійсненні всіх умов у кожній окремий момент часу. Крім цього, на величину власного капіталу банку мають великий вплив і ряд інших факторів, з якими зіштовхуються всі банки, а саме: розмір активних

операцій (орієнтуючись на коло клієнтів, банки зобов'язані мати власний капітал у такому об'ємі, щоб мати спроможність задовольнити потреби своїх клієнтів у позикових коштах без недотримання встановлених нормативів); специфіка клієнтів банку (переважання серед банківських клієнтів великих та кредитоспроможних підприємств вимагає від банку більшого об'єму власного капіталу при тому самому обсязі активних операцій порівняно з тим банком, який орієнтується на дрібних клієнтів, тому що у першого банку будуть більші ризики на одного позичальника); характер та рівень ризику активних операцій (орієнтація банку на виконання операцій, пов'язаних з помітним ризиком, застосуванням новітніх технологій, вимагає від банку більшого розміру власних коштів, і навпаки, переважання в кредитному портфелі банку позик з мінімальним ризиком - уможливує умовне зменшення обсягу власного капіталу банку); стан ринку кредитних ресурсів та характер кредитної політики НБУ (лібералізація кредитної політики при розвиненому ринку спрощує доступ банків до кредитних ресурсів і знижує їхню потребу у власних коштах). Достатній розмір власного капіталу, загальновідомо, створює специфічний буфер, який дає змогу банкам залишатися платоспроможним та продовжувати свою діяльність, незважаючи на можливі ризики та незручні ситуації на ринку. З цього випливає, що «недокапіталізовані банки» підлягають досить більшим ризикам банкрутства у разі погіршення макроекономічних або інших умов у ринковій економіці. Одночасно, надміру капіталізований банк є низько маневреним та не конкурентоздатним на ринку капіталу і кредитних ресурсів. Через це загальним критерієм при вирішенні питання про достатність власного капіталу банку є підтримання його величини на такому рівні, при якому забезпечувався б, з одного боку, максимальний прибуток, а з іншого – ліквідність банківської установи.

Проте, сьогодні вітчизняний ринок та банківська система ще не здатні розв'язати цього питання самостійно. Таким чином, зростає необхідність регулювання стандартів власного капіталу банку наглядовими органами, головним представником яких на банківському ринку нашої держави є Національний банк України. Варто зауважити, що достатність власного капіталу у міжнародній практиці розглядається з двох позицій: інституційної (кожен банк повинен мати конкретну мінімальну величину статутного фонду, власного капіталу); з позиції співвідношення власного капіталу та ризиків банку.

Висновки. Таким чином, управління формуванням власного капіталу – це процес активних дій менеджменту банку, що призводить до формування власного капіталу того обсягу, структури, що вимагається для продуктивної діяльності банку в ринковому середовищі.

До основних напрямів підвищення ефективності управління власним капіталом банку можна віднести: дотримання банками основних положень Базельської угоди щодо нормативів банківського капіталу з врахуванням стану економіки України; постійне вдосконалення Національним Банком України методики визначення окремих складових банківського капіталу; регулювання величини капіталу з боку держави з метою зменшення ризику банкрутств, сприяння довіри населення до банківських установ; врегулювання дивідендної політики, яка повинна бути стабільною та збалансованою; залучення міжнародного капіталу для розвитку вітчизняної банківської системи; забезпечення умов досягнення найбільшої дохідності власного капіталу при очікуваному рівні фінансового ризику; забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над капіталом банку з боку його засновників; прийняття нових та вдосконалення діючих законодавчих актів про банки та банківську діяльність, нормативних актів НБУ про класифікацію банків за рівнем достатності капіталу.

Отже, банкам України слід продовжувати процес накопичення власного капіталу, збільшувати акціонерний капітал, раціонально розпоряджатися власним капіталом. Успішність подальшого процесу капіталізації банківської системи України залежить від тих методів та способів управління капіталом, що використовуватимуться самими банками.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 04.07.2013 N 406-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 15.07.2013 N 276 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Ткачук Н. Специфіка визначення величини власного капіталу комерційного банку [Текст] / Н. Ткачук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 4. – С. 34–44.

Pristajko O. P., Shymchuk D.S.

MANAGEMENT OF EQUITY BANKS AS ENTITIES

The article examines the essence of management of bank's own capital formation; researches the theoreticalmethodological approaches towards the administration of the volume and price of bank's own capital. It also work out the proposals for improving the effectiveness of the mechanism of management of bank's own capital in modern conditions.

Interpretation of the bank's equity determined by the specific activities of banks, which on the one hand, act as the financial institutions involved in the redistribution of financial resources, and the other - as entities that use financial resources in their work. Equity Bank as a collection of funds created by the founders of the bank, the profits earned as a result of the bank, and the value of some borrowed funds for their economic content can serve as the capital. Effectiveness of a bank depends on the efficiency of the management of bank's own capital formation. You must treat the bank's own capital management as the process of forming the optimal structure of its liabilities through the use of certain methods to the purpose of creation and local banks in the banking market. Effective management of the formation of the bank's equity is the key to activating his business, strengthening financial position, increase confidence of economic agents in the institutions of the banking system and the expansion of credit support of the real sector of the economy.

Key words: capital, management of equity capital, equity structure, maintaining equity.

УДК 330.341

Сібрук В.Л.

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ ЕЛЕМЕНТІВ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ НА СПОЖИВАЧА

В статті оцінюється вплив фактору обізнаності на відношення споживача до торгової марки з використанням нечіткого моделювання.

Ключові слова: обізнаність споживача, торгова марка, нечітке моделювання.

Статья оценивает влияние фактора осведомленности на отношение потребителя к торговой марке с использованием нечеткого моделирования.

Ключевые слова: осведомленность потребителя, торговая марка, нечеткое моделирование.

Постановка проблеми. За останні роки нечітке моделювання набуло широкого розповсюдження у різних напрямках економіки, зокрема у оцінці ефективності інвестиційних проєктів, фінансах, менеджменті. Сучасний маркетинг є складною системою інструментів впливу на свідомість споживача. Актуальним представляється застосування апарату нечіткого моделювання у процесі виявлення залежності відношення споживача до торгової марки під впливом дії маркетингових комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, що підіймаються у статті присвячені наукові публікації таких авторів як Бочарніков В.П., Леоненков А.В..

Мета статті. Метою даної статті є оцінка впливу фактору обізнаності на відношення споживача до торгової марки з використанням нечіткого моделювання.

Викладення основного матеріалу. Комплекс маркетингових комунікацій сприяє створенню у споживача ставлення до торгової марки, яке умовно можна називати капіталом торгової марки. За допомогою ефектів комунікації, що представляють собою тісні розумові асоціації у споживача по відношенню до конкретної торгової марки відбувається позиціонування бренду на ринку. Серед ефектів комунікації можна виділити основні: потреба у товарній категорії, обізнаність у торговій марці, відношення до торгової марки, наміри придбати товар певної торгової марки, сприяння придбанню. Відношення до торгової марки можна визначити як деяку оцінку що дається споживачем рівню відповідності між власною мотивацією та чітко визначеними характеристиками торгової марки. Відношення до торгової марки виявляється у вигляді оціночного судження, що може мати відповідні оціночні модальності. Запевнення приймає значення певного сумуючого іагрегованого судження по відношенню до торгової марки. Відношення до торгової марки, що виникає у свідомості споживача виявляється поєднуючою ланкою між торговою маркою та мотивом до придбання. На рисунку 1 схематично представлена взаємодія складових відношення до торгової марки.

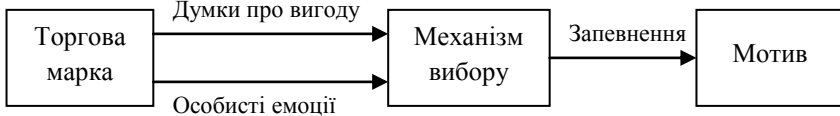

Рисунок 1. Взаємодія складових відношення до торгової марки

Судження про торгову марку $T = \langle \text{Впевненість, що товар } g \text{ компанії } A \text{ є відмінною торговою маркою} \rangle$ може бути представлено у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1. – Розклад судження T

Вихідне судження по відношенню до торгової марки	Компоненти судження
Товар I від компанії A	Суб'єкт судження
Відмінна торгова марка	Предикат судження
Впевненість	Модальність зв'язку

Вдале позиціонування торгової марки є вкрай важливим для успішних продажів, і залежить від уявлень потенційного споживача, тому необхідно мати глибоке розуміння причин, що формують судження про торгову марку. Для цього розглядають сукупну модель формування відношення до торгової марки. Основними елементами системи моделі формування суджень про відношення до торгової марки є: суб'єкт (S), потреба (W), торгова марка (T), мотивація (M), вигоди (B). Макромодель позиціонування торгової марки представлена на рисунку 2. Формалізацію макромоделі позиціонування торгової марки можна проводити спираючись на багатоатрибутивну модель формування відношення до торгової марки, з урахуванням певних обмежень, пов'язаних з представленням складного впливу суджень споживача про вигоду та емоційний аспект на відношення до бренду. Зв'язок між споживачем, торговою маркою та вигодами від споживання можна визначити компонентами представленими на рис. 1.

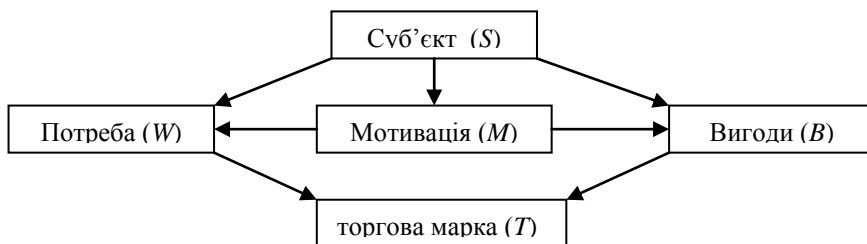

Рисунок 2. Макромодель позиціонування торгової марки

Якщо у споживача S існує стійка мотивація $m \in M$, тоді з метою отримання вигоди $b(m)$ для торгової марки T існує деяке оціночне судження c , що визначимо як функцію:

$$c(b(m) | T): B \rightarrow [0, 1], \quad (1)$$

де $b(m) \in T$ – множина вигод за мотивації $m \in M$. Якщо $c(\cdot) = 1$, тоді оцінка вигоди є максимальною. Важливість від придбання товару певної торгової марки показує значимість вигоди, що можна представити у вигляді деякої нечіткої міри важливості вигоди з функцією множини:

$$g_{v(m)}(\cdot): 2^V \rightarrow [0, 1]. \quad (2)$$

Відношення до торгової марки можна визначити як нечітку інтегральну залежність:

$$OTM(T) = \int_V c(b(m) | T) \circ g_{v(m)}(\cdot) \quad (3)$$

Даний вираз є інтегрованим, оскільки споживачу властиво неадитивне агрегування отриманої інформації в процесі прийняття рішення, тобто модель позиціонування враховує вигоди від придбання торгової марки, що обумовлені мотивацією M з урахуванням оцінювання вигоди $c(b(m)|T)$, а також емоційного впливу вигоди $g_{v(m)}(\cdot)$. Модель, що представлена може бути використана для представлення моделі акцентування вигод у процесі позиціонування торгової марки споживачем, з наступними вигодами: важливістю для споживача, що визначається функцією $g_{v(m)}(\cdot)$, здатністю торгової марки представити вигоду, функція $c(b(m)|T)$, унікальністю торгової марки ($OTM(T_i) \geq OTM(T_j)$).

З метою збільшення об'єктивності властивостей необхідно ввести більш детальні характеристики торгової марки, що мають відображати властивості незалежні від суб'єктивного сприйняття. Для цього на мікрорівні моделі позиціонування головну увагу зосередимо на вигодах. Нехай X множина характеристик торгової марки і функція $h(x):X \rightarrow [0,1]$ показує ступінь виявлення окремої характеристики торгової марки, якщо $h(x)=1$, тоді характеристика $x \in X$ існує у торгової марки. У реальних умовах можлива ситуація, що не всі характеристики торгової марки будуть сприйматися як вигоди, тому між множиною X характеристик і множиною B вигод існує відображення:

$$\varphi: F(X) \rightarrow F(B), \quad (4)$$

де $F(\cdot)$ множина всіх нечітких підмножин множини.

Відображення φ дозволяє визначити деяке оціночне судження про вигоду $c(b(m)|T)$, що обумовлюється характеристиками $h(x)$ певної торгової марки. Виходячи з цього встановлюється зв'язок, що дозволяє встановити функцію:

$$c(b(m)|T) = \varphi_{v(m)}(h(x)) = \varphi(h(x)|v(m)). \quad (5)$$

З метою узагальнення отриманого співвідношення можливо застосовувати нечіткий інтеграл за розширеною нечіткою мірою:

$$OTM(T) = \int_X h(x) \circ \tilde{g}_{v(m)}(\cdot), \quad (6)$$

де $\tilde{g}_{v(m)}(\cdot)$ розширена нечітка міра, що показує міру важливості вигод $v(m) \in V$ при мотивації $m \in M$, обумовленої характеристиками X торгової марки.

Для моделі (6) у якості відображення $\varphi(\cdot)$ можуть використовувати різні залежності. Одним з підходів може бути визначення відображення $\varphi(\cdot)$, як умовно нечіткої міри:

$$\varphi(\cdot | v(m)): 2^{x \times v} \rightarrow [0, 1], \quad (7)$$

що показує важливість наявності характеристики $x \in X$ для появи у суб'єкта оцінки вигоди $v(m) \in V$.

Таким чином, модель (7) уточнює багато атрибутивну модель (3) і дозволяє вивчати мікромодель фокусування на вигодах. Аспекти для розгляду можуть бути наступні:

- характеристика (зміна функції $h(x)$);
- вигода, що пов'язана з характеристикою ($v(m)$ у функції $\varphi(\cdot | v(m))$);
- сама вигода ($v(m)$ для всієї моделі);
- вигода, що пов'язана з емоціями ($g_{v(m)}(v(m))$);
- емоції (значення всієї функції $g_{v(m)}(\cdot)$).

Висновки. Побудова моделей, що намагаються описати сприйняття споживачем вплив окремих елементів маркетингових комунікацій є достатньо складною задачею, що повинна враховувати емоційний вплив на споживача. Нечітке моделювання надає можливість враховувати суб'єктивні фактори сприйняття споживачем дію окремих елементів маркетингових комунікацій.

Список використаних джерел:

1. Бочарников В.П. Fuzzy-технология: Математические основы. Практика моделирования в экономике.: [Текст] – Санкт-Петербург: «Наука» РАН, 2001.-328с.
2. Бочарников В.П., Свешников С.В. Fuzzy Technology: основы моделирования и решения экспертно-аналитических задач: [Текст] – К.: Эльга, Ника Центр, 2003-296с.
3. Бочарников В.П., Свешников С.В., Яцышин Ю.В. Fuzzy Technology. Математическое и программное обеспечение целевых программ в стратегическом менеджменте: [Текст] – К.: Эльга, Ника Центр, 2005-264с.

Sibruk V.L.

IMPACT ASSESSMENT OF MARKETING COMMUNICATIONS ON CONSUMER ATTITUDES

The article assesses the impact factor of awareness on consumer attitudes to brand using fuzzy modeling. In recent years, fuzzy modeling is widespread in different areas of the economy, particularly in the evaluation of investment projects, finance, management. Modern marketing is a complex system of instruments to influence on consumers behavior.

Fuzzy modeling helps in identification consumer attitudes influenced by marketing communication tools. Attitude to the brand can be defined as some estimates given by the consumer to the level of accordance between individual motivation and clearly defined brand characteristics.

A successful brand positioning is critical for successful sales and depends on expectations of potential customers, so you need to have a deep understand the reasons that form opinions about the brand. To do this, consider the aggregate model of attitude toward the brand.

Formalization macromodel brand positioning can be performed based on the aggregated model of attitude toward the brand, considering certain restrictions relating to representation of a complex influence consumer opinions about benefits and emotional aspect in attitude to the brand.

Keywords: customer awareness, trademark, fuzzy technology

УДК 621.391

В.В.Климентов

НОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ЭНЕРГОУЧЕТА

В статье рассматривается анализ причин возникновения потерь энергоснабжающих организаций, методов борьбы с ними, презентуется новая концепция автоматизированной интеллектуальной системы энергоучета. Особое внимание уделяется определяющему значению «организационных» потерь, обусловленных качеством организации и функционирования систем учета, а также влиянию «человеческого фактора»; сравниваются архитектуры «ЭНАКС GSM» и АСКУЭ «Меркурий-PLC».

Ключевые слова: энергоснабжение, энергоучет, политарифность, «ЭНАКС GSM», АСКУЭ, SMART Metering.

У статті розглядається структурний аналіз втрат енергопостачальних організацій, методів боротьби з ними, презентується нова концепція автоматизованої інтелектуальної системи енергообліку. Особливу увагу приділено значенню «організаційних» втрат, спричинюваних якістю організації та функціонування систем обліку, а також впливу «людського фактору», порівнюються архітектури «ЕНАКС GSM» та АСКОЕ «Меркурій-PLC».

Ключові слова: енергопостачання, енергооблік, политарифність, «ЕНАКС GSM», АСКОЕ, SMART Metering.

Постановка проблемы. Известно, что во многих развивающихся странах существует проблема своевременной оплаты коммунальных услуг (газ, вода, тепло, электроэнергия). Отсутствие оплаты за предоставленные услуги, естественно, увеличивает долю потерь энергоснабжающих организаций. А это, в свою очередь, влияет на стоимость предоставляемых услуг. В Украине были попытки решить эту

проблему путем установки приборов учета, обеспечения контроля за их показаниями и заключения индивидуальных договоров. Однако удовлетворительный результат достигнут не был. Архитектура коммунальных сетей и законодательная база (условия входа сотрудников энергоснабжающей компании в дом к неплательщику без его разрешения), не позволяющие отключить конкретного неплательщика, сводят на нет любые попытки повысить дисциплину платежей. Возможности успешного контроля препятствует большое количество узлов и многообразие приборов учёта, а также рассредоточение их на значительной территории. Последний фактор затрудняет доступ к ним через ставшие традиционными каналы передачи данных, типа витая пара и интерфейс RS485. [1] Помимо этого, приборы контроля требуют периодической метрологической поверки в органах стандартизации. Данная проблема рассматривалась в докладах Комитета по лицензированию и конкуренции ЭРРА (Региональная ассоциация органов регулирования энергетики) и Национальной ассоциации членов комиссий по регулированию коммунальных предприятий США и в других источниках [2;3;4;5;6;7;9]. Однозначного решения проблемы до сих пор не найдено. Поэтому новые подходы к решению проблемы своевременной оплаты населением коммунальных услуг сохраняют свою актуальность.

Целью данной статьи является презентация новой концепции автоматизированной интеллектуальной системы энергоучета. Объектом исследования стали приборы, архитектура, технологии передачи данных в системах учета SMART Metering с предоплатой и с оплатой по факту.

Задачи, концептуальное решение которых представлено в исследовании: автоматизация и унификация снятия показаний с разнообразных приборов учета (газ, вода, электроэнергия); политарификация; управление исполнительными устройствами (включение/отключение), не входя в дом к потребителю; выставление электронных счетов и контроля взаиморасчетов; борьба с потерями, связанными с человеческим фактором; борьба с «бытовыми хищениями» энергоносителей; экономия средств на обслуживание и эксплуатацию систем учета и управления; защита персональных данных; досудебные споры между потребителем и поставщиком в случае возникновения ситуаций взаимонедоверия.

Для более глубокого понимания роли потерь в формировании тарифов за энергоснабжающие услуги необходимо учитывать их структуру. Она уже неоднократно исследовалась в специальной литературе [2;3]. Условно можно выделить такие виды потерь:

«технические» – связанные с архитектурой и оборудованием сетей доставки энергии; коммерческие – связанные с оборудованием учета и системой тарификации; «организационные» – обусловленные качеством организации и функционирования системы учета, а также влиянием «человеческого фактора».

Используемые в настоящее время системы учета не позволяют избежать большинства из этих потерь. В то время как концепция АСКУЭ, разработанная ООО «Парисет», позволяет устранить недостатки, характерные для абсолютного большинства автоматизированных систем, связанные с рассредоточением на обширной территории большого количества приборов учёта конечных потребителей, минимизацией затрат на внедрение, функционированием и обслуживанием, интеграцией в уже существующие системы, используя в них ранее установленные приборы учета. Мотивационной целью разработки концепции являлось создание гибкой унифицированной системы контроля учета коммунальных платежей, обладающей функциями удаленного управления исполнительными устройствами, которая использует любые ранее установленные приборы учета и имеет низкую стоимость.

При разработке концепции были использованы следующие методологические предпосылки: электроэнергия не имеет визуализированного вида носителя энергии; управляющая система (далее «ЭНАКС GSM») должна легко видоизменяться, удаленно и автоматически контролировать своевременность оплаты, отключать за неплату, иметь возможность гибко воздействовать на потребителя, быть защищенной от влияния «человеческого фактора» - недобросовестного сотрудника, иметь возможность противодействовать хищениям электроэнергии; поставка электроэнергии потребителю не может быть осуществлена мгновенно и всегда имеет рабочий интервал поставки; в каждый интервал времени прибор учета, достоверность данных, канал передачи данных и «ЭНАКС GSM» должны составлять единую целостную микросистему; в каждый интервал времени множество приборов учета и «ЭНАКС GSM» должны составлять единую макросистему, работоспособность которой не должна зависеть от микросистем ее составляющих; достоверность данных, используемых и обрабатываемых «ЭНАКС GSM», должна быть защищена от возможности несанкционированного видоизменения сотрудниками.

Были учтены основные требования к АСКУЭ 0,4 кВ: обеспечение точности учета, своевременности, правильности и полноты платежей за потребленную электроэнергию путем влияния на этот процесс в рамках закона; выявление хищений электроэнергии и их предотвращение; обеспечение функций оперативного, дистанционного, индивидуального

диспетчерского управления в системе; контроль технологических параметров сети электроснабжения (оценка качества электроэнергии) и при необходимости защита электрооборудования потребителей в аварийных режимах; возможность получения данных с приборов учета без вторжения на территорию потребителя или без его непосредственного участия; технологическая надежность и защита от несанкционированных воздействий на систему; эффективная работа на территориях с различной концентрацией потребителей; минимизация финансовых затрат на этапах создания и эксплуатации.

Инновационное техническое решение в рамках разработанной концепции позволяет подключать к «ЭНАКС GSM» весь спектр ранее установленных приборов учета вне зависимости от типа, расстояния и количества приборов для проведения индивидуальных взаиморасчетов с конечными потребителями. Для обеспечения подключения приборов учета к «ЭНАКС GSM» ООО «Парисет» разработано принципиально новое интеллектуальное устройство, в которое интегрированы функции включения/отключения потребителя и передачи данных по GSM каналу.

Отличительной особенностью разработанной концепции является использование уже установленного у потребителя прибора учета, к которому подключается дополнительное устройство в виде функционально законченного малогабаритного блока. (При подключении прибор учета не вскрывается.) Новый алгоритм обработки данных, в рамках которого, помимо стандартных требований к АСКУЭ, решены задачи: политарифности по устанавливаемым параметрам, унификации оборудования, управления исполнительными устройствами (включение/отключение) не входя в дом к потребителю, выставления электронных счетов и предупреждения потребителя о сумме и дате оплаты, предупреждения потребителя о дате отключения электроэнергии в случае неоплаты, ведения первичного биллинга, ведения индивидуального статистического анализа потребления, борьбы с «бытовыми хищениями», фиксации попытки вскрытия прибора учета, экономии средств на обслуживание и эксплуатацию «ЭНАКС GSM», защиты персональных данных, защиты данных в канале передачи от видоизменения, защиты информации от несанкционированного изменения данных системным администратором, «электронного свидетеля» в случае возникновения споров между потребителем и поставщиком, минимизации стоимости инфраструктуры АСКУЭ и затрат на ее обслуживание, влияния человеческого фактора, использования специалистов с невысокой квалификацией, быстрого внедрения, легкого восстановления после глобальной аварии в системе передачи данных, интеграции в любые уже существующие АСКУЭ.

Преимущество подхода «ЭНАКС GSM» в сравнении с АСКУЭ, в которой используется гибридная система передачи данных PLC+GSM, очевидны. По определению ERA (Energy Regulators Regional Association), касательно интеллектуальных приборов и систем, смарт-счетчик – это отдельный прибор, который установлен в доме потребителя для измерения потребляемой энергии.

Смарт-измерение – это фактическое применение смарт-счетчиков в большом масштабе, то есть применение общего принципа вместо отдельного прибора. [7] Сравнивая архитектуры «ЭНАКС GSM» рис. 2 с архитектурой АСКУЭ «Меркурий-PLC» рис.10, которая, используется в районах с высокой насыщенностью потребителей (далее абонентов) [8], не сложно заметить, что:

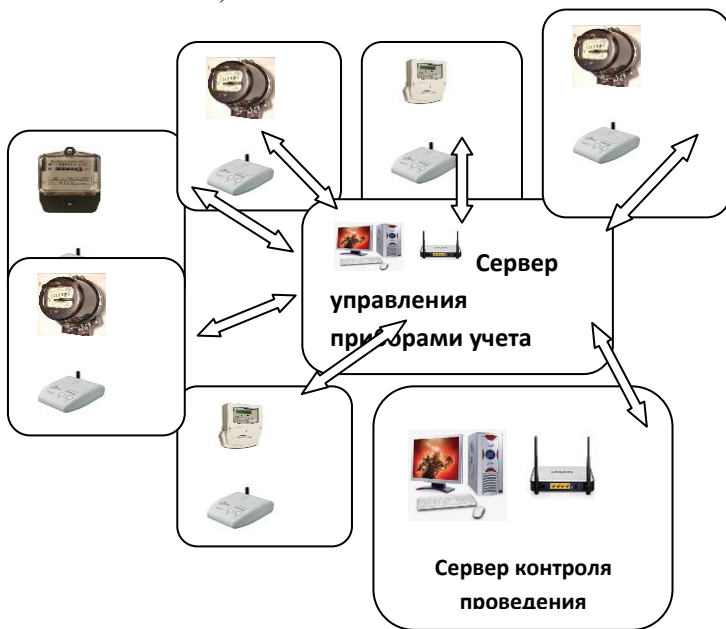

Рисунок 1. Архитектура «ЭНАКС GSM»

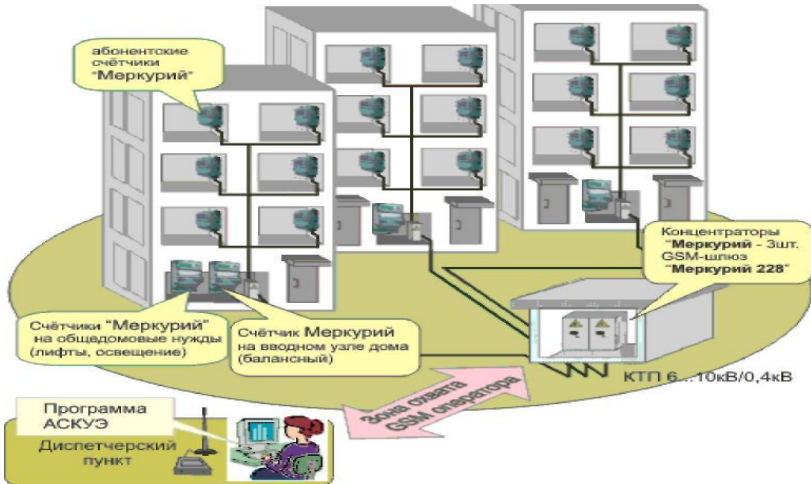

Рисунок 2. Архитектура АСКУЭ «Меркурий-PLC» в зоне городской застройки

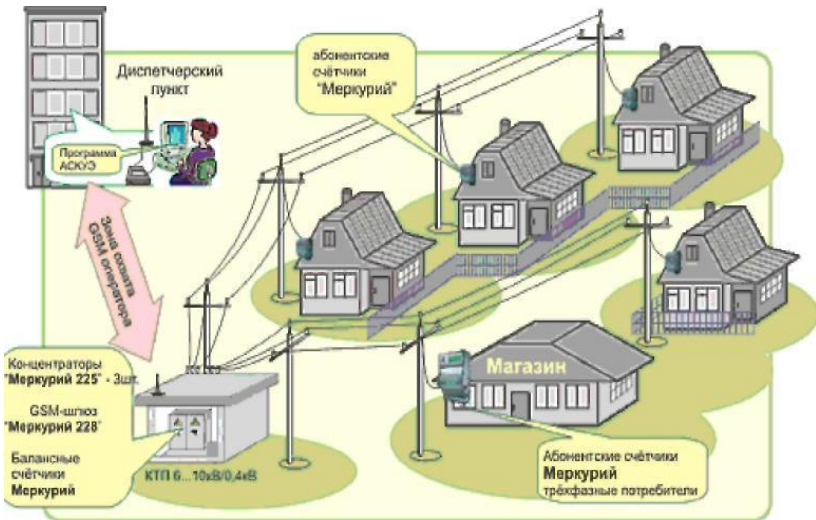

Рисунок 3. Архитектура АСКУЭ «Меркурий-PLC» в зоне частной застройки и сельской местности

1. В АСКУЭ «Меркурий-PLC» существует две технологические системы преобразования и передачи/приема данных PLC и GSM, которые аппаратно требуют наличия двух различных типов приборов обеспечивающих эти преобразования;

2. Помимо этого требуется наличие некоторого количества концентраторов обслуживающих абонентские счетчики;

3. Парк приборов требует отдельных мест установки, проведения регламентных работ и обслуживания;

4. Выход из строя хотя бы одного из концентраторов приводит к частичной потере работоспособности системы (потеря 1/3 части всех каналов абонент-сервер);

5. Выход из строя GSM шлюза приводит к полной потере работоспособности АСКУЭ.

6. Надежность и эффективность той же системы АСКУЭ «Меркурий-PLC» при использовании в зоне частной застройки и сельской местности рис. 3 намного ниже, в связи с влиянием технических особенностей (воздушные линии), географических и климатических факторов, транспортных расходов, сложности приборов, затрат на обслуживание оборудования системы.

«ЭНАКС GSM» свободен от вышеназванных недостатков, так как: «При постоянном расширении зоны покрытия провайдеров IP-сетей пользование их услугами позволяет в каждом конкретном случае выбрать наиболее подходящий способ передачи данных (по технико-экономическим параметрам оптимальным выбором при автоматизации сетей учета ресурсов является использование GPRS сетей операторов сотовой связи).

Именно реализация двустороннего обмена данными в телеметрической сети позволяет реализовать полноценный мониторинг, а в перспективе и управление потреблением энергоресурсов. Использование существующих операторских сетей обеспечивает простоту и гибкость подключения узлов учета к системе, делая ее легко масштабируемой.

Преимуществами являются повышенная надежность систем за счет возможности связи через несколько базовых станций, дублирования каналов связи, защищенности и качественной передачи данных. Дальность передачи неограничена и определяется покрытием GSM-связи. Отсутствие затрат на построение и эксплуатацию собственной системы радиосвязи позволяет использовать радиосвязь для передачи данных небольшим организациям, создавая свою "виртуальную" систему связи, при этом сроки создания системы значительно сокращаются» [9].

Дополнительное устройство унифицировано для всех типов и видов приборов учета, оно образует собственный абонентский канал обмена данными с сервером управления. Выход из строя любого из абонентских каналов приводит к потере работоспособности только этого абонентского канала и не влияет на работоспособность системы в целом. Потери данных не происходит, т.к. они дополнительно сохраняются в приборе учета и восстанавливаются при восстановлении канала автоматически. Потеря работоспособности системы возможна только при глобальной аварии у GSM оператора, но она не приводит к потере данных, т.к. они самовосстанавливаются при возобновлении связи.

Выводы. Проведенный анализ показал, что при коммерческом отпуске энергии потребителю, определяющее значение имеют «организационные» потери, обусловленные качеством организации и функционирования системы учета, а также влиянием «человеческого фактора». Этот вид потерь при построении автоматизированных систем учета обычно не рассматривается ранее как системообразующий. В настоящее время автоматизированные системы учета являются лишь одним из логически необходимых звеньев в системе организационно-технических мероприятий, направленных на борьбу с потерями и повышением рентабельности.

Многообразие технических решений, разнообразие приборов учета, отсутствие унификации сдерживают распространение систем «умных» измерений. Внедрение систем SMART Metering повышают доходность и капитализацию энергоснабжающих предприятий. На современном этапе системы, использующие эфирные каналы передачи данных, имеют неоспоримые преимущества, в частности возможность организации мониторинга в режиме реального времени.

Концепция, разработанная ООО «Парисет», опирается на методологические предпосылки, которые ранее не использовались при проектировании АСКУЭ, поэтому обладает высоким уровнем новизны и имеет перспективы дальнейшего развития.

Перспективы дальнейшего развития. Техническое решение «ЭНАКС GSM» позволяет в дальнейшем обеспечивать самопроверку приборов учета, вводить сложные инновационные тарифы, восстанавливать данные в случае аварии, расширять «функции интеллекта» дополнительного устройства при невысокой себестоимости. К сожалению, авторы не могут предоставить более подробную и детальную информацию о «ЭНАКС GSM» в связи с проведением процедуры патентования.

Список использованных источников

1. <http://askue.com.ru/askue/intro.htm>
2. В. Э. Воротницкий, М. А. Калинкина, Е. В. Комкова, В. И. Пятигор. Снижение потерь электроэнергии в электрических сетях. Динамика, структура, методы анализа и мероприятия. Энергосбережение. – 2005. – №2, № 3; а также см.: Ю. С. Железко, А. В. Артемьев, О. В. Савченко. Расчет, анализ и нормирование потерь электроэнергии в электрических сетях: Руководство для практических расчетов. – М.: Изд-во НЦ ЭНАС, 2005. – 280 с.
3. Апряткин В. Человеческий фактор и его влияние на уровень потерь электроэнергии. Потери электроэнергии в городских электрических сетях и технологии их снижения: сб. научн. трудов. – М.: Мособлэнерго, 2004.
4. Сапронов, А. А. Способы хищения электроэнергии и их роль в структуре коммерческих потерь. Энергосбережение и водоподготовка. – 2006. – № 4. – С. 50 – 52.
5. http://www.computerworld.com.au/article/104131/londoners_suffer_y2k_power_outage/Londoners_suffer_Y2K_power_outage. Computerworld. №33/1999.];
6. №06 (36) Ноябрь-Декабрь 2010 / Есть мнение Интеллектуальные сети: новые перспективы или новые проблемы? В. И. Гуревич Часть I №1-2 (37-38) Январь-Апрель 2011 Часть II
7. Комитет ЭРРА по лицензированию и конкуренции. Тематический доклад «Нормативные аспекты смарт-измерений». Доступ на сайте: www.naruc.org/international
8. Масштабная автоматизированная система учета тепловой энергии с использованием технологии передачи данных по GSM/GPRS каналу. Белоусов Роман, Бузиков Иван, Фискин Евгений, Фискина Маргарита. Беспроводные технологии. – 2009. – №1; http://www.wireless-e.ru/articles/terminals/2009_1_42.php

Klymentov V.V.

NEW CONCEPTION OF THE AUTOMATED INTELLECTUAL SYSTEM OF ENERGY ACCOUNT

The article deals with the problem of untimely payment for public utilities (gas, water, warmly, electric power), which exists in many developing countries. The untimely payment for provided services results to growth of losses of electro-supplying organizations. The structural analysis of reasons which explain the origin of losses of electro-supplying organizations is offered in the article. Also the methods of fight against them are examined. The special attention is spared new conception of the automated intellectual system of energy account and methods of organization of the systems of energy account in communal networks are analyzed.

Conception, which developed LTD «Pariset», allows to decide the problems of losses in electro-supplying organizations effectively. The principle new intellectual device was developed by LTD «Pariset». There are the functions of distance connecting / disconnecting of a consumer and the transmission of information about his consumption by GSM channel. The utilization of account device which is already placed at user's house is a distinctive feature of this conception. The small additional block is added to this device. The conception, is developed LTD «Pariset», possesses the high level of novelty and has prospects for further development. The technical decision of LTD «Pariset» allows in future to realize a function of independent check of measuring device, introduction of difficult innovative tariffs, recover information in the case of failure, to extend the «functions of intellect» of additional device at a low prime price.

Keywords: energy supply, system of account of energy, multitariff payment, «ENAKS GSM», ASACE, SMART Metering.

УДК 336.02.338.242

Калиневич Г.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ЗАГАЛЬНІЙ СИСТЕМІ КОНТРОЛЮ

У статті висвітлено теоретичні підходи до розуміння суті контролю та фінансового контролю. Розглянуто особливості реалізації фінансового контролю у розвинутих країнах світу. Визначено основні атрибути фінансового контролю, такі як функції, види, форми та методи. Подано авторське розуміння контролю та фінансового контролю, а також визначено специфіку фінансового контролю в загальній системі контролю.

Ключові слова: Фінансовий контроль, системи контролю, контроль.

В статье освещены теоретические подходы к пониманию сути контроля и финансового контроля. Рассмотрены особенности реализации финансового контроля в развитых странах мира. Определены основные атрибуты финансового контроля, такие как функции, виды, формы и методы. Подано авторское понимание контроля и финансового контроля, а также определена специфика финансового контроля в общей системе контроля.

Ключевые слова: Финансовый контроль, системы контроля, контроль.

Постановка проблеми. Фінансовий контроль є однією з найважливіших функцій державного управління і його призначення полягає у сприянні реалізації фінансової політики держави, забезпеченні процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів у

всіх ланках фінансової системи. Тому вирішення проблеми розбудови системи фінансового контролю на сучасному етапі розвитку держави відповідно до нових принципів державотворення набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового контролю досліджували багато відомих вітчизняних і зарубіжних вчених: Базась М. Ф., Білуха М.Т., Бутинець Ф.Ф., Василик О. Д., Герасимчук П.К., Дрозд І.К., Калюга Є.В., Савченко Л. А., Стефанюк І. Б., Усач Б.Ф., Шатковська Л.С., Шевчук В.О. та інші. У публікаціях цих вчених висвітлено економічну суть фінансового контролю, проблемні аспекти класифікації видів фінансового контролю тощо.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Наразі теоретичні положення фінансового контролю як невід'ємного елемента системи державного управління, попри численні публікації з цієї проблематики, залишаються недостатньо дослідженими. Відсутнє однозначне трактування сутності фінансового контролю загалом, його мети і завдань, форм і класифікації різновидів, функціонального призначення та принципів організації. Це значною мірою негативно позначається на організації фінансового контролю в державі, спричиняє недостатньо чітке розмежування функцій контролюючих органів і неналежну координацію їх діяльності, численні дублювання в їхній роботі.

Отже, значущість фінансового контролю і логічна незавершеність наукових напрацювань у цьому напрямі зумовлюють необхідність продовження досліджень. Зокрема, існує об'єктивна необхідність поглибленого дослідження таких засадничих питань теорії фінансового контролю в Україні як встановлення місця фінансового контролю в загальній системі контролю.

Мета статті полягає у поглибленому дослідженні сутності фінансового контролю, його основних атрибутів та визначенні його місця у загальній системі контролю.

Виклад основного матеріалу. В Лімській декларації керівних принципів фінансового контролю, в якій узагальнено досвід організації і діяльності державних органів фінансового контролю різних країн в сучасних умовах з урахуванням різноманітності систем управління, специфіки господарювання і практики контрольної роботи і яка прийнята в жовтні 1977 р. на IX конгресі Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (ІНТОСАІ), зазначено, що організація державного фінансового контролю – це обов'язковий елемент управління, який тягне за собою відповідальність перед суспільством [8]. В ній особливо підкреслюється, що досягнення

контрольних цілей необхідно для стабільності та подальшого розвитку держав з урахуванням постулатів, що лежать в основі ідеології Організації Об'єднаних Націй. Тому контроль є не самоціллю, а невід'ємною частиною системи регулювання суспільними фінансовими ресурсами, адже він покликаний розкривати відхилення від прийнятих стандартів, виявляти порушення встановлених принципів, законності, забезпечувати ефективне витрачання фінансових ресурсів на якомога більш ранній стадії з тим, щоб давати можливість своєчасного прийняття коригуючих заходів.

Слід зазначити, що фінансовий контроль має місце у кожній державі, проте всюди він має свої особливості, зокрема, він здійснюється державними органами, різними за статусом і підпорядкуванням. Також більшість органів спеціалізованого державного фінансового контролю мають повноваження на здійснення одночасно фінансового контролю як у бюджетній сфері, так і у сфері підприємництва.

В цілому, у розвинутих країнах ринкової економіки фінансовий контроль на загальнодержавному рівні відповідно здійснюють: у державах парламентського типу - парламент, у президентських - виконавча влада. У країнах континентальної системи права (Німеччина, Франція, Італія та інші європейські держави) контрольні функції покладені на утворені вищими органами влади рахункові палати, які в той же час є незалежними у внутрішніх та зовнішніх питаннях їх діяльності.

Так, у ФРН, Фінляндії та в інших країнах Рахункова палата контролює діяльність усіх федеральних підприємств, страхових установ федерації, приватних підприємств із 50% часткою держави, решту організацій та відомств, якщо вони розпоряджаються державними коштами. В Австрії Рахункова палата уповноважена здійснювати перевірки не лише державного господарства федерації, а й контролювати фінансову діяльність місцевих органів влади, благодійних фондів і закладами, управління якими здійснюється органами федерації. Державна рахункова палата Угорщини, крім того, контролює діяльність податкового управління, державної митниці, управління гербових зборів і навіть господарську діяльність партій.

У Великобританії функції державного фінансового контролю виконує Національна ревізійна рада. У Сполучених Штатах Америки контроль у галузі фінансів здійснюють: Державне казначейство, Головне контрольно-фінансове управління Конгресу, Адміністративно-бюджетне управління при президентові, Управління з добору і розстановки кадрів, Президентська рада з боротьби із фінансовими

зловживаннями в державних закладах, Рада честі й ефективності в уряді, інспектори Федеральної резервної системи, Федеральної корпорації зі страхування депозитів штатів та інші органи, не говорячи вже про податкову службу. До функцій цих органів належить проведення ревізій, перевірок, встановлення оцінки і складання оглядів про виконання федеральних програм. При цьому перевіряється законність, доцільність та ефективність здійснених витрат [15].

Поряд з інститутом парламентського контролю у більшості країн одночасно і паралельно функціонують урядові контрольно-ревізійні системи. У США - це Адміністративно-бюджетне управління при президентові, система інспекторських служб у федеральних відомствах, урядових установах, у Фінляндії — Ревізійне управління державного господарства, яке входить до міністерства фінансів. У деяких країнах створено спеціальні органи, які контролюють не тільки бюджетно-фінансову, а й усю роботу державного апарату. В Японії таку функцію виконує Управління адміністративного контролю при Канцелярії прем'єр-міністра, яке має своїм завданням також підготовку пропозицій щодо удосконалення структури державного управління, зміцнення службової дисципліни державних чиновників, боротьбу з корупцією і бюрократизмом.

У Великобританії контроль фінансово-господарської діяльності державного сектора економіки здійснює Національне контрольно-ревізійне управління, яке є урядовим органом і функціонує відповідно до Закону про фінансовий контроль. Управлінню надано право проводити перевірки рахунків усіх урядових установ і широкого кола державних органів, через які проходить більше 60% витрат, а також контролювати субсидії, що надаються місцевими органами влади системі охорони здоров'я, націоналізованим галузям промисловості і державним корпораціям.

У Швеції, яка є парламентарною монархією, головним відомством у справах державного контролю та обліку є Державне ревізійне управління (яке ще в деяких джерелах називають Національним бюро аудиту). Його метою, як визначено урядом, є забезпечення ефективності роботи центрального уряду і досягнення високоякісного управління фінансовою діяльністю. Діяльність Управління характеризується двома напрямками – проведенням щорічних ревізій фінансово-господарської діяльності національних установ і підприємств та ревізій ефективності державних закупівель [10].

В Україні організаційні форми фінансового контролю мають відповідати вимогам частини другої статті 19 Конституції України, якою передбачено: "Органи державної влади та органи місцевого

самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачений Конституцією і законами України" [6].

З метою глибшого і детальнішого розуміння суті дефініції «фінансовий контроль» здійснимо оцінку поглядів науковців на визначення даного поняття. В першу чергу, на наш погляд, варто розглянути, що собою являє контроль у первинному розумінні. Треба сказати, що поняття контролю формувалось на протязі всього розвитку суспільства. Слово контроль походить від французького «controle», що означає «зіставлення».

Сьогодні існує багато тлумачень сутності терміну «контроль». Так, контроль розглядається як систематичне спостереження і перевірка процесу функціонування відповідного об'єкту з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів. Зміст контролю полягає в тому, що суб'єкт управління здійснює перевірку з урахуванням того, як об'єкт управління виконує його вказівки [1].

Економіст Мочерний С.В. вбачає двояку визначення зазначеної дефініції: як елемент управління економічними об'єктами і процесами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами та програмами, планами, договорами, проектами, угодами; а також як контроль за об'єктом, реальна влада, зосередження прав управління в одних руках [9].

Автори Дрозд І.К. та Шевчук В.О. тлумачать контроль як тип відносин, як ставленням суб'єкта до власної діяльності або до діяльності інших суб'єктів з точки зору дотримання певних норм. Контроль, як вид діяльності, на їх думку - це дії, зміст яких полягає у порівнянні кількох величин, що характеризують норми та ступінь їх досягнення. Запровадження контролю є невід'ємною складовою управління громадськими фінансовими ресурсами, яка забезпечує відповідальний та підзвітний характер цього управління [3].

Згідно з Лімською декларацією керівних принципів фінансового контролю сам по собі контроль не є самоціллю, а виступає невід'ємною частиною системи регулювання, метою якої є виявлення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів законності, ефективності й економії використання матеріальних ресурсів на найбільш ранній стадії для того, щоб мати можливість вжити корегуючі заходів, а в окремих випадках – притягнути до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяну державі шкоду або здійснити заходи для запобігання чи скорочення порушень у майбутньому [12].

Виходячи із наведених прикладів трактування сутності контролю можна дійти до висновку про досить неоднозначне розуміння цього поняття, адже в окремих позиціях визначення контролю мають суттєві суперечності. Така різноманітність пояснюється відсутністю єдиного нормативного документа, який давав би чітке визначення даного поняття.

На наш погляд, контроль доцільно розглядати як співставлення запланованих результатів господарської діяльності суб'єкта із реальними та прийняття відповідних управлінських рішень щодо отриманих результатів у напрямі досягнення мети контролю. Таким чином контроль впливає на об'єкти контролю, виявляючи відхилення від установлених норм, правил, вимог чи завдань у процесі функціонування цих об'єктів.

Стосовно фінансового контролю як важливої складової контролю загалом, то слід зазначити, що існує багато різних підходів та думок щодо розуміння даного поняття, проте багато з них стосуються лише окремих аспектів такого контролю. Так, у працях Є.В. Калюги розкривається переважно суть фінансово-господарського контролю [4]. Зокрема, він розглядає фінансовий контроль як діяльність державних і громадських органів, спрямовану на перевірку обґрунтованості процесів формування і раціонального використання коштів з метою установлення вірогідності, законності й доцільності операцій. Фінансовий контроль в основному реалізують державні органи, і він є невід'ємною частиною державного устрою, однією з найважливіших функцій управління.

Розглянемо ще деякі підходи до розуміння фінансового контролю науковцями. Так, на їх погляд, це: елемент системи управління фінансами, особлива сфера вартісного контролю за фінансовою діяльністю всіх економічних суб'єктів (держави, регіонів, підприємств та організацій), дотримання фінансово-господарського законодавства, доцільності витрат, економічної ефективності фінансово-господарських операцій [2]; форма реалізації контрольної функції фінансів, тобто притаманної фінансам властивості слугувати засобом контролю за виробництвом, розподілом і використанням сукупного суспільного продукту і національного доходу [5]; діяльність державних органів і недержавних організацій, наділених відповідними повноваженнями, що спрямована на забезпечення законності, фінансової дисципліни, раціональності в ході мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів держави [12].

Також фінансовий контроль розглядається як контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою [13], як державний фінансовий контроль загалом та фінансовий контроль за господарською діяльністю підприємницьких структур [11], [12], як складне економіко-правове утворення [7].

Отже, як бачимо, спектр поглядів на сутність фінансового контролю доволі широкий, хоча деякі визначення мають дискусійний характер. Так, зокрема, важко погодитися з твердженням про те, що фінансовий контроль є найважливішим елементом фінансової системи, хоча важливість його, зрозуміло, важко переоцінити. Також навряд чи варто вважати його складовою частиною загальної структури контрольних органів держави, адже тим самим звужується розуміння його сутності, оскільки фінансовий контроль є прерогативою не лише держави, але й недержавних структур.

Крім того, одні дослідники акцентують увагу на системі спостереження державними органами виключно фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів, що також обмежує характеристику фінансового контролю знову ж таки з причини того, що він може здійснюватися не лише державними, але й недержавними органами, а його об'єктом може бути не лише фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання, а й державних установ, організацій і навіть фізичних осіб (у контексті дисертаційного дослідження – діяльність закладів та установ у системі освіти).

Можна також розширити й перелік функцій фінансового контролю, зокрема, деякі автори згадують й політико-забезпечуючу функцію контролю, адже він покликаний сприяти успішній реалізації фінансової політики держави (в усіх сферах її життєдіяльності) і суб'єктів господарювання, а також бюджетуванню домогосподарств [14].

Загалом, враховуючи погляди науковців стосовно досліджуваного поняття, можна представити власне трактування сутності фінансового контролю. На наш погляд, фінансовий контроль – це визначена законодавством фінансово-правова діяльність уповноважених органів здійснювати контроль за діяльністю підконтрольних суб'єктів, яка передбачає спостереження, перевірку, аналіз, узагальнення і зіставлення отриманих даних із плановими та накладення санкцій за недостовірність фінансових результатів господарюючих суб'єктів.

Будучи однією із форм контролю з боку держави та інших уповноважених законодавством органів за законністю і обґрунтованістю виконання фінансових операцій господарюючих суб'єктів, специфіка фінансового контролю полягає в тому, що при його проведенні використовуються вартісні показники, які визначають кінцевий результат господарського процесу. Контрольна діяльність базується на певних принципах, зокрема, найважливішими з яких є законність, ефективність, повнота охоплення та відповідальність контролюючих суб'єктів за ефективність функціонування системи фінансового контролю та господарюючих суб'єктів за наслідки контрольних дій. Основними

завданнями фінансового контролю є підтримка фінансової дисципліни, запобігання фінансовим правопорушенням та застосування заходів примусу за їх вчинення.

Фінансовому контролю притаманні багато функцій, які він виконує, але можна виділити найважливіші з них, зокрема, такі як інформаційна функція, профілактична, мобілізуюча, з допомогою яких приймаються відповідні управлінські рішення, попереджуються правопорушення та усуваються наслідки допущених фінансових порушень суб'єктом господарської діяльності. У цих випадках фінансовий контроль виступає одним з механізмів державного регулювання економічних процесів та є елементом системи управління фінансами.

Успішне та ефективне проведення фінансового контролю залежить від рівня організації і видів контролю. Розрізняють декілька видів фінансового контролю залежно від різних класифікаційних ознак. Найбільш широко фінансовий контроль розкривається через його поділ залежно від контролюючих суб'єктів та характеру контрольної діяльності, за яким розрізняють державний фінансовий контроль, муніципальний, громадський, внутрігосподарський та аудиторський.

Також фінансовий контроль може бути документальним і фактичним; тактичним і стратегічним; внутрішнім і зовнішнім, а також комплексним, тематичним, частковим, суцільним і вибіркоким. Всі ці види контролю доповнюють один одного і між ними існує тісний зв'язок. Класифікація фінансового контролю ґрунтується також і на формах його здійснення як засобу вираження змісту об'єкта контролю. Виділяють такі форми фінансового контролю: попередній (проводиться до здійснюється фінансових операцій і має велике значення для попередження порушень), поточний (проводиться в короткі проміжки часу в процесі здійснення фінансово-господарських операцій) і наступний (здійснюється шляхом аналізу і ревізії бухгалтерської і фінансової звітності після закінчення звітного періоду). Всі ці форми фінансового контролю взаємопов'язані і доповнюють одна одну. Крім того, слід виділити ініціативну та обов'язкову форму контролю.

Важливою ознакою класифікації фінансового контролю є його метод. Основними методами фінансового контролю, як конкретних способів (прийоми) його проведення, є: ревізія, перевірка (тематична та зустрічна), обстеження, нагляд.

Висновки. Використання всієї сукупності видів, форм і методів контролю у їх тісній взаємодії має надзвичайно велике значення для ефективного функціонування системи фінансового контролю у цілому. Її належна організація та функціонування – один із головних напрямів і

невід'ємний елемент державної фінансової політики, що полягає в забезпеченні її економічної безпеки, збереженні та приросту національного багатства.

Список використаних джерел:

1. Калюга С.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : [монографія] / С.В. Калюга. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
2. Козырин А. Н. Публичные финансы: взаимодействие государства и общества / А. Н. Козырин. — М., 2002. — 37 с.
3. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/content/chapter01.html>
4. Лагутин И. Б. Понятие регионального финансового контроля / И. Б. Лагутин // Финансовое право. — 2009. — № 7 : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://lawinfo.ru/catalog/contents-2009/finansovoe-pravo/7>.
5. Лимская декларация руководящих принципов контроля (Принята IX Конгрессом Международной организации высших контрольных органов ИНТОСАИ) в 1977 году) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/604_001
6. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. : Т. 1 / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій / За ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. - 346с.
7. Пилипенко В. Рахункова палата у чіткому контексті держбюджету / В. Пилипенко // Юридичний вісник України. – 2002. – 18-24 трав. – С. 8-9.
8. Романів М.В. Становлення та розвиток державного фінансового контролю в Україні : дис. ... канд. екон. наук / М.В. Романів. – К., 2000. – 189с.
9. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні : [монографія] / Л.А. Савченко. – Ірпінь, Академія державної податкової служби України, 2001. – 407 с.
10. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології) / В.О. Шевчук. - К. : Київський державний торговельно-економічний університет, 1998. – 370 с.
11. Шевчук О. Державний фінансовий контроль : наукова парадигма / О. Шевчук // Фінанси та банківська справа : Вісник КНТЕУ. - 1/2011. - с.41-50
12. Шелудько Н.М. Проблема тіньової економіки в Україні / Н.М. Шелудько // Фінанси України. – 2002. – №9. – С. 80-86.

FINANCIAL CONTROL AND ITS PLACE IN THE OVERALL CONTROL SYSTEM

The article deals the theoretical approaches to understanding the essence of control and financial control. The features of the implementation of financial control in developed countries.

Determined the main attributes of financial control, such as functions, types, forms and methods. Posted author's understanding of control and audit, as well as the specific features of financial control in the overall control system

Financial control is one of the most important functions of government, its purpose is to facilitate the implementation of financial state policy facilitate the process of forming and effective use of financial resources at all levels of the financial system.

Therefore, solving the problem of building a system of financial control in the current development state in accordance with the new principles state of particular importance.

Currently, theoretical principles of financial control as an integral part of public administration, despite numerous publications on the subject, are not investigated. There is no unambiguous interpretation of the essence of financial control in general, its goals and objectives, forms and species classification, functional purposes and principles of the organization.

All this considerably a negative impact on organization of financial control in the country, causing not a clear distinction between the supervisory authorities and poor coordination of their activities, many overlaps in their work.

Using the entire set of species, forms and methods of control in close cooperation is very important for the efficient functioning of financial control in general. Its proper organization and operation - one of the key trends and vital part of financial policy is to ensure its economic security, preservation and growth of national wealth.

Thus, the importance of financial control and logical incompleteness of scientific developments in this area necessitate further research.

In particular, there is an objective need for in-depth study of fundamental problems in the theory of financial control in Ukraine as the establishment of a financial control in the overall control system.

УДК 330.341.1:332.122

Тульчинська С.О.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНІВ

У статті проведено аналіз теорії інноваційних систем, а саме виникнення концепції регіональної інноваційної системи. Проаналізовано поняття інтелектуально-інноваційна система з точки зору системи. Запропоновано визначення «інтелектуально-інноваційної системи регіонів».

Ключові слова: національна інноваційна система, регіональна інноваційна система, інтелектуально-інноваційна система регіонів, знання, система

В статье проведен анализ теории инновационных систем, а именно возникновение концепции региональной инновационной системы. Проанализировано понятие интеллектуально-инновационная система с точки зрения системы. Предложено определение «интеллектуально-инновационной системы регионов».

Ключевые слова: национальная инновационная система, региональная инновационная система, интеллектуально-инновационная система регионов, знания, система

Постановка проблеми. Забезпечення інноваційного розвитку окремих регіонів в умовах інтеграційного вибору держави потребує комплексного дослідження умов та результатів інтелектуально-інноваційної системи регіонів як невід'ємної складової становлення економіки знань. За роки незалежності України одним із прорахунків на шляху переходу до інноваційного розвитку економіки була недостатня узгодженість зусиль державної та регіональної інноваційної політики, врахування готовності та можливості регіональних господарських комплексів щодо сприйняття інноваційних змін. Відсутність правового оформлення національної інноваційної системи в Україні змусила регіони самостійно визначати шляхи і засоби виживання в умовах трансформації соціально-економічної й політичної системи суспільства.

В умовах інтеграційного вибору держави становлення економіки знань нерозривно пов'язано з формуванням, генерацією, освоєнням знань та дифузією інновацій, у зв'язку з цим розвиток інтелектуально-інноваційної системи регіонів набуває актуальності, що вимагає активної участі регіонів у здійсненні інноваційних процесів.

Аналіз основних досліджень. Науковою базою дослідження процесів розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів є праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у кількох напрямках. Значний

внесок у розвиток концепції інноваційних зрушень і регіонального розвитку у ХХ ст. здійснили зарубіжні вчені Г. Беккер, Л. Едвінссон, М. Кастельс, М. Кондратьєв, Б. Лундвалл, Ф. Махлуп, Г. Менш, Р. Нельсон, Б. Санто, Дж. Стігліц, К. Фрімен, Й. Шумпетер. Вагомі здобутки у дослідженні багатогранних проблем розвитку продуктивних сил та інноваційних процесів в регіональній економіці представлені у наукових працях О. Алімова, П. Бубенка, В. Василенка, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Мельника, В. Семиноженка, Л. Федулової, А. Чухно та ін. Разом з тим регіональні аспекти розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів ґрунтовно не розглянуті, тоді як інноваційний регіональний розвиток здатен створити умови для поєднання внутрішніх і зовнішніх резервів соціально-економічного зростання регіонів.

Результати дослідження. Перед тим, як перейти до розгляду інтелектуально-інноваційної системи регіонів (ІСР), необхідно, на наш погляд, розглянути концепцію регіональної інноваційної системи.

Концепція регіональних інноваційних систем як окремих напрям теорії інноваційних систем, виникла пізніше за концепцією національної інноваційної системи (НІС). Вона об'єднує регіональні аспекти інноваційного процесу та системний характер інноваційної діяльності. На сьогоднішній день є три підходи щодо визначення сутності регіональної інноваційної системи (РІС), а саме: по-перше, «згори – донизу», по-друге, «знизу – догори», по-третє, інтегральний [3, с. 150].

Прихильники першого підходу «згори – донизу» такі як Дж. Хауелс [6], Б. Карлсон, Р. Станкевич [4] зазначають, що на принципах НІС формуються принципи РІС, яка повторює складові і властивості НІС та є її первинною ланкою. Прихильники другого підходу «знизу – догори» (думку яких ми поділяємо) Х. Брачик, П. Кук [5], вважають, що рівень інноваційного розвитку регіону залежить від можливостей регіону генерувати знання, впроваджувати та поширювати інновації тощо. Вчені Дж. Ламбой і Р. Бошма [7] вважають, що РІС залежить від: територіальної інституційної структури, технологічного розвитку, розвитку підприємництва та інноваційної діяльності. Таким чином, вони об'єднали перших два підходи у інтегральний підхід до визначення сутності РІС.

Враховуючи вищевикладене та з урахуванням тлумачень РІС, на наш погляд, доцільним є розширення понятійно-категоріального апарату теорії інноваційного розвитку за рахунок оновлення наукового тлумачення сутності та економічного змісту такого поняття як інтелектуально-інноваційна система регіонів. Отже, інтелектуально-інноваційна система регіонів – сукупність взаємопов'язаних, локалізованих на певній території

підсистем (формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій), органів регіонального управління та інститутів, які зумовлюють активізацію інноваційного процесу.

Головною метою розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів в умовах інтеграційного вибору держави є створення умов і механізмів забезпечення формування, генерації, освоєння знань і дифузії інновацій задля розвитку регіонів та становлення економіки знань. Особливістю економіки знань є здатність бути спроможною не тільки щодо розповсюдження знань, але й створювати сприятливі умови для продукування інноваційної конкурентоспроможної продукції і управління її виробництвом.

Знання розглядаються як основна вхідна інформація, яку отримує інтелектуально-інноваційна система регіонів з навколишнього середовища, які усередині системи трансформуються. Це означає, що знання та інновації також є основним результатом на виході системи. Знання та інновації можуть мати форму *нових наукових законів, нових ідей, концепцій і практик, патентів, нових навиків або компетенцій, технологічних або організаційних досягнень*, товарів, послуг тощо.

Інтелектуально-інноваційна система регіонів як і будь яка система знаходиться на певній стадії свого розвитку, вона може проходити стадії формування, розвитку та трансформації після досягнення піку розвитку. Кожній стадії притаманні свої якісні параметри та ступінь збалансованості між підсистемами. Розвиток відображає процеси незворотної, спрямованої, закономірної зміни. Розвиток будь якої системи є суперечливим динамічним процесом, що характеризується позитивними та негативними змінами на фоні загальної тенденції до зростання, метою якого є отримання позитивного економічного ефекту, у тому числі від науково-інноваційної діяльності в регіонах. Під впливом розвитку відбуваються зміни у складі, структурі властивостей, взаємозв'язків, показників розвитку системи.

Необхідно зауважити, що для розвитку інтелектуально-інноваційної системи регіонів недостатньо просто визначити підсистеми та їх суб'єктів, локалізованих на певній території, важливою особливістю є врахування взаємозв'язків і взаємодії між суб'єктами у зв'язку з тим, що формування, генерація, освоєння знань та дифузія інновацій відбуваються не тільки в індивідуальному порядку, в окремих організаціях і інститутах, але також у межах їх спільної взаємодії. Оскільки жоден з суб'єктів інтелектуально-інноваційної системи регіонів не ізольований в інноваційному процесі, взаємозв'язки між ними набувають великого значення. Коли суб'єкти інтелектуально-інноваційної системи регіонів взаємодіють належним чином, вони можуть стати вагомим чинником

становлення економіки знань в умовах інтеграційного вибору держави, і навпаки, у разі неналежної взаємодії вони можуть гальмувати розвиток регіонів.

Необхідно зауважити, що при розгляді інтелектуально-інноваційної системи регіонів велике значення має визначення самого поняття «система». Один із основоположників загальної теорії систем Л. Берталанфі визначав систему як комплекс взаємодіючих елементів, також сутність систем розглядали І. Кант, Г. Гегель, А. Холл, Р. Фейжін та ін.

Вітчизняні дослідники трактують систему як єдність цілей, ресурсів та будови, властивості якої визначаються відносинами об'єктів (елементів), які входять до неї, але не належать жодному з них, тому що взаємодія даних об'єктів викликає появу нових, інтегративних якостей, не властивих для окремо взятих утворюючих систему компонентів [2, с. 148].

Управління системою здійснюється за допомогою державного регулювання (економічних, правових, адміністративних важелів) і ринкового саморегулювання, а також основних форм, методів і важелів використання економічних законів. Основою в теорії систем є категорія цілісності. Властивість цілісності й подільності означає, що, з одного боку, система – це цілісне управління, об'єкт, який можна розглядати як одне ціле, обмежене у просторі і часі – у системі виразно можуть бути виділені її складові елементи, при цьому властивості системи не тотожні сумі властивостей її складових елементів і властивості окремих її частин не виводяться із властивостей цілого [1, с. 16].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, можна охарактеризувати інтелектуально-інноваційну систему регіонів з точки зору розуміння поняття систем як:

- 1) сукупність підсистем, що знаходяться у відносинах або зв'язках один з одним, створюючи цілісність або органічну єдність;
- 2) внутрішню організовану цілісність підсистем, які взаємопов'язані так, що виникає як мінімум одна нова інтеграційна якість, не властива жодному з елементів цієї цілісності;
- 3) організовану сукупність структурних підсистем, що взаємозв'язані і виконують певні функції;
- 4) будь-яка підсистема одночасно розглядається і як єдине ціле, і як сукупність різнорідних елементів, об'єднаних для досягнення певного результату.

Недоліком існуючих підходів до визначення регіональної інноваційної системи, на наш погляд, є неврахування інтелектуальної складової, яка є ключовим елементом кожної її підсистеми.

На наш погляд, необхідно акцентувати увагу на системному характері поняття інтелектуально-інноваційної системи регіонів, коли інноваційний процес розглядається не як ланцюг однобічно спрямованих причинно-наслідкових зв'язків на шляху від НДДКР до інновацій, а як процес взаємодії і зворотних зв'язків між усім комплексом економічних, соціальних, політичних, організаційних та інших факторів, які обумовлюють створення інновацій. Це означає, що інноваційний процес є результатом складних взаємозв'язків між суб'єктами інтелектуально-інноваційної системи регіонів.

Список використаних джерел

1. Поручник А. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. Поручник, І. Брикова // Міжнародна економіка. – 2006. – № 5. – С. 134-172.
2. Howells J. (1999), «Regional Systems of innovation?», in Archibudzi D., Howells J. and Michie J. (Eds) Innovation policy in a global economy. Cambridge University Press, Cambridge, 67-93.
3. Carlsson B., Stankiewicz R. On the nature, function and composition of technological systems /B. Carlsson, R. Stankiewicz // Journal of Evolutionary Economics. – 1991 (1). – p. 93-118.
4. Cooke P. Regional Innovation Systems, Clusters, and the Knowledge Economy / P. Cooke / Industrial and Corporate Change . - 2001, 10(4): 945–74.
5. Lambooy J. Evolutionary Economics and Regional Policy / J. Lambooy, R. Boschma / The Annals of Regional Science, 2001. – 35. – p. 113-131.
6. Геєць В. М. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері: Монографія [Текст] / В. М. Геєць, О. І. Амоша, Т. І. Приходько. – К.: Наукова думка, 2008. – 383 с.
7. Вихор О. Б. Інноваційна активність підприємств регіону (на прикладі Закарпатської області) [Текст] / О. Б. Вихор // Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, – 2004. – В. 193. Т 4. – С. 1136-1142.

Tulchinskaya S.

SYSTEM APPROACH TO IDENTIFYING INTELLECTUAL INNOVATION SYSTEM OF THE REGION

The article argued that support at innovative development of some regions in conditions of choice the integration of the state requires a comprehensive study of the conditions and results of intellectual innovation system of the region as an integral part of becoming a knowledge economy.

However, the regional aspects of intellectual innovation system of the regions not thoroughly examined. The innovative regional development is able to create conditions for combining internal and external reserves socio-economic growth in the regions.

It was investigated, that the concept of regional innovation systems as a separate field of innovation systems theory, which combines regional aspects of the innovation process and the systemic nature of innovation. Established that at present there are three approaches to determining the nature of the regional innovation system "up – down", "down – up", and the integral.

Enhanced conceptual categories in the theory of innovation development by updating the scientific interpretation of nature and economic content such thing as intellectual innovation system regions. Intellectual and regional innovation system - a set of interrelated localized in a particular area of subsystems (formation, generation, developing of knowledge and innovation diffusion), regional governance and institutions which lead to activation of the innovation process.

It is proved that the main purpose of intellectual innovation system integration regions under selection state is to create conditions and mechanisms of formation, generation, development of knowledge and diffusion of innovations for regional development and establishment of a knowledge economy.

It was established, that while considering intellectual innovation system of the region the great importance has definition of the concept "system". The category of integrity is fundamental in the theory of a system. Characteristic of intellectual innovation system regions in the conditions of understanding of the concept as a set of subsystems there are in relationships or connections with each other.

It has been creating an organic unity or integrity; and has been organized internal integrity subsystems which interconnected that there is at least one new integration quality.

There isn't peculiar to any of the elements of integrity; organized set of structural subsystems which interconnected and perform certain functions; any subsystem also considered as a whole and as a set of heterogeneous elements combined to achieve a certain result.

РИЗИКИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено та систематизовано теоретичну базу визначення ризиків та небезпек в господарській діяльності підприємств, що дозволить обґрунтувати їхнє місце в забезпеченні економічної безпеки задля запобігання впливу чинників різної природи. Обґрунтовано негативний і позитивний впливи ризиків в господарській діяльності авіакомпаній, тому якісний аналіз джерел ризиків та небезпек дозволить сформувати необхідну стратегію для забезпечення економічної безпеки підприємства. Виділено за джерелом небезпек для авіакомпаній три групи чинників впливу: загальні, локальні та специфічні та обґрунтовані їхні специфічні впливи та умови виникнення.

Ключові слова: ризик, небезпека, причини виникнення, чинники впливу, економічна безпека, стратегія.

В статье исследована и систематизирована теоретическая база по определению рисков и угроз в хозяйственной деятельности предприятий, которая позволит обосновать их место в обеспечении экономической безопасности для предупреждения влияния факторов разной природы. Обоснованы негативное и позитивное влияния рисков в хозяйственной деятельности авиакомпаний, поэтому качественный анализ источников рисков и опасностей позволит сформировать необходимую стратегию для обеспечения экономической безопасности предприятия. Выделено по источникам опасностей для авиакомпаний три группы факторов влияния : общие, локальные и специфические и обосновано их специфическое влияние и условия возникновения.

Ключевые слова: риск, угроза, причины возникновения, факторы влияния, экономическая безопасность, стратегия.

Постановка проблеми. Процес формування ринку і ринкових відносин, адаптація механізмів встановлення господарських зв'язків об'єктивно зумовлює виникнення небезпек та дію ризиків. Необхідність постійного розвитку підприємства, обмеженість ресурсів та зростання конкуренції вимагають поглиблення дослідження природи ризику у взаємному зв'язку з теорією та практикою забезпечення економічної безпеки.

Ризики та небезпеки набувають іншої якості при визначенні їхнього впливу на діяльність авіакомпаній, де безпека набуває більш кардинального значення, оскільки пов'язана із задоволенням найважливішої потреби – забезпечення життя. З огляду на це проблеми дослідження ризиків та вивчення їхньої дії в процесі здійснення господарської діяльності к контексті забезпечення економічної безпеки набуває актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема дослідження сутності та природи ризику приділено увагу в наукових доробках таких вчених як Д. Муглер, Ж. Перар, Д. Хуммель, М. Штейнер, І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, В.В. Вітлінський, М.М. Єрмошенко, С.М. Ілляшенко, М.С. Клапків, В.В. Ковалев, В.В.Стадник, С.М. Шкарлет в працях яких висвітлено класифікації ризиків, підходи до їхнього кількісного та якісного аналізу, запропоновано механізми запобігання їхньої дії.

Метою дослідження є дослідження та систематизація теоретичної бази до визначення ризиків та небезпек в господарській діяльності підприємств, що дозволить обґрунтувати їхнє місце в забезпеченні економічної безпеки задля запобігання впливу чинників різної природи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Здійснення господарської діяльності підприємствами стикається з наявністю непередбачуваних процесів в зовнішньому та внутрішньому середовищах, які можуть створювати небезпеки виходячи із специфіки проведених операцій. Небезпеки, в свою чергу, трансформуються в загрози та ризики, які відображаються у ймовірному та невизначеному результаті

В процесі дослідження нами також було визначено суть поняття «ризик» як елемента категоріального апарату безпеки. Стосовно тлумачення самого поняття „ризик”, то є безліч визначень. В перекладі з італійського та французької мов „ризик” означає „посміти”, „наважитися”. В цілому, історико-філологічний аспект даного поняття розкриває його з наступних позицій: можлива небезпека, дія на вдачу в надії на щасливий результат [14, с. 555]; з латинської – непередбачуваність, небезпека або те, що руйнує.

З позицій економічного значення, ризик визначається як усвідомлена можливість небезпеки виникнення не передбачуваних втрат очікуваного прибутку, майна, грошей у зв'язку з випадковими змінами умов економічної діяльності, несприятливими обставинами [9, с.390]; непередбачуваність і можливість настання подій з негативними наслідками, зумовлених певними діями або рішеннями, які матимуть місце в майбутньому [6, с. 244 / T2]; причина, рушійна сила, яка здатна породити небезпеку або привести на до збитків, втрат [4, с.51].

В сучасних концепціях ризику ряд авторів ототожнюють економічний та фінансовий ризик, в інших – виокремлюють фінансову складову в окремий вид. Зокрема, в праці Т.Н. Скоробогатової, в якій досліджується взаємозв'язок економічного ризику та економічної безпеки підприємства, визначено фінансовий ризик як доходний ризик, що зумовлений скороченням обсягу продаж [12, с.110]. В той же час причиною виникнення даного ризику автор визначає і скорочення обсягу

продаж, що є збутовий ризик та виробничий ризик. Отже, фінансова складова розглядається і як причина, і як наслідок погіршення фінансово-економічного стану підприємства.

Відомий дослідник фінансової складової безпеки підприємства І.А. Бланк виокремив фінансовий ризик з позицій прийняття ефективного прийняття фінансового рішення, що передбачає наявність фінансового аналітика-менеджера на підприємстві. В даному контексті зроблено акцент на головні наслідки для підприємства, що спричинені різними групами ризиків.

Узагальнюючи відмінні точки зору науковців, можна дійти висновку, що існування ризику суттєво впливає на процес гарантування безпеки, а відтак потребує розроблення адекватних механізмів виявлення, ідентифікації, нейтралізації з метою унеможливлення реалізації його негативного результату, що призведе до виникнення загрози. Проведене дослідження дозволило виявити і той факт, що спільним для усіх охарактеризованих вище понять є те, що їх джерелом виникнення є невизначеність. В енциклопедичному словнику зазначено, що невизначеність – це відсутність надійної інформації про умови економічної діяльності та низький ступінь передбачуваності цих умов [6]. Ми частково погоджуємось з даним визначенням, проте в умовах інформаційного простору і вільного доступу до ресурсів, проблемою може бути лише достовірність та надійність існуючої інформації, а не її повна відсутність. Таким чином, на нашу точку зору, невизначеність фінансової безпеки підприємства – це нестача оперативного інформування про стан та потреби корпоративних ресурсів підприємства з урахуванням тактичного та стратегічного фінансового планування.

Виявлена взаємозалежність між ключовими елементами системи безпеки дозволяє дійти таких висновків: - першоджерелом формування ймовірності порушення безпеки є невизначеність; існування невизначеності є головною умовою виникнення небезпеки, що в свою чергу викликає ризик; наявність постійного ризику є об'єктивною умовою виникнення потенційних загроз фінансовій безпеці; загроза характеризується найвищим ступенем ймовірності втілення небезпеки.

Окрім визначеного вище, доцільно зазначити, що при оцінці впливу ризику на формування фінансової безпеки, з однієї сторони виникає небезпека реалізації інвестиційної політики, політики управління активами і пасивами, з іншої - операційний ризик, що виникає в результаті неефективної політики управління структурою капіталу, неадекватною асортиментною політикою, невідповідністю структури витрат цінним параметрам, відсутністю механізмів фінансового планування та прогнозування в цілому.

Як результат проведеного дослідження та здійснених узагальнень нами сформовано ланцюг умов порушення безпеки за ступенем впливу та наслідками (рис. 1).

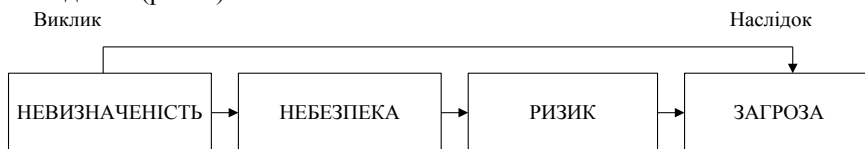

Рисунок 1. Послідовність формування причин порушення безпеки

Для конкретизації отриманих результатів нами пропонується дослідити і класифікаційні ознаки ключових елементів системи безпеки. Так, відповідно до чинного законодавства України (З.У. „Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року) визначено, що основними загрозами в економічній сфері є: істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку; ослаблення системи державного регулювання і контролю в сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової політики держави; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, АПК, системах життєзабезпечення; недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргу; зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; нераціональна структура експорту; критична залежність національної економіки від кон’юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів; недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави; тінізація національної економіки; переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними [1, с. 56].

Ми відзначаємо, що законодавчо наведений загальний склад існуючих загроз безпеці, проте відсутня їх деталізація за певними ознаками, що й визначають їх функціональний зміст, характеристики та способи їх усунення або мінімізації. Про недоліки формування факторів формування економічної безпеки наголошує і автор В. В. Кузьменко, зазначаючи, що укрупнення їх за напрямками: соціальні, економічні, політичні, екологічні, науково-технічні та силові та інформаційні, не сприяє їх кількісному виміру [11, с.5]. Разом з тим,

Відомим дослідником фінансової безпеки на макроекономічному рівні М. Єрмошенком визначено класифікацію загроз в розрізі відомчого або філософсько-методологічного підходів як поділ на загрози I рівня, що є стратегічними загрозами об'єктивного характеру (даний вид загроз проявляється в діалектичному взаємозв'язку та існуючих протиріч між інтересами та потребами на різних рівнях прояву); та загрози II-го рівня, що є загрозами тактичними та поділяються на тактичні внутрішні та тактичні зовнішні загрози. Перші негативно впливають та пов'язані з порушенням національних фінансових інтересів, другі – характеризують хронічне від'ємне зовнішньоторговельне сальдо і дефіцит платіжного балансу країни, зростання зовнішнього боргу, залежність створення і реформування фінансово-кредитної сфери від отримання іноземних кредитів і втручання в цей процес міжнародних фінансових організацій, зростаюча залежність вітчизняного фондового ринку від світового [7, с. 64; 8, с. 102].

А. С. Вінніков, ґрунтуючись на ознаці – джерела виникнення загроз, виділяють три основних види: антропогенні, техногенні та стихійні [3]. Такий поділ зумовлений суб'єктивним впливом на формування безпеки: людини, техніки та природних сил. В. Мунтіян поділяє загрози за сферами виникнення: загрози в сфері фінансово-грошового обігу, у банківській сфері, на фондовому ринку, пов'язані з зовнішньоекономічною діяльністю [13, с. 344]. А в праці О.А. Кириченка, С.В. Мелесик, незважаючи на те, що наведена класифікація загроз як зовнішні і внутрішні, зазначається, що саме наявність зовнішніх загроз є першопричиною виникнення внутрішніх загроз і небезпек. В свою чергу, видовою класифікацією зовнішніх чинників небезпеки є глобальні, міжнародні та регіональні [10, с. 227, 230 с.]. Таким чином, ризик має об'єктивну невизначеність через вплив динамічного зовнішнього та внутрішнього середовища, тому прийняття управлінських рішень щодо їхнього передбачення та нівелювання потребує врахування різних чинників та багатомірної оптимізації. При нівелювання небезпек підприємство несе втрати у вигляді додаткових витрат фінансових та матеріальних ресурсів.

Ряд вчених виокремлюють види безпеки з урахуванням наступних класифікаційних ознак: за ступенем небезпеки (особливо небезпечні, небезпечні); за тривалістю дії (тимчасові, постійні); за можливістю здійснення (реальні, потенційні); за характером спрямування (прямі, непрямі); за сферами спрямування (виробничі, фінансові, експортно-імпортні, технологічні, інституційні, воєнно-економічні, соціально-економічні, демографічно-економічні, еколого-економічні) [5]. В праці Юрія С.І. та Федосова В.М. виокремлено внутрішні і зовнішні виклики та загрози [6]. Таких поглядів дотримується і Бондаренко О.М. з тією особливістю, що враховано специфіка господарювання авіакомпаній, де значну роль відіграє інвестиційний чинник та чинник безпеки польотів [2, с. 7]. Шкарлет С.М. у своїх дослідженнях визначає об'єктивні та суб'єктивні види загроз економічній безпеці, що дозволяє визначити джерело виникнення небезпеки [16, с. 430]. Чіткість у трактуванні основних елементів систем «безпеки» та їх класифікації, на нашу думку, повинно сприяти розробленню ефективних механізмів управління видами діяльності та гарантування економічної безпеки, в т.ч. і на ієрархічних рівнях кожного окремого підприємства.

Спираючись на такі функції ризику як інноваційну, регулятивну; захисну; аналітичну, слід зазначити, що вони спираються здебільшого на певні потоки, що генеруються підприємством. Тому, для управління ризиками доцільно оцінювати як самі потоки в просторі та часі, так і механізми управління функціональними підсистемами. Якісний аналіз джерел ризиків та небезпек дозволить сформувати необхідну стратегію для забезпечення економічної безпеки підприємства. Разом з тим, слід зазначити, вплив ризиків, особливо, для авіакомпаній може бути як негативним, так і позитивним. Негативний вплив ризиків авіакомпаній пов'язаний з випадковою втратою та зменшенням запланованих доходів.

При функціонування та створення передумов розвитку авіакомпаній багатогранність впливу чинників зовнішнього середовища стає переважаючим, оскільки включає необхідність врахування інтересів багатьох сторін із більш як ста країн світу. Так, серед чинників, які стають джерелом небезпек для авіакомпаній можна віділити три групи: загальні, локальні та специфічні. До чинників загального впливу доцільно віднести політичні, які мають значний вплив при розподілі ринків для авіаперевезень, політична стабільність держави дозволяє оптимізувати маршрути над територією; макроекономічні, зростання доходів підприємств та населення, тобто збільшення виробничого та споживчого попиту, а також система державного регулювання авіапромисловість і перевезеннями авіатранспортом, коливання кон'юнктури, інфляційні процеси в країні; демографічні, які характеризуються збільшенням або

зменшення кількості населення, що використовує літаки для свого переміщення.

Локальні включають фінансові, екологічні та страхування, що обумовлюють зміну вартості авіаперевезень і розширення (звуження) географії польотів авіакомпаній.

Специфічні чинники пов'язані з наданням авіаційних послуг та залежить від того є авіакомпанія мережевим перевізником або суто виконує чартерні рейси, використовуваний парк літаків (власні або отримані в лізинг), технології їхнього обслуговування в аеропортах.

Висновки. Проведене теоретичне дослідження суті понять «небезпека» та «загроза» дозволило дійти висновку, що ці терміни мають відмінності, їх не можна ототожнювати. Первинною є небезпека, а її зростання призводить до виникнення загрози, яка знижує рівень безпеки. Визначення небезпеки, а далі й ідентифікація рівня загрози сприяють гарантуванню безпеки на усіх рівнях управління і, зокрема, фінансової безпеки підприємства.

У процесі теоретичного узагальнення визначено також суть поняття «ризик» як елемента категоріального апарату господарської діяльності підприємства та його безпеки, що дозволило визначити місце в комплексі таких понять як небезпека, загроза. В ході дослідження нами також було визначено суть поняття «ризик» як елемента категоріального апарату безпеки, оскільки існування ризику суттєво впливає на процес гарантування всіх складових безпеки. Як результат проведеного дослідження, сформовано ланцюг умов, за яких можливе порушення фінансової безпеки за ступенем впливу та наслідками.

Обґрунтовано негативний і позитивний впливи ризиків в господарській діяльності авіакомпаній, тому якісний аналіз джерел ризиків та небезпек дозволить сформувати необхідну стратегію для забезпечення економічної безпеки підприємства. Виділено за джерелом небезпек для авіакомпаній три групи чинників впливу: загальні, локальні та специфічні та обґрунтовані їхні специфічні впливи та умови виникнення.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): Монографія. – К.: Київ.нац.торг-екоп.ун-т, 2004. – 759 с.

2. Бондаренко О.М. Оцінка економічної безпеки авіакомпаній: Автореф. дис. канд. екон. наук / Нац. авіац. ун-т. – К., 2004. – 19 с.

3. Винников А.С. Банк России и банковская безопасность / А.С. Винников // Регион. – 1997. – №2. – С. 12 – 18.

4. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. – Т.2 / за ред. С.В. Мочерного. — К.: Академія, 2001. — 848 с.
5. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. – Т. 1 / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій ; за ред. С. В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
6. Єрмошенко М. Фінансова безпека / М. Єрмошенко // Віче. – 1998. – №11. – С. 61 – 73
7. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія запобігання. – К.: Київ. нац. тог-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
8. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во „Знання”, КОО; Л.: Вид-во Львів. – банк ін-ту НБУ. – 566 с.
9. Кириченко О.А., Мелесик С.В. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №8 (98). – С. 223 – 231
10. Кузьменко В.В. Економічна безпека та сталий розвиток: взаємодія на регіональному рівні [Текст] : автореф. дис. ...канд. екон. наук : 08.00.01 / В.В. Кузьменко ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк : [б. и.], 2007. – 20 с.
11. Скоробогатова Т.Н. Логистизация как средство обеспечения экономической безопасности предприятия / Т.Н. Скоробогатова // Культура народов Причерноморья. – 2003. – № 43. – С. 108 – 114
12. Мунтян В.І. Економічна безпека України. – К.: КВІЦ, 1999. – 464 с.
13. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57 000 слов / под ред. чл.- корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 20-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1988. – 750с.
14. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія / С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове видавництво НАУ, 2007. – 436 с.

Aref'ev V.

RISKS IN THE ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES

In the article the theoretical base of risks and threatness in the enterprises' economic activity was systematized that will allow to ground their place in providing of economic security for the prevent influence of different nature factors.

In the process of theoretical research also essence of "risk" concept as an element of category base for economic activity of enterprise and it safety was clarify, that allowed to define a place in the complex of such concepts as a danger, threat.

As a result of research study, the chain of terms at that possible financial security breach after the degree of influence and consequences is formed. Negative and positive influences of risks are reasonable in economic activity of airlines, that is why the quality analysis of sources of risks and dangers will allow to form necessary strategy for providing of enterprise' economic security. It is distinguished after the source of dangers for airlines three groups of factors of influence : general, local and specific and reasonable their specific influences and terms of origin.

Keywords: risk, danger, reasons of origin, factors of influence, economic security, strategy.

УДК 657.717.1:368

Пильнова В.П., Пильнов Д.О.

ОБЛІК ДОХОДІВ І ВИТРАТ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ОЦІНКА, ДЕТАЛІЗАЦІЯ

У статті розглянуто методичні підходи щодо формування доходів і витрат страхових компаній. Проаналізовано стан методичного забезпечення бухгалтерського обліку доходів і витрат у страховій галузі. Визначено слабкі сторони обліку доходів і витрат при наданні страхових послуг. Обґрунтовано доцільність деталізації облікового процесу доходів і витрат за видами страхування.

Ключові слова: страхування, страховик, страхувальник, страховий ринок, страхові доходи, страхові витрати.

В статье рассмотрены методические подходы к формированию доходов и расходов страховых компаний. Проанализировано состояние методического обеспечения бухгалтерского учета доходов и расходов в страховой отрасли. Определены слабые стороны учета доходов и расходов при предоставлении страховых услуг. Обоснована целесообразность детализации учетного процесса доходов и расходов по видам страхования.

Ключевые слова: страхование, страховщик, страхователь, страховой рынок, страховые доходы, страховые расходы.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання страхування є одним з ефективних способів захисту юридичних і фізичних осіб від несприятливих змін кон'юнктури ринку, які впливають

на їх діяльність та добробут, а також воно сприяє мінімізації ризиків, ліквідації негативних наслідків випадкових подій та небезпек.

Страховий ринок в Україні розвивається досить швидкими темпами, зростає попит на страхові послуги. Це є визначальним чинником формування стабільної фінансової системи держави, оскільки страхування є однією з її важливих складових.

Однак, на сьогодні залишаються недостатньо дослідженими і потребують удосконалення питання теорії, організації і методики бухгалтерського обліку в страхових компаніях. Зокрема відсутні чіткі підходи щодо визнання і обліку доходів та витрат від страхової діяльності, форми облікових реєстрів, потребує удосконалення методика обліку доходів, витрат, фінансових результатів від страхової діяльності, страхових резервів та розрахунків із страхувальниками, перестраховиками та страховими посередниками, відсутня детальна інформація за вказаними об'єктами; відповідних змін потребує фінансова звітність для страхових компаній, що сприятиме отриманню необхідної інформації для прийняття управлінських рішень.

Вказані проблеми обумовлюють необхідність системного дослідження організації і методичного забезпечення бухгалтерського обліку доходів і витрат у страхових компаніях. Потребують додаткової уваги питання адаптації національного законодавства із вказаного напрямку до вимог міжнародних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В дослідження теоретико-методичного обґрунтування сутності страхування, різних аспектів обліку доходів, витрат і фінансових результатів страхових компаній значний внесок зробили зарубіжні фахівці, серед яких В. Берг, А. Вагнер, Дж. Глаубер, С. Маккі, А. Манес, К. Маркс, П. Мюллер, П. Самуельсон та ряд інших провідних вчених. Вагомий внесок у розробку засад страхової діяльності здійснили такі вчені, як Ф.Н. Білоконева, Н.Л. Вещунова, К.Г. Воблий, Т.А. Дубровіна, Т.Є. Гварліані, Н.Н. Калашнікова, Т.В. Полознова, В.К. Райхер, Л.І. Рейтман, В.В. Шахов, Р.Т. Юлдашев, та інші.

В Україні з'ясуванню природи, умов виникнення, змісту, функціям, видам, механізму формування і відображення в бухгалтерському обліку надходження страхових платежів та виплат приділяли значну увагу в своїх працях такі вітчизняні науковці: В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, В.А. Борисова, Н.М. Внукова, О.Д. Вовчак, О.Д. Заруба, М.С. Клапків, Л.С. Руденко, С.С. Осадець, К.В. Шелехов та ін. Питанням організації і методики обліку в страхових компаніях присвячені роботи Д.Г. Буханця, О.В. Бондаренко, О.О. Гаманкової, О.В. Заремби, В.С. Лєня, Є.В. Мниха, В.С. Приходька, О.О. Сидоренка.

Відаючи належне розробкам вітчизняних та зарубіжних вчених, слід зазначити, що в питаннях обліку страхових організацій залишається чимало невіршених проблем, що потребують детального дослідження і розробки пропозицій для практичної діяльності, що і зумовило актуальність проведеного дослідження.

Невіршена раніше частина загальної проблеми. Аналіз проведених досліджень показав, що питання методичного забезпечення бухгалтерського обліку доходів і витрат саме страхових компаній недостатньо розглянуте у працях вищевказаних науковців. Потребують уваги уточнення у розкритті понять страхових доходів і страхових витрат, специфіка відображення їх у бухгалтерському обліку страхової компанії.

Для визначення результату діяльності компанії потрібно мати точну і достовірну інформацію про доходи і пов'язані з ними витрати за визначений період, порядок розрахунку яких потребує коментарів до існуючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» та 16 «Витрати» з питань визначення доходів і витрат від здійснення саме страхової діяльності.

Тому, доцільно було б розробити додаткові інструкції або методичні рекомендації з ведення бухгалтерського обліку, що мали би безпосереднє відношення до специфіки визначення фінансового результату від здійснення страхової діяльності.

Метою статті є дослідження наукових підходів щодо визначення понять доходи і витрати від здійснення страхової діяльності, їх складу та відображення у системі бухгалтерського обліку страхової компанії.

Виклад основного матеріалу. Особливістю діяльності страхової компанії є те, що на відміну від сфери виробництва, де спочатку здійснюють витрати на випуск продукції, а потім компенсують їх за рахунок виручки від реалізації, страховик спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами.

Така своєрідна «передплата» дозволяє страховикові накопичувати значні фінансові ресурси і виконувати активну роль на ринку капіталу, оскільки акумульовані кошти потребують ефективного управління.

Двоїстий характер діяльності страховика, а саме, одночасне здійснення страхової та інвестиційної діяльності, зумовлює специфіку формування його доходів.

Доходи страховика можна поділити на три великі групи:

- доходи від основної (страхової) діяльності;
- доходи від інвестиційної та фінансової діяльності, тобто пов'язані з інвестуванням і розміщенням тимчасово вільних коштів;

- інші доходи, тобто ті, які не належать ні до страхових, ні до інвестиційних доходів, але часом з'являються у страховика у процесі його господарської діяльності.

Доходи від страхової діяльності можна назвати первинними доходами страхової компанії. Саме на залучення цих доходів розраховує страховик, з'являючись на страховому ринку і пропонуючи страхові послуги за певну плату.

Платою за страхування є страхова премія, яку страхувальник зобов'язаний внести страховикові згідно з договором страхування. Тільки після сплати страхувальником страхової премії договір страхування набирає чинності, якщо інше не передбачено угодою сторін. Своєчасне внесення страхових премій – один з найважливіших обов'язків страхувальника щодо страховика. Саме надходження страхової премії приводить у дію механізм страхового захисту.

Страхувальники мають право сплачувати страхові премії як готівкою, так і безготівковим шляхом. Страхові премії на території нашої країни сплачуються лише валютою України за винятком тих випадків, коли страхувальником є нерезидент. Він може сплачувати премію як валютою України, так і іноземною вільно конвертованою валютою.

Страхова премія визначається залежно від суми, на яку укладається договір страхування, і страхового тарифу. Розмір і порядок визначення страхової суми, а також рівень страхових тарифів – це найважливіші елементи договору страхування, адже вони є фінансовою основою взаємовідносин між страховиком і страхувальником, оскільки безпосередньо впливають на ціну страхової послуги.

Отже, адекватне визначення страхової суми є підґрунтям фінансових взаємовідносин між сторонами страхової угоди і має дуже важливе значення як для страховика, так і для страхувальника. Для страховика – оскільки, по-перше, від розміру страхової суми при незмінному страховому тарифі залежить сума його доходів у вигляді страхових премій; по-друге, страхова сума дає уявлення про максимальний розмір зобов'язань страховика за конкретними договорами страхування. Для страхувальника – оскільки, по-перше, залежно від розміру страхової суми він сплачує страхові премії; по-друге, він може претендувати на той чи інший розмір страхового відшкодування в межах страхової суми.

У обов'язкових видах страхування страхова сума встановлюється, як правило, відповідними законодавчими актами.

У добровільних видах страхування страхову суму встановлюють страховик і страхувальник самостійно, за взаємною згодою. При цьому в

договорі страхування обов'язково має бути зазначений її розмір, а у Правилах страхування – порядок визначення.

Страхова сума є базою для обчислення страхової премії. Вона є «кількісним» чинником, від якого залежить відповідальність страховика, тобто обсяг його ризику і, відповідно, розмір страхової премії. Роль «якісного» чинника відіграє страховий тариф: його розмір залежить від переліку подій, на випадок яких здійснюється страхування; ступеня ризику згідно з фізичними властивостями об'єкта страхування; терміну дії договору тощо. Тобто страховий тариф відображає індивідуальні характеристики кожного конкретного договору страхування.

Страховий тариф – це ставка страхової премії з одиниці страхової суми або з вартості об'єкта страхування (тобто з повної страхової суми) за визначений період страхування.

Страхові тарифи з обов'язкових видів страхування встановлюються відповідними законодавчими актами. Страхові тарифи з добровільних видів розробляються страховиками самостійно і потім затверджуються державним наглядовим органом у сфері страхування при розгляді питання про видачу ліцензії на проведення відповідного виду страхування.

Враховуючи те, що стандартним строком дії більшості договорів страхування є рік, страхові тарифи також розробляються з огляду на цей період. Коли договір укладається на строк менше року, певним чином зменшується і страховий тариф. Як правило, це зменшення буває не пропорційним, а регресивним. Так страховик намагається стимулювати страхувальника укладати договори на довший термін.

При розрахунках тарифів спочатку обчислюється нетто-тариф. Саме він забезпечує формування страхового фонду для майбутніх виплат. Тому рівень нетто-тарифу має бути визначений якомога точніше. Якщо нетто-тариф занижений, то страхових премій, зібраних страховиком на базі цього тарифу, не вистачить для покриття ймовірних збитків страхувальників.

Після визначення нетто-тарифу обчислюється навантаження. Необхідність навантаження впливає з того, що страховикові, як і будь-якому суб'єкту підприємницької діяльності, потрібні кошти, які він міг би спрямувати на утримання компанії, включаючи оплату послуг страхових посередників. Крім того, страхова компанія, як і будь-яке інше підприємство, створюється з метою отримання прибутку. Якщо страхові премії надходять страховикові лише на базі нетто-тарифу, то перелічені потреби не матимуть фінансового покриття. У забезпеченні цього фінансового покриття і полягає значення навантаження.

Якщо страхова компанія матиме на меті отримати дуже великий прибуток від проведення того чи іншого виду страхування, вона змушена буде встановити тарифи на рівні, вищому за середній. У такому разі вона, скоріш за все, не отримає не тільки прибутків, а й взагалі доходів у вигляді страхових премій, оскільки страхувальники не платитимуть занадто високу плату за той вид страхування, який у інших страховиків коштує дешевше. Більш того, страхова компанія втратить двічі, адже за відсутності надходжень страхових премій вона позбавляється можливості використовувати відповідні кошти для отримання інвестиційного доходу. Отже, страхові тарифи, як і ціни на будь-які інші товари і послуги, регулюються попиту і пропозицією.

Слід зауважити, що для українських страховиків характерним є потяг до завищення страхових тарифів. Це завищення формується під впливом усіх складових тарифної ставки, а особливо – витрат на ведення справи і прибутку. Але це не можна вважати нормальним явищем, бо порушується принцип еквівалентності у взаємовідносинах страховика зі страхувальником, страхувальник переплачує за страхування майже вдвічі.

У Західних країнах існує протилежна проблема. Конкурентна боротьба спонукає страховиків дедалі зменшувати ставки страхових премій. Іноді страховики взагалі не планують отримання прибутку від страхової діяльності; витрати на ведення справи покривають за рахунок інвестиційних надходжень, страхова премія встановлюється на рівні нетто-премії, а часом навіть і нижче. Занижені страхові премії використовуються як засіб залучення клієнтів. Але слід зазначити, що цей засіб вкрай небезпечний, бо таким чином страхова компанія позбавляє себе можливості сформувати достатній страховий фонд, тобто нагромадити об'єктивно необхідні кошти для виконання зобов'язань перед страхувальниками. Погіршується фінансовий стан компанії, опиняється під загрозою її платоспроможність. Через це в багатьох Західних країнах органи нагляду за страховою діяльністю ретельно контролюють рівень страхових тарифів з метою недопущення використання страховиками свідомо низьких, демпінгових тарифів.

Якщо структуру тарифної ставки з добровільних видів страхування визначає сам страховик, то при проведенні обов'язкових видів страхування тут існують певні обмеження. Постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 1994 року за №358 «Про удосконалення механізму державного регулювання тарифів у сфері страхування» встановлено, що розрахунки тарифів з обов'язкового страхування в нашій країні провадяться із застосуванням нормативу витрат на ведення страхової справи як складової тарифу. При цьому норматив витрат на ведення страхової справи не повинен перевищувати:

- з обов'язкового державного страхування – 6% розміру тарифу;
- з обов'язкового особистого страхування – 15% розміру тарифу;
- з обов'язкового страхування майна та відповідальності – 20% розміру тарифу.

Ці обмеження покликані стримати зростання цін на страхові послуги хоча б у сфері обов'язкового страхування. Адже головним чинником зростання обсягів страхових премій, що їх мобілізують страховики, має бути не занадто висока ціна, а збільшення кількості договорів страхування, розширення сфери діяльності. На цій основі збільшуватиметься сукупна страхова сума з розрахунку на кожний окремий вид страхування, і при використанні навіть досить низьких тарифів доходи страхових компаній у вигляді премій зростатимуть.

Якщо страхова компанія має договори перестраховання і виступає як прямий страховик, вона може одержувати від перестраховика доходи у вигляді комісійних винагород за передачу ризиків у перестраховання. Економічна виправданість цих доходів полягає у природі перестраховання. Справи з клієнтом веде прямий страховик. Він укладає зі страхувальником страховий договір у повному обсязі, згідно з цим договором, несе перед ним відповідальність щодо компенсації збитків. Страхувальникові може бути зовсім невідома подальша доля його страхового ризику: перестрахований він чи ні, хто саме виконує функції перестраховика.

Передаючи ризики у перестраховання і відраховуючи за це перестраховикові певну частину отриманої страхової премії, прямий страховик неначе відіграє тут роль посередника, який несе всі витрати, пов'язані з укладанням договору страхування, і надає можливість перестраховикові одержати додатковий дохід у вигляді певної частини страхової премії. Саме за це перестраховик сплачує страховику комісійну винагороду. Розмір цієї комісії встановлюється зазвичай у відсотках від сум страхових премій, що передаються та заздалегідь визначається сторонами в угоді про перестраховання.

При настанні страхової події з об'єктом, що був перестрахований, прямий страховик у повному обсязі сплачує відшкодування, а перестраховик компенсує йому свою частину у відшкодуванні збитків у сумі згідно з перестраховою угодою. Це ще один вид доходів від страхової діяльності: частка від страхових сум і страхових відшкодувань, сплачена перестраховиками.

Податковий кодекс України надає нам вичерпний перелік статей оподаткування доходів від здійснення страхової діяльності. Податок стягується із:

- страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих страховиком за договорами страхування, співстрахування і перестрахування ризиків на території України або за її межами протягом звітного періоду, зменшених з урахуванням вимог цього підпункту на суму страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих страховиком за договорами перестрахування. При цьому страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами співстрахування включаються до складу доходів страховика тільки в розмірі його частки страхової премії, передбаченої договором співстрахування;

- інвестиційного доходу, нарахованого страховиком від розміщення коштів резервів страхування життя;

- суми винагород, належних страховику за укладеними договорами страхування, співстрахування, перестрахування;

- доходів від реалізації права регресної вимоги страховика до страхувальника або іншої особи, відповідальної за заподіяні збитки в частині перевищення над виплаченими страховими відшкодуваннями;

- нарахованих відсотків на депоновані премії за ризиками, прийнятими у перестрахуванні;

- суми санкцій за невиконання умов договору страхування, визначеної боржником добровільно або за рішенням суду;

- суми винагород, нарахованих страховиком за надання ним послуг сюрвейєра, аварійного комісара та аджастера, страхового брокера та агента;

- суми повернення частки страхових платежів (внесків, премій) за договорами перестрахування у разі їх дострокового припинення;

- винагород і тантьєм (форм винагороди страховика з боку перестраховика) за договорами перестрахування;

- інших доходів, нарахованих страховиком у межах страхової діяльності.

Для відображення доходу від реалізації страхових послуг у бухгалтерському обліку застосовують субрахунок 703 «Дохід від реалізації робіт, послуг». За кредитом вказаного субрахунку відображаються суми страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) за договорами страхування (перестрахування) в кореспонденції з рахунком 76 «Страхові платежі». За дебетом відображаються суми, передані у перестрахування у кореспонденції з субрахунком 705 «Перестрахування».

У кінці звітного періоду субрахунок 703 закривається списанням з нього накопиченої суми в кредит субрахунку 791 «Результат операційної діяльності».

Основні проведення, пов'язані з отриманням доходів страховика, наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. – Відображення доходів від здійснення страхової діяльності

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
Нараховані страхові внески, страхові премії	36	76
Відображено дохід від надання страхових послуг	76	703
Надійшли страхові внески, страхові премії	301(311)	36
Частки страхових сум, сплачені перестраховиками	311	703
Страхові доходи списано на фінансовий результат	703	791

Проте Планом рахунків не передбачено більшої деталізації рахунків страхових доходів.

Наприклад, рахунок 76 «Страхові платежі» доцільно деталізувати за видами страхування наступним чином:

761 «Обов'язкове страхування»

762 «Добровільне страхування».

Аналітичний облік слід вести за видами обов'язкового та добровільного страхування, які надає компанія згідно отриманих ліцензій, а також окремо за кожним страхувальником та видом валюти страхових платежів.

На субрахунку 705 «Перестраховання» аналітичний облік слід організувати за аналогічним принципом. Лише виокремлюючи групи, що заключають договір перестраховання за кожним страхувальником.

Витрати страхової компанії, так само, як і доходи, пов'язані із двоїстим характером її діяльності. Виокремлюють витрати на проведення страхових операцій і витрати на проведення інших операцій. Понад 90% загальної суми витрат страхової компанії припадає, безперечно, на страхові витрати.

Всі витрати страховиків поділяють на 4 основні групи, а саме:

- аквізиційні витрати, під якими розуміють витрати, що пов'язані з укладанням договорів страхування. Найбільшу питому вагу серед аквізиційних витрат займає винагорода страховим агентам (нараховується у вигляді заробітної плати згідно з прийнятими системами);

- інвестиційні витрати – витрати пов'язані з управлінням фінансовими вкладеннями;

- адміністративні витрати – витрати пов'язані з управлінням страховою організацією і її обслуговуванням;

- ліквідаційні витрати – це витрати, що здійснюються у зв'язку з настанням страхового випадку, які включають в себе витрати на експертизу, відрядження, судові витрати тощо.

Слід зазначити, що страховики здійснюють низку витрат, які не є характерними для інших підприємств. Зокрема, до таких витрат належать:

- виплата комісійних винагород брокерам, посередникам за укладання і обслуговування договорів страхування;

- оплата послуг з метою оцінки прийнятих на страхування (перестраховання) ризиків і збитків, нанесених об'єктам страхування;

- оплата за виготовлення бланків страхової документації;

- оплата банківських послуг, пов'язаних з інкасацією страхових платежів і здійсненням виплат страхового відшкодування;

- оплата послуг, пов'язаних з розробкою умов, правил страхування і проведенням актуарних розрахунків;

- відшкодування страховим агентам затрат на службові поїздки, пов'язані і виконанням їх службових обов'язків, включаючи придбання для них цілей проїзних квитків.

Основний вид витрат страховика – виплата страхових сум та страхових відшкодувань, які є засобом захисту майнових інтересів застрахованого у разі настання страхового випадку.

Страхове відшкодування – грошова сума, що виплачується страхувальнику за договорами майнового страхування та страхування відповідальності. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник.

До витрат страховика в цілях визначення об'єкта оподаткування Податковий кодекс України відносить витрати, нараховані при здійсненні страхової діяльності, а саме:

- у вигляді суми збільшення розміру страхових резервів у порівнянні зі сформованими на кінець попереднього звітного періоду з урахуванням зміни частки перестраховиків у страхових резервах, сформованих відповідно до законодавства;

- нараховані суми страхових виплат за страховими випадками, настання яких підтверджено відповідними документами в порядку, встановленому чинним законодавством, за договорами страхування, співстрахування та перестраховання. В цілях даного підпункту до страхових виплат належать виплати ануїтетів, пенсій, рент та інші виплати, передбачені умовами договору страхування;

- аквізиційні витрати;

- витрати на оплату праці та внески на соціальні заходи в частині проведеної працівниками роботи з виконання договорів страхування та перестраховання, оцінки ризику та збитків, завданих об'єктами

страхування, розроблення умов, правил страхування та проведення актуарних розрахунків;

- витрати на винагороди страховому агенту, страховому та перестраховому брокеру та іншим страховикам за надані послуги з виконання договорів страхування та перестраховування;

- суми винагороди та тантьєми за договорами перестраховування, співстрахування;

- нараховані відсотки на депоновані премії за ризиками, переданими на перестраховування;

- повернення частини страхової премії, а також викупних сум за договорами страхування, співстрахування, перестраховування у випадках, передбачених законодавством та/або умовами договору;

- витрати у вигляді курсових різниць, отриманих від перерахунку страхових резервів, утворених за договорами страхування та активів, якими представлені страхові резерви за такими договорами, у випадках, якщо такі страхові резерви та/або активи утворені в іноземній валюті;

- витрати на оплату за видачу ліцензій на ведення страхової діяльності;

- витрати на оплату послуг фізичним та юридичним особам за надані послуги, пов'язані зі страховою діяльністю, у тому числі:

- витрати на оформлення та надання довідок, висновків, статистичних даних лікувально-профілактичних закладів, органів Міністерства внутрішніх справ України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів тощо;

- оплату послуг асистансу;

- витрати на оплату послуг, пов'язаних із розробленням умов, правил страхування;

- послуги актуаріїв;

- медичне обслуговування при укладенні договору страхування життя, здоров'я, якщо оплата такого медичного обстеження відповідно до договору страхування здійснюється страховиком;

- детективні послуги юридичних та фізичних осіб, які мають відповідні дозволи на здійснення такої діяльності, пов'язані з встановленням обґрунтування страхових виплат;

- витрати на виготовлення страхових свідоцтв, бланків суворої звітності, квитанцій та іншої подібної страхової документації;

- послуги спеціалістів, яких залучають для оцінки ризику, визначення страхової вартості майна та розміру страхової виплати, оцінки наслідків страхових випадків, урегулювання страхових випадків;

- витрати на оплату послуг організацій та установ за тендерну документацію, якщо такий тендер відкритий для вибору страховика;
- витрати на проведення передпродажних та рекламних заходів стосовно послуг у сфері страхування, що надаються страховиком;
- інші витрати, пов'язані зі страховою діяльністю.

Нараховані за звітний період витрати страховика розподіляються пропорційно питомій вазі доходу, нарахованого від страхової діяльності та доходу від іншої діяльності, не пов'язані із страховою.

Виплати страхових сум та страхових відшкодувань відображають у бухгалтерському обліку за дебетом субрахунку 904 «Страхові виплати» (аналітичний облік ведеться за видами страхування) та кредитом рахунків грошових коштів (301, 311) або розрахунків зі страхувальниками (685). Закриття субрахунку 904 за видами страхування відбувається щомісяця проводкою Дт 791 – Кт 904.

Страхове відшкодування виплачується у розмірі понесеної шкоди у межах страхової суми, але за винятком франшизи. Бухгалтерські проведення за операціями з обліку страхових виплат наведено в таблиці 2.

Таблиця 2. – Відображення в обліку страхових виплат

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
Визначено суму страхового відшкодування	904	685
Виплачено страхувальнику суму страхового відшкодування	685	311
Віднесені страхові виплати на фінансовий результат	791	904

Як бачимо, з огляду на специфіку діяльності, знову виникає необхідність деталізації рахунку 904 «Страхові виплати» на наступні субрахунки другого порядку:

904.1 «Страхові виплати за договорами обов'язкового страхування»

904.2 «Страхові виплати за договорами добровільного страхування».

Аналітичний облік на даних субрахунках повинен вестися за кожним договором страхування у розрізі страхувальників.

Національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку встановлені єдині для всіх підприємств форми звітності, які мають певні переваги, але не враховують інтересів окремих користувачів такої інформації, а також потреб особливих видів підприємницької діяльності, зокрема страхування.

Україна, як майбутній член Європейського співтовариства, в перспективі має забезпечити впровадження в країні міжнародних стандартів та вимог, в тому числі й таких, що стосуються складання фінансової звітності страхових компаній. Отже, можна очікувати, що інтеграційні процеси в страхуванні призведуть до необхідності складання страховиками України звітності у тому вигляді, якого вимагає Директива Ради Європейського Співтовариства від 19 грудня 1991 року про річну звітність та консолідовані рахунки страхових підприємств.

Виходячи з необхідності пристосування балансу до потреб страхової діяльності слід розробити таку форму, що поєднує в собі національні стандарти та вимоги Директиви ЄС щодо фінансової звітності страховиків. На відміну від діючої форми балансу, в ній розгорнуто повинні бути представлені такі показники, як фінансові інвестиції, страхові резерви, дебіторська та кредиторська заборгованості за операціями страхування і перестраховування.

Враховуючи особливості страхової діяльності – залучення коштів страхувальників – така форма представлення активів та зобов'язань страховика робить звітність прозорою для користувачів.

Звіт про прибутки та збитки страхових компаній у країнах ЄС, на відміну від вітчизняної форми, направлений на повне висвітлення показників, які характеризують доходи та витрати, що виникають виключно в страхуванні.

Враховуючи зазначені переваги звіту страховиків країн Європи та невідповідність «Звіту про фінансові результати» вимогам страхування, доцільно вдосконалити форму звіту, яка б характеризувала фінансові результати діяльності страховика з урахуванням його особливостей. Ця форма повинна зберегти структуру уніфікованого звіту, проте разом з тим розкривати зміст статей доходів та витрат страховика. Тим самим збільшиться наочність наведених даних, з'явиться можливість користувачам детально оцінити результати діяльності страхової компанії, визначити прибутковість та рентабельність кожного виду наданих страхових послуг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами проведених досліджень можна стверджувати, що галузеві особливості страхування впливають не лише на методологію бухгалтерського обліку, а й на порядок формування показників фінансової звітності у страхуванні. Специфічний характер діяльності страховика, що передбачає залучення шляхом страхування коштів фізичних та юридичних осіб, обумовлює необхідність державного фінансового контролю за страховою діяльністю. Контроль держави щодо перевірки умов платоспроможності страховика, наявності страхових резервів,

достатніх для майбутніх виплат відшкодувань, виконання умов їх розміщення забезпечується, зокрема, шляхом аналізу фінансової звітності страховика. Це обумовлює певні вимоги до форми представлення в ній активів, капіталу, зобов'язань страховика та показників страхової діяльності.

Діюча система обліку та звітності страховика, пристосована до вимог чинного законодавства, не в повній мірі враховує особливості сучасного розвитку даного виду підприємницької діяльності, а тому не забезпечує виконання завдань, покладених на неї, не сприяє ефективному державному нагляду за страховою діяльністю.

Тому, обґрунтована необхідність розробки додаткових інструкцій (роз'яснень) до існуючих Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, які визначали би і уточнювали такі поняття, як доходи і витрати страхових компаній. Необхідність у такій інформації пояснюється тим, що одні й ті самі господарські операції в страхуванні відображаються страховиками України за різними методичними підходами. Таким чином, непорядкованість бухгалтерського обліку в страхуванні призводить до неможливості зваженої оцінки діяльності страхових компаній, знижує ефективність контролю за дотриманням ними вимог страхового законодавства. Крім того, запропоновано деталізацію рахунків, що забезпечують облік доходів і витрат страхових компаній з метою полегшення процесу контролю за цими величинами, їх зіставністю та правильністю відображення.

Обґрунтовано необхідність перегляду уніфікованих форм фінансової звітності, її вдосконалення та адаптацію до Міжнародних вимог, що дозволить більш повно та прозоро розкривати інформацію для користувачів про доходи і витрати страхової діяльності.

Перспективи подальшого дослідження і вдосконалення системи методологічного забезпечення обліку доходів і витрат страхових компаній впродовж ще тривалого часу будуть викликати зацікавленість у вчених-економістів, які займаються проблемами організації обліку і контролю страхових компаній, що зумовлено бурхливим розвитком страхової галузі в Україні у теперішній час.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України, затвердж. наказом Верховної ради України №2755-VI від 02.12.2010 р.
2. Закон України «Про страхування», затвердж. наказом Верховної ради України №85/96-ВР від 07.03.1996р. зі змін, та допов.

3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», затвердж. наказом Верховної ради України №996-XIV від 16.06.1999р. зі змін, та допов.

4. Закон України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», затвердж. Наказом Верховної Ради України №1961-VI від 01.07.2004 р. зі змінами і доповненнями.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про удосконалення механізму державного регулювання тарифів у сфері страхування» від 01.06.1994 р. № 358.

Pylnova V.P., Pylnov D.O.

ACCOUNTING INCOME AND EXPENCES OF INSURANCE COMPANIES: METHODOICAL WARE, ESTIMATION, SPESIFICATION

The paper considers methodological approaches related to generation of income and expenses of insurance companies. Main differences in the generation of the insurance income and expenses are determined. Mechanism of their regulation is examined. The paper defines expenses which are not specific to enterprises of other economic sectors.

The author conducts comparative analysis of existing problems arisen in calculating insurance income, insurance expenses and determining income of insurance companies in Western Europe and Ukraine. Income and expense items are analyzed in accordance with the Ukrainian Internal Revenue Code. The impact of the specific expense items on the tax object identification is recognized. Concepts of “compulsory” and “voluntary” insurance are distinguished.

The author denotes the necessity for accounting the characteristics of the abovementioned concepts while implementing the accounting process. The paper justifies the need for the insurance report making in Ukraine.

The methodical ware of the income and expenses in the insurance sector is analyzed. Weak spots of the income and expenses accounting in providing the insurance services are determined. The paper also argues reasonability of specification of the income and expenses accounting process for the insurance types.

Keywords: insurance, insurer, insurant, insurance market, insurance income, insurance expenses.

УДК 656.07 (045)

Бовк О.М.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

На основі дослідження економічних процесів діяльності транспортних підприємств визначено основні підходи до логістичного забезпечення якості транспортних послуг.

Ключові слова: якість, транспортна послуга, логістична система

В процессе исследования экономической деятельности транспортных предприятий определено основные подходы к логистическому обеспечению качества транспортных услуг.

Ключевые слова: качество, транспортная услуга, логистическая система

Постановка проблеми. В умовах постійного наукового пошуку інноваційних методів, засобів та моделей забезпечення ефективності, якості та конкурентоспроможності продукції перед транспортними підприємствами України постає проблематика застосування множини наукових досліджень, обґрунтування напрямів розвитку та шляхів реалізації поставлених цілей. Постійна робота над досягненням високої якості продукції і послуг є одним з основних інструментів, що забезпечують конкурентоздатність підприємств поза залежністю від їх сфери діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням якості процесів управління займалися такі вчені як В.Вінокуров, О.Криворучко, Д.Маслов, Б.Райзберг, Л.Шокіна та ін. [1-6]. Методологічними основами дослідження є теорія якості продукції (продукції) і транспортного обслуговування, системний підхід до процесів формування та забезпечення якості транспортного обслуговування в умовах української економіки.

Метою дослідження є виявлення теоретичних основ та формування методичного інструментарію забезпечення якості транспортної послуг.

Виклад основного матеріалу. Якість транспортних послуг — це сукупність характеристик транспортного обслуговування, що обумовлюють його здатність задовольняти потреби споживачів шляхом належного і ефективного виконання транспортних послуг, а також відповідати встановленим стандартам і нормативам, умовам договору або вимогам, що зазвичай пред'являються до транспортного обслуговування [7]. Всі умови, що впливають на якість кожного з елементів функціонуючої системи управління якістю, можна класифікувати як

суб'єктивні (безпосередньо пов'язані з діяльністю людини і залежні від неї) та об'єктивні (обумовлені обставинами, що склалися в діяльності людини за століття і практично не залежні від неї).

При наданні транспортної послуги в системі управління якістю вплив, взаємодія і прояв багатогранних суб'єктивних і об'єктивних умов – винятково складний процес. Проте у всіх випадках, відповідно до принципів системного управління якістю, повинен чітко простежуватися послідовність взаємоузгодженостей та підпорядкованості цілей:

1. Цілі управління підприємством (визначальні цілі управління якістю, які є стратегічно імперативними).
2. Цілі управління якістю (політика і зобов'язання в сфері якості).
3. Заходи (дії) щодо підвищення і забезпечення необхідної якості.
4. Умови, які впливають на якість елементів системи і якості продукції, забезпечують рівень, що задовольняє споживачів.
5. Якість функціонування елементів системи.
6. Якість продукції.

У ланцюжку цілей має бути оперативний зворотний зв'язок, який забезпечить відповідність фактичних показників якості потрібним (нормованим), реалізуючи для цього цілеспрямований комплекс заходів із поліпшення якості.

Аналіз теоретичних джерел із визначення економічного змісту поняття «якість послуги» дозволив авторам розкрити та обґрунтувати два методичні підходи до управління якістю транспортних послуг (рис. 1) [7].

Сутність першого теоретичного підходу до управління якістю транспортних послуг ґрунтується на визначенні поняття «якість» як сукупності властивостей, що повною мірою можуть задовольнити очікування суб'єкта від функціонування об'єкта. Тобто основною ціллю є задоволення потреб потенційного споживача та максимальне задоволення його сподівань. Оскільки транспортні послуги не мають матеріального вираження, а їх виробництво у часі збігається зі споживанням, то основою формування якості виступають процеси управління. На думку автора, якість управління (як процес), необхідно розглядати як створення найкращих умов для діяльності соціально-економічної системи, які відповідають соціокультурним і морально-психологічним особливостям транспортних послуг, рівню розвитку та потенціалу всіх складових і елементів підприємства; стану та перспективам розвитку зовнішнього середовища. Дане визначення відображає відповідність між якістю управління транспортним підприємством та очікуваннями споживачів транспортних послуг.

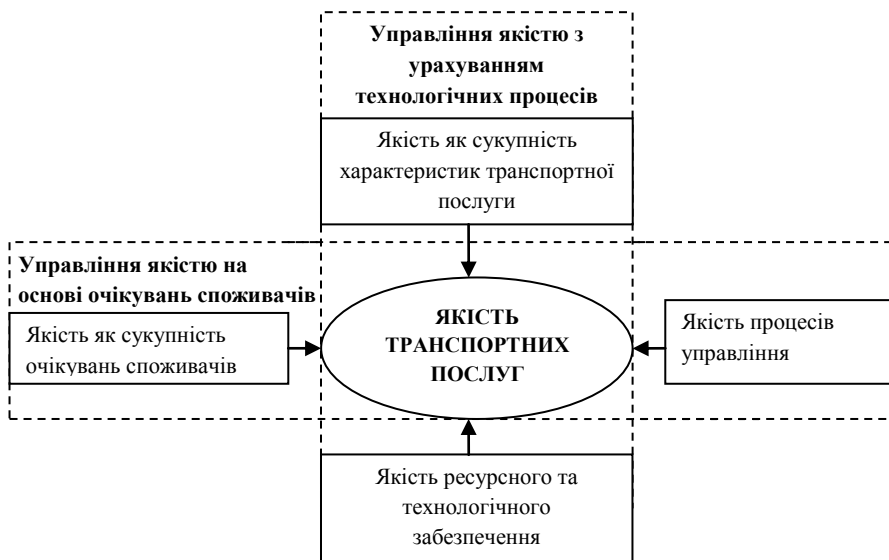

Рисунок 1. Сутнісно-змістова структура управління якістю транспортних послуг

Другий теоретичний підхід до визначення сутності процесів формування якості транспортної послуги базується на розумінні сутності поняття «якість» як сукупності характеристик об'єкта. Транспортні послуги завжди мають базові технічні характеристики, які визначають умови забезпечення якості послуг і впливають на показники (наприклад, складність прокладання залізничних колій, швидкість авіаційних перевезень, необхідність консолідації вантажів на морському транспорті тощо). Тому при формалізації методичного інструментарію формування якості з урахуванням технологічних процесів визначальними аспектами управління виступають характеристики ресурсної бази (особливості паливно-мастильних матеріалів, матеріалів при виробництві транспортних засобів тощо) і технологій транспортування (зокрема інноваційний розвиток видів транспорту). Велике значення, на наш погляд, має рівень науково-дослідних та конструкторських робіт, який дозволяє суттєво поліпшити базові технічні характеристики транспортних процесів і підвищити якість транспортних послуг.

Найважливою ланкою у логістичному забезпеченні якості транспортних послуг є, на наш погляд, узгоджена робота транспортного вузла (рис. 2). Розглянуті раніше підходи до забезпечення якості, що

ґрунтуються на розкритті сутності досліджуваної економічної категорії, дозволяють вирішити завдання формування базового та необхідного профілів, а також створюють основу при плануванні критеріїв бажаного профілю якості. Проте, з економічної точки зору, потрібно враховувати не лише запити споживачів, а й головну мету функціонування будь-якого підприємства – отримання прибутку. Таким чином, при управлінні якістю транспортних послуг, необхідно узгоджувати і потреби підприємства, що надає послугу, і споживачів, які отримують послугу, і умови надання транспортної послуги. Крім того, визначаючим фактором формування якості транспортної послуги виступає постійний контроль та організація процесу її створення на всіх етапах. Дана вимога спровокована часовим фактором, оскільки виробництво і споживання транспортної послуги збігаються в часі.

При управлінні якістю транспортних послуг, необхідно узгоджувати і потреби підприємства, що надає послугу, і споживачів, які отримують послугу, і умови надання транспортної послуги. Крім того, визначаючим фактором формування якості транспортної послуги виступає постійний контроль та організація процесу її створення на всіх етапах. Дана вимога спровокована часовим фактором, оскільки виробництво і споживання транспортної послуги збігаються в часі.

Описані проблеми забезпечення ефективного управління якістю транспортних послуг вирішуються за допомогою методичного інструментарію організації логістичного управління, а саме:

- поєднуються всі види ресурсів в єдиному логістичному ланцюзі, що дозволяє оптимізувати їх структуру в напрямках мінімізації вартості, часовому та видовому розподілі,

- логістика, як інструмент формалізації процесів перевезення, дозволяє виконувати управлінську функцію організації процесу формування бажаного профілю якості,

- забезпечується координація дій всіх учасників перевізного процесу, що підвищує ефективність і якість їх взаємодії,

- проводиться оцінка і контроль якості транспортної послуги на всіх етапах її формування.

Організаційна структура транспортного вузла включає транспортні підприємства; державні органи сертифікації і контролю якості, а також такі що взаємодіють в процесі надання транспортних послуг (прямо впливають на якість); підприємства, що надають додатковий транспортний сервіс. Визначені суб'єкти повинні взаємодіяти на принципах послідовності та взаємоузгодженості дій, що забезпечується за умови формалізації єдиного технологічного ланцюга надання транспортної послуги.

На рис.: «контроль» - функції управління, «ОБ'ЄКТ» - елементи механізму.

Рисунок 2. Схема взаємодії елементів процесу логістичного забезпечення якості транспортних послуг

Суб'єкти логістичного забезпечення якості транспортних послуг визначають основні фактори та принципи, які автором пропонується поділити на зовнішні та внутрішні за принципом впливу на логістичний ланцюг. Одним з основних елементів, які визначають ефективність системи якості транспортних послуг є комплекс систем логістичного забезпечення якості. Запропоновані системи впливають на прийняття управлінських рішень щодо оптимізації логістичного ланцюга, структури матеріального потоку, мінімізації вартості та контролю якості ресурсів і процесів. Системи логістичного забезпечення якості визначають методичний інструментарій, а саме напрями, методи та засоби забезпечення якості. Окреслені системами забезпечення якості, логістичні інструменти дозволяють визначитись суб'єктам механізму щодо пріоритетності напрямів забезпечення якості транспортних послуг, що в свою чергу направлено на вирішення поставлених завдань та досягнення цілей.

Висновки. Використання запропонованих теоретично-методичних інструментів логістичного забезпечення якості транспортних послуг забезпечать узгоджене, взаємопов'язане і взаємодіюче функціонування всіх елементів системи управління якістю, дозволить досягти поставлених цілей в управлінні якістю транспортних послуг із максимальною економічною ефективністю. Проведене дослідження обґрунтувало доцільність та результативність використання логістичного інструментарію в управлінні не лише технологічними, а й економічними процесами на транспортних підприємствах. Подальші дослідження застосування логістичного інструментарію в управлінні на транспортних підприємствах має спрямовувати на обґрунтування ефективності використання моделей розподілу ресурсів при забезпечення розвитку.

Список використаних джерел

1. Винокуров В. Качество управления как фактор укрепления рыночных позиций предприятия // Стандарты и качество [Текст] / В. Винокуров, А. Винокуров – 2005. № 12.
2. Криворучко О.М. Менеджмент якості на підприємствах автомобільного транспорту: теорія, методологія і практика [Текст] / О.М. Криворучко; Монографія. – Харків: Вид-во ХНАДУ, 2006. – 404с.
3. Кучерук Г.Ю. Системоутворююча роль логістики в забезпеченні якості надання послуг / Г.Ю. Кучерук //Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Зб. наук. пр. – Вип.16. – К.:НАУ, 2007. – С.25-32
4. Маслов Д.В. От качества к совершенству. Полезная модель EFQM [Текст] / Д.В.; Изд-во «Стандарты и качество», 2008, 152с.
5. Райзберг Б. Курс управления экономикой [Текст] / Б. Райзберг; учебник для вузов. – СПб.: Изд-во "Питер", 2003. -528с.

6. Телегин А.И. Транспортное экспедитирование / А. И. Телегин [и др.]. – 2-е изд., с доп. и изм. – Н. Новгород: Изд-во ФГОУ ВПО «ВГАСУ», 2010. – 400 с.

7. Vovk. O., Kucheruk G. Economic mechanisms are for securing of development of quality of transport services// The advanced science journal. – USA, 2011. - № 4. – P. 83-86

Vovk O.

THEORETICAL PROVIDING OF QUALITY OF TRANSPORT SERVICES

In the article a concept and approaches is examined the quality management of transport services. Theoretical approach is described a quality is systems of queries of users. Control system by quality in such case is formed in accordance with the necessities of users. The second theoretical approach of quality management of transport services is based on technical properties of transport services. Thus there is inconsistency in providing of quality of transport services. This problem an author suggests to decide implementations of the principles logistics system of quality in a transport knot.

Offered logistic instruments influence on acceptance of administrative decisions in relation to optimization of a transport process, structure of material stream, minimization of cost and control of quality of resources and processes.

The conducted research substantiated experience and effectiveness of the use of logistic tool in a management not only technological but also economic processes on transport enterprises.

УДК 338.512:339.138(477)

Гаврилко Т.О., Білковська Д.І.

МОБІЛЬНИЙ БАНКІНГ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ

У статті досліджені перспективи впровадження інноваційних технологій у сфері дистанційного обслуговування клієнтів банківських установ. Проаналізовані можливості та перешкоди розвитку нового виду банківських послуг – мобільного банкінгу.

Ключові слова: інновація, онлайн-банкінг, GSM-банкінг, SMS-банкінг, Java-додаток, Personal Digital Assistant, мобільний банкінг, банківська операція, фінансова операція, банківська установа.

В статті досліджені перспективи впровадження інноваційних технологій у сфері дистанційного обслуговування клієнтів банківських установ. Проаналізовані можливості та перешкоди розвитку нового виду банківських послуг – мобільного банкінгу.

Ключевые слова: инновация, онлайн-банкинг, GSM-банкинг, SMS-банкинг, Java-приложение, Personal Digital Assistant, мобильный банкинг, банковская операция, финансовая операция, банковское учреждение.

This article investigates the prospects of innovative technologies introduction in the area of remote customer banking institutions. Possibilities and barriers of a new type of banking services development - mobile banking are analyzed.

Key words: innovation, online banking, GSM-banking, SMS-banking, Java-application, Personal Digital Assistant, mobile banking, banking, financial transactions, banking institution.

Постановка проблеми. Інновації визначили суть сучасного розвитку усіх сфер суспільства, у тому числі і фінансової. За умови активної глобалізації фінансової системи орієнтація на інноваційні стратегії розвитку стає передумовою функціонування банківського сегменту фінансового ринку. Здатність миттєво реагувати на зміни світових тенденцій, яка полягає у своєчасному впровадженні інновацій, стає критерієм виживання будь-якого фінансово-кредитного інституту.

Сьогодні мобільний банкінг доповнює інтернет-банкінг, проте не конкурує з ним. Мобільний телефон став невід'ємним побутовим пристроєм людини, повноцінно замінюючи звичайний телефон, а в багатьох випадках – персональний комп'ютер чи ноутбук. У найближчі роки можливий стрімкий розвиток систем мобільного банкіngu і зменшення кількості користувачів інтернет-банкіngu.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформацію про стан використання і перспективи розвитку систем мобільного банкіngu найкраще шукати в мережі «Інтернет». Дуже цікавими є публікації В. Лейбова; деяку інформацію можна знайти на сайтах банків (вона переважно стосується реклами банківських послуг і порядку їх підключення). Інформація про захист послуг мобільного банкіngu представлена на сайтах фірм – розробників програмного забезпечення для банків, наприклад, Біфіт, Сайфер, Нокк та ін. Питанню банківської інноваційної діяльності присвячено чимало наукових праць вітчизняних учених-економістів, науковців і практиків, таких як І. Бланк, О. Буренін, Н. Єгорова, Є. Жуков, К. Зулас, Л. Ігоніна, О. Лаврушин, А. Пересада, Б. Пшик, М. Савлук, К. Скіннер, І. Брітченко, О. Вовчак, Є. Горобець, В. Дік, А. Нікітін, А. Олійник, І. Рогач, В. Степаненко та ін.

Мета статті. Метою статті є дослідження інноваційної банківської послуги - мобільного банкіngu, визначення проблем та перспектив її розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Мобільний банкінг – це система, що дає можливість одержання інформації та управління коштами на банківському рахунку за допомогою мобільного телефону або портативної комп'ютерної системи (Personal Digital Assistant) з

використанням новітньої технології безпроводного доступу. Зазначимо, що основними перевагами мобільного банкінгу є як здійснення відповідних банківських операцій, так і проведення контролю (рис. 1).

Рисунок 1. Основні переваги мобільного банкінгу

Перші системи мобільного банкінгу з'явилися в світі в 1999 році, коли банки Європи запропонували своїм клієнтам користуватися цією послугою за допомогою SMS-повідомлень. А ще раніше існував такий вид банкінгу, як управління платежами зі свого банківського рахунку за допомогою вказівок фахівців call-центру банку.

Перші способи реалізації мобільного банкінгу – SMS-банкінг і перші програми для Java не отримали масового визнання користувачів. Внаслідок того, що мало хто був готовий робити значну кількість технологічних операцій для управління своїми рахунками. І лише з появою більш пізніх розробок, які дозволили це комфортно здійснювати, мобільний банкінг почав набувати шанувальників.

Що стосується того, які саме банківські послуги користуються попитом у клієнтів онлайн, то, за експертними оцінками, понад 50% припадає на оплату послуг мобільного зв'язку, доступу в інтернет, комунальних послуг; також користуються попитом перекази між рахунками клієнтів, обмін валют, перекази в системі електронних грошей і за вільними реквізитами в інші банки.

Розвиток технологій з надання послуг мобільного банкінгу дозволить через деякий час замінити пластикові карти мобільними телефонами. Мобільний банкінг в майбутньому буде трансформуватися в

повноцінне керування клієнтом своїми рахунками і продуктами через комунікативні пристрої. Швидше за все, в недалекому майбутньому мобільний телефон стане одним з основних інструментів ідентифікації клієнта при доступі до банківських ресурсів та проведенні платежів і, можливо, замінить платіжну карту. З розвитком бездротових комунікацій і вдосконаленням мобільних телефонів з'явиться можливість мати в одному маленькому переносному пристрої величезну обчислювальну потужність і здійснювати он-лайн транзакції з віддаленими серверами і центрами обробки даних по всьому світу. За статистикою, використання мобільного банкінгу в Україні станом на 01.01.2014 р. розподіляється наступним чином: мобільним банкінгом активно користуються 42% всіх опитаних українців віком від 16 років і 58% не користуються мобільним банкінгом, (рис.2):

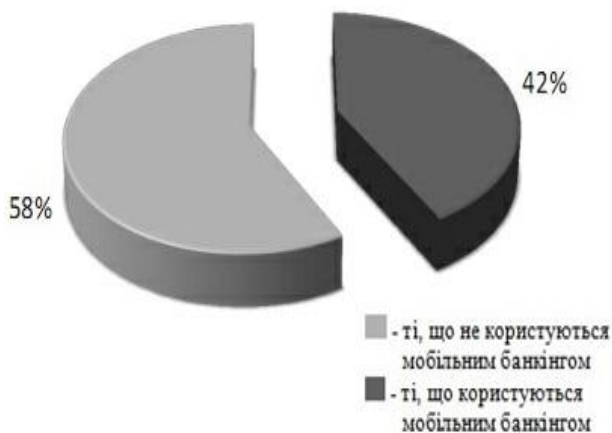

Рисунок 2. Показники використання мобільного банкінгу в Україні станом на 01.01.2014 р.

За статистичними даними НБУ кількість користувачів мобільного банкінгу буде щорічно рости не менш ніж на 13 %. Мобільний інтернет обганяє за популярністю дротовий вже на 23,3 %. Що буде далі, поки складно сказати. Можливо, що мобільні додатки стануть навіть більш затребуваними, ніж інтернет - банк. Бажання і потреби користувачів мобільного банкінгу весь час зростають. Це породжує пропозицію. Тепер мобільні додатки стають повноцінними каналами доступу до банківських

рахунків. Тобто освіченість користувачів банківської сфери в мобільному банкінгу зростає з кожним днем.

На сьогоднішній день розглядають два напрямки розвитку мобільного банкінгу. Перший - стати окремим продуктом з можливістю активного проведення операцій за допомогою мобільного телефону. Другий - інтегруватися з інтернет-банкінгом і стати одним із шляхів доступу клієнта до свого рахунку або основною складовою при авторизації платежів клієнта. Другий шлях найбільш перспективний і буде активно розвиватися банками.

Через те, що послуга мобільного банкінгу буде ставати все більш популярною серед клієнтів банків, тарифи на неї будуть знижуватися. Тарифи, швидше за все, будуть знижуватися за рахунок того, що послуга буде ставати все більш масовою, і банки будуть пропонувати клієнтам проводити операції, не пов'язані з відкриттям рахунку, дистанційно. Це, у свою чергу, створить зручність для клієнтів і знизить операційні витрати на обслуговування клієнтів.

Однією з головних проблем при використанні мобільного банкінгу вважається зростання випадків шахрайства. Хоча системи мобільного банкінгу можна реалізувати з дуже надійними засобами захисту, що є надзвичайно стійкими до дій шахраїв, все впирається в зручність їх експлуатації для середнього користувача. Адже далеко не всі захочуть вивчати довгі інструкції і проходити багаторівневі процедури ідентифікації, які займають іноді більше часу, ніж дорога до найближчого банківського відділення. Тому банки намагаються забезпечити розумний ступінь захисту систем мобільного банкінгу в поєднанні з максимальною «дружністю» системи до її користувачів.

З часом можливе використання в цілях підвищення безпеки, наприклад, систем розпізнавання власника по голосу, зображення камери телефону або сервісів GPS-позиціонування. Та й використання мобільного банкінгу при всіх мінусах є набагато безпечнішим, ніж особистого інтернет-банкінгу зі службового комп'ютера або з комп'ютера, наприклад, в інтернет-салоні чи готелі.

До основних загроз мобільному банкінгу ІТ-фахівці відносять можливість несанкціонованого доступу до даних за допомогою вірусних програм і збиток при фізичній втраті пристрою, а найдосконалішим вважають захист доступу до банківського додатка за PIN-калькулятором.

Антивірусні програми на свої смартфони встановлюють поки лише рідкісні ентузіасти. Адже кількість і поширеність вірусів для мобільних платформ поки набагато менша, ніж для персональних комп'ютерів. Крім того, самі мобільні операційні системи непогано захищені. Проблема в тому, що, «взламуючи» ці системи з метою

встановлення неліцензійних програм, користувачі часто самі роблять менш ефективним їх захист. При дотриманні простих правил, про які банки повідомляють на своїх сайтах, небезпека використання мобільного банкінгу мінімальна. Зазвичай банківські фахівці рекомендують використовувати телефон з «ліцензійною» операційною системою, встановленням антивірусної програми, наголошують на обережності при установці на телефон програм з сумнівних джерел, акуратному зберіганні паролів у недоступних для сторонніх людей місцях.

Особливої уваги потрібно дотримуватися при «серфінгу» з мобільного пристрою в інтернеті, в тому числі неправильного переходу по посиланнях, які прийшли в електронних листах і SMS-повідомлення від невідомих відправників. Зрозуміло, що підключати до системи мобільного банкінгу усі банківські рахунки, особливо з великими постійними залишками коштів на них, без крайньої необхідності не варто. Для постійних платежів логічніше виділити окремі рахунки, залишки на яких не були б занадто великими. Якщо при використанні мобільного банкінгу виникла загроза доступу злоумисників до ваших рахунків, або було згублено телефон, необхідно якомога швидше подзвонити в банк і заблокувати доступ до мобільного банкінгу. Сучасний телефон завжди перебуває під рукою у користувача, дозволяє отримувати доступ до своїх банківських рахунків в будь-якому місці і в будь-який час. Не випадково, проведені у Великій Британії дослідження показали, що користувачі мобільного банкінгу перевіряють залишки на своїх банківських рахунках втричі частіше, ніж користувачі інтернет-банкінгу.

Сьогодні залишилося не так багато банків, де відсутня, наприклад, послуга оповіщення клієнта про надходження зарплати на пластикovu карту. І маркетологи у більшості банків сьогодні серйозно вивчають можливості мобільного банкінгу та досвід своїх зарубіжних колег. Словом, мобільний банкінг впевнено крокує по планеті, і кожному банку рано чи пізно доведеться прийняти рішення: залишитися за бортом прогресу, ризикуючи великими втратами, або йти в ногу з часом, використовуючи мобільні технології для створення інноваційних послуг, які можуть забезпечити банку важливі конкурентні переваги.

Висновки. Сьогодні мобільний банкінг зі всіма його недоліками вважається безпечнішим, аніж інтернет-банкінг, доступ до якого забезпечується зі службового комп'ютера або з комп'ютера в інтернет-кафе чи готелі. Банки намагаються забезпечити належний ступінь захисту послуг мобільного банкінгу в поєднанні з максимально зручним інтерфейсом системи для її користувачів. При дотриманні простих правил, про які банки повідомляють на своїх сайтах, небезпека використання мобільного банкінгу – мінімальна. І цілком імовірно, що

через деякий час більшість клієнтів буде користуватися мобільним банкінгом, не відвідуючи офіси кредитних установ взагалі.

Список використаних джерел

1. Білошапка В. Місце інноваційних стратегій у підвищенні якості банківських послуг і продуктів/ В. Білошапка, А. Корчан// Банківська справа. – 2013. – №2. – С. 98–103.
2. Лейбов В. Можливості та перспективи мобільного банкінгу [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http:// www.ufin.com.ua/analitmat/gkr/160.htm](http://www.ufin.com.ua/analitmat/gkr/160.htm)
3. Леонідов В. Як розвивається мобільний банкінг в Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/e_banking/dumki/yak_rozвивaetsya_mobilniy_banking_v_ukrayini
4. Різоль А. Дещо про мобільний банкінг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media.mabila.ua/ua/articles/mobile-banking>
5. Сніщенко Р. Г. Основні аспекти автоматизації банківської діяльності / Р. Г. Сніщенко, В. В. Гладкий, С. А. Ардашов// Вісник КДУ ім. М. Остроградського – 2010. – № 5(64). – Частина 1. – С. 87-89.
6. Степаненко В. Дистанційні банківські послуги на українському ринку// Мережа і бізнес. – 2010. – №4(23). – С.98-104

Gavrillo T.O., Bilkovska D.I.

MOBILE BANKING: PROSPECTS OF FINANCIAL SERVICES DEVELOPMENT ON THE UKRAINIAN MARKET

Nowadays mobile banking supplements with online banking and does not compete against it yet. But the mobile phone has become an integral household gadget, that fully replaces not only a regular phone, but, in many cases, the personal computer and notebook. The rapid development of mobile banking and decrease the users number of Internet banking is possible soon.

Today mobile banking with all its disadvantages is considered safer than online banking, access to it provided with a personal computer service or laptop in an internet café or hotel. Banks try to provide the high-level protection of mobile banking in conjunction with the most appropriate interface for the system to its users. If the orders reported the banks on their official websites are executed, the danger of using mobile banking will be minimal. And it is likely that in course of time most customers will use mobile banking without visiting the offices of credit institutions generally.

УДК:656.7.073:005.44 (045)

Малахівська Г.В., Шевченко А.В.

АНАЛІЗ БЕНЕФІЦІАРІВ ТА ФЛОТУ УКРАЇНСЬКИХ АВІАКОМПАНІЙ

В статті надано огляд бенефіціарів та флоту українських авіаперевізників, а також найбільш проблемних питань Угоди про спільний авіаційний простір з ЄС.

Ключові слова: авіакомпанія, маршрути, економічне регулювання, монополія, спільний авіаційний простір.

В статті изложено обзор бенефициаров и флота украинских авиаперевозчиков, а также наиболее проблемных вопросов Соглашения о совместном авиационном пространстве с ЕС.

Ключевые слова: авиакомпания, маршруты, экономическое регулирование, монополия, совместное авиационное пространство.

The article provides Ukrainian airlines beneficiaries and fleet overview, main problem issues of Common Aviation Area Agreement with EU analysis.

Keywords: airline, routes, economical regulation, monopoly, common aviation area.

Постановка проблеми: Авіація – одна з галузей, яка перебуває під постійним впливом тих чи інших політичних сил та прямо залежить від політичного напрямку розвитку країни. Отже за останні пів року через зміни на політичній арені країни в авіації України відбуваються події, які впливають на її подальший розвиток та пріоритети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичний та економічний вплив на розвиток авіаційної галузі України є предметом дослідження багатьох вчених, та знаходять своє відображення у працях наступних науковців: Гудима Р. [6], Риндич І. [10], Коссе І. та ін.

Невирішена частина загальної проблеми. Авіація, як одна з найзалежних від політики галузей, стрімко реагує на зміни на політичному фронті. Сьогодні вкрай необхідно постійно моніторити політичні та економічні процеси в країні та оцінювати ступінь їх впливу на всі складові авіаційної галузі України.

Метою статті є проведення моніторингу актуального стану політичної та економічної ситуації в країні та її впливу на подальший розвиток авіаційної галузі.

Виклад основного матеріалу. Наразі, Україна знаходиться на межі інтеграційного процесу з Європейським союзом. В розрізі всієї економічної системи, авіаційний ринок України проходить свої, специфічні йому, етапи зближення функціонування та діяльності із стандартами та нормами ЄС. У 2011 році сертифікацію відповідно до Європейських правил сертифікації експлуатантів JAR-OPS 1 пройшли 9 українських перевізників:

«Донбасаеро», «Авіа Експрес», «Роза вітрів», «Буковина», «Українсько-Середземноморські Авіалінії», «Бізнес Джет Тревел», «Південні Авіалінії», «Марс РК», «ЗетАвіа». Сьогодні реєстр українських цивільних літаків, що має діючий сертифікат реєстрації нараховує біля тисячі повітряних суден (ПС). Більше половини з них експлуатуються авіакомпаніями, що здійснюють пасажирські перевезення.

Щодо розподілу ринку авіаперевезень України між бенефіціарами, маємо зазначити, що біля 65% українського ринку авіаперевезень контролює губернатор Дніпропетровської області Ігор Коломойський. Раніше він був власником ще двох авіакомпаній – Донбасаеро та Аеросвіт. Однак, їх штучно довели до банкрутства структури групи Приват. За даними джерел Комерсант, Коломойський став власником МАУ наприкінці 2012 року [5].

Продовжує роботу та розвиток при новій владі й перевізник Урга, який контролюється родиною экс-міністра енергетики Едуарда Ставицького. Після того, як на початку травня «дочка» однієї з найбільших російських авіакомпаній UTair Україна припинила польоти по ряду внутрішніх маршрутів, її місце швидко зайняла Урга, у планах якої лізинг нових літаків та розвиток перспективних напрямків польотів [3]. 95% акцій Урги належать фірмі Сіріус 2013 Ігоря Іванченка, якого пов'язують з Едуардом Ставицьким, наглядову раду підприємства очолює його батько – Анатолій Ставицький [9]. Авіапарк компанії нараховує 13 літаків, серед яких 8 шведських SAAB.

Малознайома авіакомпанія Шовковий Шлях, парк якої нараховує лише 2 Ан-12, також відмітилась зв'язками з першими обличчями, але не України, а Азербайджана, компанія є «дочкою» однієї з найбільших азербайджанських авіакомпаній Silk Way Airlines, що входять у Silkway Holding [1].

З 2013 року на українському ринку з'явилася нова невелика авіакомпанія Yanair. Нічим особливим вона не відрізняється, окрім свого власника – Олександра Янчука, який за даними Forbes [2], разом із своїми співвітчизниками Євгеном Храповим та Петром Іванником були співвласниками компанії Eastok Avia (OAE). Навесні 2009 року, після конфлікту між партнерами, Храпова було вбито. Після двох років судових тяжб Шаріатський суд Шарджи визнав Янчука винним у вбивстві та засудив до страти. З цих пір OAE намагається добитися екстрадиції бізнесмена, який за їх даними мешкає у Німеччині.

Крім того, свої авіакомпанії мають бізнесмени Дмитрій Фірташ – DF Aviation, Олександр Ярославський – Авіалінії Харкова та Костянтин Григоришин – Константа. Інші авіакомпанії належать менш відомим бізнесменам, компаніям та державним структурам, які наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Бенефіціари та флот українських авіакомпаній

Авіакомпанія	Бенефіціар	Флот
UM Air	Бізнесмен, громадянин Лівана Родриг Мерхеж	3 BAe 146-300
Буковина	Бізнесмен, громадянин Лівана, Еліас Мерхеж	8 DC-9-82
Роза Вітрів	Ігор Коломойський	8 A320
Саві	Екс-генпрокурор Геннадій Васильєв і бізнесмен Віктор Нусенкінс	2 VIP-літаки MYSTERE FALCON 50
Авіалінії Харкова	Бізнесмен Олександр Ярославський	2 Boeing 737, 1 Boeing 767
Аероджет	Одесити Олег Фрідрик, Віктор Яришкіна, Анатолій Мазуренко	3 VIP-літаки EMB-500 і 1 SAAB 340B
Аеро-чартер	Екс-голова Державіаадміністрації Михайло Семенов	3 VIP-літаки: 2 Cessna 525B і 1 Як-40
Елерон	Екс-міністр Павло Ігнатенко	1 Ил-76ТД
Бізнес Джет Тревел	Киянка Лариса Дмитрівса	7 літаків
Браво	Кияни А.Кірашенко та Л.Орловська	DC-9-83
Wizz Air Україна	Угорець Джозеф Вараді	3 A320
Україна	Державне управління справами	A319, 2 Ил-62, Ан-74ТК-300Д, 2 Ми-8VND-1
Дарт	Киянин Сергій Тамчани	4 VIP-літака типу AVRO 146-RJ, DC-9-83 та Learjet-60
Дніпроавіа	Ігор Коломойський	5 EMB-145EU
Антонов	Міністерство промислової політики України	12 літаків Ан різноманітної модифікації
Зетавіа	Росіяни Ігор Павлушев та Олег Сергєєв	5 Ил-76ТД
Кавок Ейр	Киянин Валерій Бедокуров	3 Ан-12 і 1 Ан-74
Колумбус	Кияни Анна Колесник та Тетяна Челнокова	Model C90A
Константа	Бізнесмен Константин Григорішин	5 Як-40
Максимус Ейрлайнз	Максимус зйр ЭлЭлСи (ОАЕ)	2Ил-76ТД і 1 Ан-124
МАУ	Ігор Коломойський	33 Boeing-737 и 5 EMB ERJ190
Меридіан	Фонд держмайна	1 Ан-12БК
Мотор Січ	Нардеп від Партії регіонів В'ячеслав Богуслаєв	7 літаків Ан, 2 Як-40 та 13 гелікоптерів Ми-2
Украерорух	Міністерство інфраструктури	
Україна-Аероальянс	Євген Марчук - син екс-секретаря нацбезпеки та оборони С.Марчука	7 Ан-12БК
Урга	Екс-міністр енергетики Едуард Ставицкий	Cessna 172R, 5 Ан-26Б і 8 SAAB 340B
Хорс	Сергій Тамчани, який також володіє авіакомпанією Дарт	DC-9-83
Центравіа	Екс-президент Віктор Янукович	Falcon-900
Челендж аеро Юкрейн	Сергій Нікіфоров – бізнес-партнер Олександра Шепельова	Falcon-900 та 5 гелікоптерів Bell-407
Шовковий шлях (Silkway)	Джахангир Аскеров – президент азербайджанського Держ. концерну Азал	2 Ан-12
Ютейр Україна	Російський мільардер, президент Сургутнафтогазу Володимир Богданов	8 ATR 42-300, 4 Boeing-737 та 3 CL-600
Yanair	Олексій Янчук - російський бізнесмен	1 A320 і 2 SAAB SF340A
AtlasJet Ukraine	Atlas Jet Airlines, Туреччина	2 A320

З метою прозорості дій, створення конкурентного середовища, знищення корумпованості у сфері надання та анулювання прав на експлуатацію повітряних ліній українським авіаперевізникам Державіаслужба України планує змінити правила у цій сфері. Цей нормативний акт буде діяти і має державний інтерес в умовах перехідного періоду до роботи за вимогами Угоди про Спільний авіаційний простір з ЄС [4]. Слід зазначити, що ці нововведення з'явилися після призначення головою Державіаадміністрації України Дениса Антонока, який до призначення з 1997 р. працював на різних посадах в авіакомпанії МАУ [7]. Автори нового наказу, розробленого Державіаслужбою, в пояснювальній записці до проекту правил стверджують, що вони спрямовані на захист конкуренції та інтересів авіаперевізників, але серед професіоналів авіаційної галузі вони викликають реальну стурбованість з багатьох питань.

Україна знаходиться зараз напередодні підписання та ратифікації Угоди про спільний авіаційний простір, парафування документа відбулося 28 листопада 2013 року у Вільнюсі. Аналізуючи цей документ, слід звернути увагу на те, що європейські авіаперевізники зможуть виконувати польоти між містами України.

Протягом перехідного етапу документ передбачає зняття обмежень для авіаперевізників обох сторін на кількість рейсів та маршрутів між містам ЄС та містами України. Після повного введення Угоди в дію авіакомпанії європейського союзу зможуть виконувати внутрішні перевезення між містами України. Українські авіакомпанії аналогічні права, які дозволяють виконувати польоти між містами ЄС не отримують, що визиває реальну стурбованість [8].

Перехід від одного перехідного етапу до другого буде залежати від імплементації Україною нового законодавства та норм ЄС, які стосуються безпеки польотів, прав пасажирів, організації повітряного руху та інших питань, пов'язаних із функціонуванням галузі.

Висновки. Галузь авіаційних комерційних перевезень здебільшого належить в Україні представникам бізнес-структур та пов'язаних з ними чиновників, в залежності від політичної ситуації змінюється й лідируючі позиції тих чи інших перевізників, шляхом політичного тиску на економічне регулювання галузі – звідси й появлення час від часу законів, спрямованих на монополізацію ринку. Загалом, така ситуація послаблює галузь комерційних перевезень в Україні та всіх її гравців. А в Умовах дії Угоди про Спільний авіаційний простір, коли Україна бере на себе серйозні зобов'язання щодо перебудови своєї авіаційної законодавчої системи на європейський лад та не у всьому вигідні для українських авіаперевізників економічні умови, ситуація може призвести до катастрофічних наслідків і повної або часткової втрати власної авіаційної галузі.

Список використаних джерел

1. AzadliqRadiosu.az [web resource] / Тайны «Шелкового пути». – Режим доступу: <http://www.azadliq.org/content/article/2127318.html>
2. Forbes Україна [електронний ресурс] / Бизнесмен, приговоренный к казни в ОАЭ, открыл авиакомпанию в Украине? Что известно о россиянина Алексее Янчуке и его компании Yanair. – Режим доступу: <http://forbes.ua/business/1356462-biznesmen-prigovorenyj-k-kazni-v-oae-otkryl-aviakompaniyu-v-ukraine>
3. Hubs [web resource] / Эдуард Ставицкий захватывает украинское небо. – Режим доступу: <http://hubs.com.ua/business/eduard-stavitskiy-zahvatyivaet-ukrainskoe-nebo.html>
4. Верховна рада України [електронний ресурс] / Порядок надання і анулювання прав на експлуатацію повітряних ліній. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0765-13>
5. Газета Коммерсант Україна [електронний ресурс] / Полет с пересадкой. Михаил Табачник вышел из состава акционеров МАУ. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/2105640>
6. Гудима Р.Р. «Спільний авіаційний простір між Україною і ЄС» [Текст.] // Журнал «Економіст», 2009. – № 2. – С. 15-18.
7. Державна авіаційна служба України [електронний ресурс] / Керівництво. – Режим доступу: <http://avia.gov.ua/documents/Pro-nas/Kerivnytstvo/24255.html>
8. Державна авіаційна служба України [електронний ресурс] / Парафова Угода про Спільний Авіаційний Простір (САП). – Режим доступу: <http://avia.gov.ua/documents/Miznarodnadiylnist/%D0%84vropejska%20%D1%96ntegrac%D1%96ja/24215.html>
9. Наші гроші [електронний ресурс] / Олександрійські мільйонери часів Ставицького. – Режим доступу: <http://nashigroshi.org/2013/09/19/oleksandrijski-miljonyeri-chasiv-stavytskoho/>
10. Риндич І. О. «Наслідки приєднання України до спільного авіаційного простору з європейським союзом» [Текст.] // Наука і молодь. Гуманітарна серія, 2012. – № 11-12. С. 31-34.

Malakhivska G.V., Shevchenko A.V.

**THE ANALYSIS OF UKRAINIAN AIRLINES BENEFICIARIES
AND FLEET OVERVIEW**

Aviation – one of the areas which are under the constant influence of certain political forces and depends on the political direction of the country. So for the last six months, due to changes in the Ukrainian political arena, aviation events occur that affect its future development and priorities. Ukraine is now on the eve of the signing and ratification of the Agreement on Common Aviation Area. In the context of the entire economic system, air market of Ukraine is its specific him stages of operation and convergence with EU standards and norms.

Areas of aviation commercial traffic mostly belongs to Ukraine representatives of businesses and related officials, depending on the political situation changes and the leading position of certain carriers, through political pressure on the economic regulation of the industry – hence the appearance of occasional laws aimed at monopolizing the market. In general, this situation weakens the commercial shipping industry in Ukraine and all its players. And in terms of the Agreement on a Common Aviation Area, when Ukraine assumes serious commitment to restructuring its aviation legal system to the European system and not entirely beneficial for Ukrainian airlines economic conditions, the situation can lead to disastrous consequences and total or partial loss of own aviation industry.

УДК 339.128

Тофанчук А.Т.

НЕОБХІДНІСТЬ В ЗАСТОСУВАННІ ЕФЕКТИВНИХ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ АВІАКОМПАНІЄЮ

Обґрунтовано необхідність і особливості використання маркетингових комунікацій в авіатранспортній сфері.

Ключеві слова: поведінка споживача, маркетинг, авіація, маркетингові комунікації.

Постановка проблеми. Комунікації пронизують всі сфери ринкової економіки, а особливо сферу авіаперевезень. Від ідеї створення послуги з перевезення до її остаточної реалізації комунікація виступає однією з творючих сил. Своєчасне використання концепції маркетингу прямо впливає на ефективність та результати комерційної діяльності авіакомпаній. Комплексні маркетингові комунікації об'єднують всі аспекти маркетингу для просування послуг з авіаперевезень в потрібний час і в потрібному місці серед кінцевих користувачів. Вони потрібні для просування своєї продукції і для створення максимального рівня обізнаності кінцевих користувачів, що у свою чергу повинно надати почуття спокою та довіри в момент користування послугою з авіаперевезення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні проблемі застосування маркетингових комунікацій у різних сферах економічної діяльності присвячені теоретичні та практичні розробки відомих у цій сфері учених: Г. Багиев, Я. Бронштейна, А.Войчака, В. Королька, Т. Лук'янець, В. Моїсєєва, Г. Почепцова, та ін. Аналіз праць цих та інших учених показав, що в Україні потребують поглибленого вивчення питання

аналізу і оцінки ефективності формування комплексу маркетингових комунікацій для авіакомпаній.

Мета роботи. Мета викладання полягає у виявленні основних ричагів, що керують ефективним застосуванням і поєднанням інструментів маркетингових комунікацій для просування послуги авіаперевезення серед населення.

Виклад основного матеріалу. Основою комунікації є відправлення та отримання відомостей, знань, ідей, фактів, образів, цілей, емоцій і цінностей. Тобто це набагато більше елементів пізнання оточуючого, ніж при звичайному технічному описі в разі передачі якогось повідомлення. Комунікація - це невинна діяльність всіх людей і, отже, всіх організацій. Крім того, комунікація є частиною комерційної і маркетингової діяльності будь-якої організації. Особливо тієї, продуктом якої на ринку є послуга. Маркетингові комунікації - це систематичні відносини між організацією і ринком, в ході яких сукупність різноманітних ідей, дизайнерських рішень, повідомлень, даних про стан середовища комунікацій, форми, розміри використовується для передачі інформації та стимуляції конкретного сприйняття продуктів і послуг окремими людьми.

Рациональне застосування маркетингових комунікацій є основою формування стійкого позитивного іміджу підприємства. Це дає ефект придбання підприємством певної ринкової сили, зміцнює позиції фірми щодо товарів-замінників, полегшує доступ фірми до фінансових, інформативних, трудових ресурсів.[3] Маркетингові комунікації – це зв'язки, утворені фірмою з контактними аудиторіями (споживачами, постачальниками, партнерами і т.п.) за допомогою різних засобів впливу, до яких відносяться реклама, PR, стимулювання збуту, пропаганда, особистий продаж, а також неформальних джерел інформації у вигляді поговору і чуток. [5, ст. 53] У більшості випадків основним і найдорожчим інструментом маркетингових комунікацій служить реклама. Основним завданням маркетингових комунікацій є донесення до цільової аудиторії основної конкурентної відміни авіакомпанії, яке впливає на вибір послуги споживачем.

Збільшення пасажиропотоку на авіаційному транспорті залежить як від економічного стану країни, так і від ефективності авіаційного маркетингу. Послуга авіаперевезення має свою специфіку, обумовлену процесом її надання. Наприклад продукція авіаперевізника не має речової форми, тому що авіакомпанія не виробляє, а лише надає послугу з переміщення, транспортування. Ціни на послуги з перевезення складаються на основі тарифів на вантажні та пасажирські перевезення. В якості одиниці виміру авіаперевезення використовують: тонно-кілометрів,

пасажиро-кілометрів, кількість пасажирів, тонни вантажообігу. Послуга з авіаперевезення не накопичується в запасах, тому авіакомпанія не може працювати без резерву чи аренди літаків і повинна враховувати пропускну спроможність аеропорту. Авіаперевізник не додає і не створює нічого речовинного для надання послуги з перевезення, тому з форми кругообігу капіталу випадає Товар у вигляді речі, бо продається сам процес перевезення. У складі засобів виробництва в авіакомпанії немає сировини. Характеризується нерівномірністю використання протягом року засобів перевезення. Але все ж таки, послуга перевезення має свою вартісну оцінку. Чим більше обсяг перевезень, тим вище частка авіаперевізників в національному доході, що йде на споживання і накопичення для розширеного відтворення. З точки зору маркетингу, стратегія розвитку авіатранспортної компанії повинна розроблятися як за галузями надання послуги з перевезення, так і по окремих сервісам, що супроводжують цю послугу, а по можливостям ще й по географічним напрямам перевезення. Повітряний транспорт має забезпечити надійне регулярне авіасполучення між регіонами країни, стійке функціонування місцевих повітряних ліній, розширення обсягів перевезень на міжнародних авіалініях. У цих цілях необхідно оновлення парку повітряних суден на базі вітчизняної авіаційної техніки, реконструювати і технічно переозброїти аеропорти, використовувати новітні технології та технічні засоби (спутникові системи зв'язку, навігації та спостереження) і багато іншого. Міжнародний авіаційний маркетинг спрямований на надання послуг у процесах пасажирських та вантажних перевезень, що впливає на регулювання і координацію руху людських, товарних і матеріальних потоків між державами в глобальному економічному середовищі. Сучасні міжнародні авіакомпанії мають високий рівень глобальності маркетингової діяльності. В Україні орієнтація на споживача в авіакомпаніях не на досить високому рівні. Від цього страждає сервіс, якість надання послуг. Як уже зазначалося, що у компаній low-cost є одна з найвищих якостей сервісу, до якого належать ввічливе спілкування з клієнтами, пунктуальність рейсів, якість обслуговування. У таких компаніях також краще організовано міжнародну комунікаційну політику маркетингу.

Економічний ефект від упровадження маркетингових заходів ґрунтується на досконалому пізнанні свого споживача, що досягається за рахунок маркетингових досліджень. Такі дослідження слід проводити за системним підходом, що сприятиме більшій обґрунтованості складових Marketing-Mix міжнародних авіакомпаній. Оновуючись на даних, які будуть отримані з досліджень, та після виявлення основних цілей діяльності авіакомпанії необхідно переходити до складання маркетингової

політики комунікацій та сформувати комплекс заходів з маркетингової комунікації між авіакомпанією та потенційним і існуючим пасажиром.

Формування комплексу маркетингових комунікацій авіапідприємства повинен складатися як план дій і включати в себе наступні етапи:

- Детальне резюме маркетингового плану про те, як авіакомпанія просуватиме послуги з перевезення серед цільових клієнтів.

- Історію і бачення організації.

- Знання товарів. Включіть в ТЗ особливості та основні компоненти вашого бренду.

- Цільовий ринок повинен бути добре описаний. Як бренд може задовольняти і перевершувати очікування клієнтів.

- Порівняйте ваш бренд з конкурентами. Запишіть, як ваш бренд краще, ніж конкурентів? Ви повинні уважно стежити за діяльністю конкурентів.

- Зробіть SWOT-аналіз який підкреслює сильні і слабкі сторони, загрози і можливості маркетингового плану.

- Вкажіть інструменти і методи, які допоможуть створити поінформованість про ваш бренд.

Комплексний план маркетингу повинен періодично переглядатися. Вимірюйте результати плану і з'ясууйте, як він допомагає вашій організації просувати послуги та отримувати більш високий прибуток і доходи.

Висновки і напрями подальших досліджень. Таким чином, ефективність та результативність комплексу маркетингових комунікацій визначається рівнем централізації. Сучасна маркетингово-комунікаційна діяльність є органічною складовою ринкової економіки і знаходить застосування при вирішенні цілої низки важливих виробничих, організаційних і комерційних завдань, а саме: обґунтування доцільності і необхідності виробництва нових видів товарів і послуг; встановлення оптимального співвідношення ціна-якість товару чи послуги; удосконалення методів комерційної діяльності для підвищення культури і якості обслуговування споживачів; налагодження звязку для подальшої комерційної роботи між організацією і споживачем; інформування та ознайомлення потенційних та існуючих споживачів зі споживчими властивостями товару чи послуги, гарантіями захисту його інтересів у випадку незадоволеності; формування іміджу та авторитету підприємства на внутрішньому та на зовнішньому ринку.

Отже, необхідно адаптувати комплекс маркетингових комунікацій авіапідприємства до сучасних особливостей і потреб України, сформувати процес управління маркетинговими комунікаціями з урахуванням

ефективності використання і взаємодії кожного з обраного її інструмента для формування іміджа та підвищення конкурентоспроможності відчизняних авіакомпаній. Маркетингові комунікації авіакомпанії повинні бути побудовані на врахуванні лінгвістичних, психологічних особливостей пасажирів країн, до яких відбуваються авіарейси.

Список використаних джерел

1. Вовчак А. В., Костенко Н.С. Особливості маркетингової діяльності у сфері послуг // Маркетинг: теорія і практика: Матеріали V Між нар. Наук.-практ. Конф. 25-26 травня 2001 р. – К.: КНЕУ, 2001. – с. 38-40.
2. Гурч Л.М., Курчева Н.С. Вдосконалення маркетингових комунікацій як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства в умовах сучасного ринку. – К., 2008
3. Панько А.В. Маркетинговые коммуникации. – М.: Эксмо, 2006. – 432 с.
4. Циганкова Т. М. Управління міжнародним маркетингом / Циганкова Т. М. – К. : КНЕУ, 2001. – 132 с.

Tofancyuk A.

THE NEED TO USE EFFECTIVE MARKETING COMMUNICATIONS AIRLINE

Communications permeate all areas of the market economy, especially Airline. From the idea of setting up transportation to its final realization of communication serves one of tvoryuyuchyh forces. Timely use of the concept of marketing has a direct impact on the effectiveness and results of business airlines.

Integrated Marketing Communications combine all aspects of marketing for the promotion of air transportation services at the right time and right place to end users. They need to promote their products and to create maximum awareness among end users, which in turn should provide a sense of calm tadoviry at the time of service of air transportation. The increase in passenger aviation depends on the economic situation of the country and on the efficiency of aviation marketing.

Rational use of marketing communications is the basis for sustainable positive image of the airline. It is therefore necessary to adapt complex marketing communications airline with modern features and needs of Ukraine, form management process marketing communications based on efficiency and interaction of each of her chosen instrument for shaping the image and competitiveness Patriotic airlines. Marketing Communications airlines should be built on the account of linguistic, psychological characteristics of passengers, which occur flights.

Keywords: consumer behavior, marketing, aviation marketing communications.

УДК 65.012.8:69.003(045)

І.О. Селіверстова, О.Ю. Жам, Л.О.Шундик

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

В статті розглянуто проблеми створення ефективної податкової системи та, відповідно, адекватної системи податкового контролю на державному рівні. А також запропоновано удосконалення ефективної реалізації податкового контролю в системі управління державними фінансами, а саме: розробці чітких методичних рекомендацій щодо здійснення контролю працівниками податкових органів та іншими органами управління державними фінансами та виявленні резервів для подальшого динамічного розвитку податкового контролю в Україні.

Ключові слова: податковий контроль, ефективний податковий контроль, управління державними фінансами.

В статье рассмотрены проблемы создания эффективной налоговой системы и, соответственно, адекватной системы налогового контроля на государственном уровне. А также предложено усовершенствование эффективной реализации налогового контроля в системе управления государственными финансами, а именно: разработка четких методических рекомендаций по осуществлению контроля работниками налоговых органов и другими органами управления государственными финансами и выявлению резервов для дальнейшего развития налогового контроля в Украине.

Ключевые слова: налоговый контроль, эффективный налоговый контроль, управление государственными финансами.

Постановка проблеми. Основою державного управління є фінанси, які виступають синтезованим показником ступеню розвитку економіки тому будь-які операції в економічній сфері відображаються через фінанси. Ефективне реформування вітчизняної економіки передбачає, окрім багатьох інших умов, об'єднання теорії і практики щодо основних функцій системи державного управління на всіх його рівнях. Важливу роль у цьому відіграє створення ефективної податкової системи та, відповідно, адекватної системи податкового контролю на державному рівні існують проблеми в неоднозначному трактуванні понять. Перспективи подальших розробок з цього питання полягають у вирішенні питань ефективної реалізації податкового контролю в системі управління державними фінансами, а саме: розробці чітких методичних рекомендацій щодо здійснення контролю працівниками податкових органів та іншими органами управління державними фінансами та виявленні резервів для подальшого динамічного розвитку податкового контролю в Україні.

Ефективний податковий контроль – необхідна умова успішного функціонування державних фінансів в цілому, адже він охоплює всю систему оподаткування, а також здійснюється в розрізі окремих податків, податкових груп, груп платників податків та територій. В розвинених країнах світу державне управління економікою проявляється як регулювання економічних процесів через впровадження виваженої економічної, бюджетної, кредитно-грошової, страхової, інвестиційної, політичної, соціальної, психологічної, культурної, освітньої політики. На базі фінансів формуються економічні, юридичні, господарські відносини між усіма суб'єктами господарювання. Саме цим пояснюється актуальність теми даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ефективної організації податкового контролю присвячені праці вчених зокрема Ю. Іванов, П. Бечко, Л. Воронової, Г. Ісаншиної, М. Кучерявенко, Л. Савченко. На думку Ю. Іванова, податковий контроль це ефективний цілісний інструмент функціонування державних фінансів має певну специфіку практики застосування і цільову спрямованість, що відрізняє його від інших видів контролю. Він проводиться шляхом застосування науково обґрунтованих методів встановлення ступеня відповідності практики оподаткування положенням розробленої податкової політики. Інститут податкового контролю являє собою складовий елемент загальної структури контролюючих органів держави і разом з тим виступає як найважливіша ланка фінансового механізму в цілому. Специфіка податкового контролю визначається особливостями руху грошових потоків від корпоративних та індивідуальних власників до бюджету держави. Як стверджує П. Бечко, значимість податкового контролю в умовах трансформаційної економіки додатково посилюється через суттєву залежність від податкової складової бюджетів усіх рівнів та низьку податкову культуру платників податків. Слід зазначити, що податковий контроль, як і інші види державного контролю, здійснюється згідно з чинним законодавством.

Невирішена раніше частина проблеми. З часів прийняття незалежності Україною зроблено багато кроків до налагодження системи оподаткування, однак цей процес є надто затяжним, адже навіть після прийняття Податкового кодексу України національна податкова система має багато недоліків та потребує оптимізації. Незважаючи на те, що чинний Податковий кодекс України передбачив певні вдосконалення податкової системи, існує ряд питань, які дотепер залишилися неврегульованими та потребують вирішення таким чином, щоб забезпечити не тільки повне і своєчасне надходження коштів до державних цільових фондів і бюджетів України, а й дотримання прав усіх

суб'єктів податкових відносин та можливість ефективного використання ними правових засобів захисту своїх прав.

Мета статті і виклад основного матеріалу Отже, метою статті є обґрунтування сутності податкового контролю його ролі, структури та визначення перспектив його подальшого розвитку в системі управління державними фінансами. Зважаючи на те що податкова система має ієрархічну структуру, яка має певну мету, і еволюціонує в процесі її досягнення, прагнучи при цьому до збалансованості і гармонійності. Варто підкреслити, що податковий контроль як елемент управління процесом оподаткування є необхідною умовою існування ефективної податкової системи будь-якої країни, яка, в свою чергу, є невід'ємною складовою усієї фінансової системи держави [6].

Податковий контроль покликаний забезпечити взаємовигідні відносини платників податків з органами державного управління, що наділені правами і повноваженнями з всебічних питань оподаткування. На практиці податковий контроль – це завершальна стадія регулювання оподаткуванням, і, одночасно, один з елементів планування податкових доходів бюджетів [5]. На думку авторів, існуюча двозначність податкового контролю в Україні обумовлена тим, що, з одного боку, він є формою реалізації контролюючої функції податків, а з іншого – це грошові відносини, що мають суто фіскальне значення. З розвитком податкового законодавства регулятивна спрямованість податкового контролю постійно підвищується, в наслідок чого норми податкового контролю стають більш гнучкішими. Це дозволяє податковим органам все ширше використовувати при здійсненні контролю договірні взаємовідносини з платниками податків [2].

Податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи [5].

Податковий контроль здійснюється шляхом: ведення обліку платників податків; інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної податкової служби; перевірок та звірок відповідно до вимог діючого Податкового Кодексу, а також перевірок щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин. [1]. Формами податкового контролю являються: податкові перевірки; облік платників податків;

оперативно-бухгалтерський облік надходжень податків; контроль за відповідністю витрат фізичних осіб їх доходам [4].

До сучасних методів податкового контролю відносять загальнонаукові: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, моделювання, абстрагування, конкретизації, аналогії, та прикладні: документальні, спостереження за об'єктом контролю, запити про платника податку, метод достовірних тверджень розрахунково-аналітичні та ін. До законодавчих актів, що регулюють здійснення податкового контролю, в першу чергу, слід віднести Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI (далі – ПКУ); Митний кодекс України від 11.07.2002 [1].

Податковий контроль є суттєвим важелем регуляторної та фінансової спрямованості в системі державних фінансів, тому за його допомогою можна ефективно впливати на процеси економічного зростання та соціального розвитку. Проведення результативного, модернізованого податкового контролю є головним чинником попередження неплатежів до бюджетів та ефективним засобом наповнення їх дохідної частини одночасно. Виходячи з цього, однією з найсуттєвіших проблем у процесі виходу української економіки із кризи є визначення методів оцінки ефективності проведення податкового контролю [3]. Сучасні напрями розвитку державного податкового контролю невід'ємно пов'язані з боротьбою з незаконним ухиленням від оподаткування, рівень якого в нашій державі дуже високий.

В наслідок прогресивного розвитку тіньової економіки, бюджети усіх рівнів недоотримують адекватних грошових надходжень від заходів з податкового контролю, що в результаті призводить до постійного обмеження державних витрат, насамперед, у соціальній сфері [5]. Саме податковий контроль забезпечує управління та утилізацію тіньової економіки і сприяє підтримці фінансової системи України на належному рівні. Прогнозуючи її подальший розвиток і передбачення напрямків розвитку всієї економіки держави; отриманню повної, об'єктивної, своєчасної, достовірної інформації щодо стану макроекономіки, збалансованості інтересів держави і суб'єктів господарювання, виконанню Державного та місцевих бюджетів та витрачання державних коштів [5].

Також, на сьогоднішній день існує проблема взаємодії контролюючих та інших державних органів. Спільна мета усього апарату управління системою державних фінансів - захист інтересів держави та бюджету. А неналежна взаємодія державних органів з податковими суттєво впливає на ефективність проведення контрольних заходів останніми. Ось чому важливе значення для становлення та розвитку податкового контролю має правове та інформаційного забезпечення

структури податкової служби та її органів їх функціональної складової; теоретичної розробки форм і методів контролю, аналітичних та аудиторських процедур і їх документальне оформлення; забезпечення зворотного зв'язку між державними органами та їх об'єктами контролю. У сфері податкового контролю також існують проблеми пов'язані з заходами зниження податкової заборгованості [7].

З метою поліпшення та вдосконалення податкового контролю над зниженням заборгованості платників податків поряд з реструктуризацією і списанням безнадійної заборгованості необхідно реалізувати на практиці наступні першочергові заходи: організації на аукціонах продажу податкових боргів підприємств; посилення контролю за практикою здійснення розрахунків за реалізовану продукцію через рахунки спеціально створюваних структурних підрозділів і «третіх осіб»; законодавчого забезпечення першочерговості податкових платежів при встановленні порядку списання коштів із рахунків підприємств-боржників; розширення практики погашення заборгованості за рахунок майна боржників; реалізації на практиці можливості здійснення процедури банкрутства за наявності стійкої заборгованості з податків; повної відмови від залікових схем сплати податків до бюджету, оскільки вони викликають зростання відстрочених недоїмок; розроблення механізму можливої оплати податків за рахунок коштів, отриманих від продажу акцій підприємств-боржників, включаючи випуск і продаж нових акцій [8].

Висновки. Податковий контроль є суттєвим важелем регуляторної та фіскальної спрямованості в системі державних фінансів. Проведення модернізації податкового контролю є головним чинником попередження неплатежів до бюджетів та ефективним засобом наповнення їх дохідної частини.

Вирішенні питань ефективної реалізації податкового контролю в системі управління державними фінансами, а саме таких як: розробка чітких методичних рекомендацій щодо здійснення контролю працівниками податкових органів та іншими органами управління державними фінансами та виявленні резервів для подальшого динамічного розвитку податкового контролю в Україні. Перспективами подальших досліджень є наведення нових напрямів розвитку та вдосконалення податкового контролю, як складової державного управління фінансами, що дозволять забезпечити його дієвість та ефективність.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року № 2755-VI.
2. Кондукова Е. Теоретичні аспекти організації податкового контролю в галузях економіки // Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України (економіка, право).- 2004.- №4. - С. 151-161.
3. Онищенко В.А. Податковий контроль (основи організації). — К.: Ірпінь, 2003. — 432 с.
4. Податковий аудит: Навч. посібник/ За ред. В.А. Онищенка, А.О. Чугаєва. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. - 398 с.
5. Хмільовська К.В. Організаційні засади податкового контролю // Фінанси України.- 2003,- №6. - С. 50-56.
6. Чередніченко А.П. Податковий контроль в умовах трансформаційної економіки України: Монографія. – К.: ТОВ „Видавництво „Аспект-Поліграф”, 2005. – 204 с.
7. Чередніченко А.П. Актуальні проблеми та головні завдання реформування ДПС України // Фінанси України. - 2006. - №2. с. 113-121
8. Чередніченко А.П. Характеристика системи податкового контролю в Україні // Економіка: проблеми теорії та практики. ДНУ. Збірник наукових праць. Випуск 207. т. 3, с.898 - 904

I.A.Seliverstova. O. I. Zham. L.O. Shundyk

REALIZATION OF THE TAX CONTROL IN SYSTEM OF PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT

Tax control is an essential lever with regulatory and fiscal orientation in system of public finance. Creation of efficient tax system and, accordingly, adequate system of tax control at the state level plays an important role in it.

Prospects for further developments in this issue are in solving questions about effective implementation of tax control in the management of public finances, namely the development of clear guidelines for monitoring by tax authorities and other bodies of public financial management and identifying reserves for further dynamic development of tax control in Ukraine.

So these main areas of development and improvement of tax control, as part of public financial management, will ensure its effectiveness and efficiency.

Keywords: Tax control, effective tax management, management of public finance.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто сутність та основні принципи відповідального маркетингу. Визначено основні напрямки у діяльності українських компаній з метою поширення практик відповідального маркетингу.

Ключові слова: відповідальний маркетинг, соціально-етичний маркетинг, споживач, конкуренція.

В статье рассмотрена сущность и основные принципы ответственного маркетинга. Определены основные направления в деятельности украинских компаний с целью внедрения практик ответственного маркетинга.

Ключевые слова: ответственный маркетинг, социально этического маркетинга, потребителей, конкуренция.

The article discusses the nature and principles of responsible marketing. To promote responsible marketing Ukrainian company activities offered marketers.

Keywords: responsible marketing, socio-ethical marketing, consumer, competition.

Постановка проблеми. Концепція маркетингового управління виявилася недостатньою для умов, в яких діє соціально відповідальний бізнес. Етичні норми і правила в бізнесі, породжені загальнолюдськими цінностями, починають грати в очах споживачів дуже велике значення, і бізнес не може не враховувати цього, адекватно відповідаючи на виклик часу соціалізацією своєї діяльності. Саме тому на зміну концепції маркетингового управління, заснованій на ідеї максимального задоволення потреб та отримання прибутку, приходять концепції відповідального маркетингу, заснована на прагненні дати можливість здобуття прибутку тим, хто в цьому життєво має потребу і не є конкурентом.

Аналіз досліджень і публікацій. Істотною перешкодою для впровадження і використання концепції соціально орієнтованого маркетингу є відсутність єдності в позиціях відомих теоретиків і практиків маркетингу про результативність його використання. Аналіз публікацій на цю тему дозволяє стверджувати, що на сьогодні відсутній методичний апарат у питаннях кількісного впливу соціальної орієнтації бізнесу на основні індикатори розвитку підприємницьких структур в сучасних конкурентних умовах.

Метою статті є виявлення впливу соціально орієнтованої стратегії розвитку підприємства на рівень його конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу. Для підприємств у ринковому середовищі соціальна відповідальність бізнесу збільшують витрати в даний час, але ці витрати є ключем до поліпшення прибутковості в

майбутньому. Таким чином, вже сьогодні бізнес потребує інструмент, який допоможе йому досягти оптимального балансу використання ресурсів не порушуючи зв'язку між теперішній економічній та соціальній ефективністю завтрашнього дня. Саме відповідальний маркетинг має бути основним інструментом реалізації політики соціальної відповідальності бізнесу та можливістю "об'єднати безглузде": економічну ефективність та витрати на виробництво соціальних благ.

Відповідальний маркетинг ще досить молодий для українського ринку, проте він доволі швидко набуває прихильників серед українських маркетологів. Концепція відповідального маркетингу виникла в третій чверті ХХ століття. Здебільшого принципи відповідального маркетингу більш активно впроваджуються на ринках з великою конкуренцією, де перевагу отримує компанія, пропозиція якої найкращим чином відповідає потребам споживача з одночасним збереженням або зміцненням благополуччя споживача й суспільства в цілому. Головною відмінністю є те, що потреби споживача є короткостроковими, інтереси суспільства – довгостроковими.

Споживач віддасть перевагу товару саме тієї фірми, яка працює в сфері інтересів суспільства. Таким чином, підприємство, що функціонує в рамках суспільства і прагне до власного благополуччя, зобов'язане врахувати і пов'язати між собою три фактори: отримання прибутку, задоволення потреб споживачів, і суспільства в цілому. Концепція соціально-етичного маркетингу стверджує, що завданням організації є встановлення потреб та інтересів цільових ринків і забезпечення бажаної задоволеності більш ефективними і більш продуктивними (ніж у конкурентів) способами з одночасним збереженням або зміцненням благополуччя споживача й суспільства в цілому.

На відміну від юридичної відповідальності, соціальна відповідальність підприємства є не загальнообов'язковою, а, навпаки, добровільною. Комерційні компанії не належать державі, тому вони не повинні надавати громадські послуги, які зобов'язані надавати державні організації, що фінансуються за рахунок податків. Але, з іншого боку, компанія є частиною суспільства, тому зобов'язана розглядати свою поведінку з точки зору той ролі, яку вона виконує в суспільстві (можна стверджувати, що в цьому полягає місія компанії).

Відповідальний маркетинг – це комплексна діяльність, яка спрямована на задоволення потреб споживача та водночас враховує потреби суспільства в цілому, а саме, охорону довкілля та збереження людських, матеріальних, енергетичних та інших ресурсів. Цей процес гарантує, що всі комунікації та діяльність компанії з просування товарів і послуг є законними, чесними, справедливими, прозорими та чутливими до

поглядів та потреб зацікавлених сторін. Саме за допомогою такої діяльності можна досягти позитивного соціального та екологічного впливу. Різновидом відповідального маркетингу є «зелений» маркетинг, який передбачає відповідальність компаній перед довкіллям під час реалізації маркетингової діяльності. Невід'ємну частину відповідального маркетингу складає соціальний маркетинг, як діяльність організацій громадянського суспільства, що спрямована на задоволення існуючої соціальної потреби шляхом надання споживачеві інформації про товари чи послуги про те, хто цим займається, як це використовується та допомагає задовольняти потреби.

Принципи соціально-відповідального маркетингу мають бути представлені у вигляді ієрархії: базові (основні) принципи, урахування яких свідчить про економічну, правову та екологічну відповідальність; принципи другої групи (середній рівень відповідальності) передбачають соціальну відповідальність маркетингу в сфері етики та суспільних потреб; третій (вищий рівень відповідальності) передбачає прозорість і підзвітність діяльності, благодійну діяльність і врахування відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Для нашої країни питання ефективності функціонування державних організацій, покликаних забезпечувати потреби таких некомерційних сфер як охорона здоров'я, освіта, наука і культура, мистецтво і спорт, соціальна та екологічна сфери стоїть найбільш гостро. Таким чином, якщо українські компанії почнуть задовольняти довгострокові потреби суспільства у спонсорстві і благодійності, їх імідж, громадська думка про них, а також репутація на внутрішньому і зовнішньому ринках неодмінно виростуть. Адже, порівнюючи повернення різних інвестицій в імідж бренду можна констатувати, що зв'язки з громадськістю, і, особливо, соціально-етичний (громадський) маркетинг, більш рентабельний ніж традиційна реклама в ЗМІ в кілька разів. Тому не можна говорити виключно про моральну природу походження соціально-етичного маркетингу, тобто благодійність має своєю причиною далеко не альтруїстичні цілі. Менеджери в США і Європі переконані, що ефективна корпоративна соціальна діяльність позитивно впливає на фінансові результати, дозволяє закріпити успіх і позитивно впливає на акціонерну вартість. Але, незважаючи на всю значимість соціально-маркетингової активності компаній, благодійна діяльність, на думку експертів, в більшій мірі впливає на авторитет фірми, і зовсім не впливає на популярність товарів і послуг.

Сьогодні компанії під час реалізації рекламних і маркетингових заходів усе частіше стикаються з недовірою з боку суспільства, що виникає з двох причин: перенасичення інформацією, що негативно

впливає на здатність людей до її сприйняття та раціонального прийняття рішень; недовіра до інформації, що надходить від компаній, оскільки все більше компаній потрапляють у скандали й неприємні ситуації.

Така політика несе очевидні вигоди для всіх учасників ринку. Споживач, як член суспільства, задовольняє свою зацікавленість у підвищенні загального рівня життя. Суспільство, у свою чергу отримує поліпшення екологічної ситуації та збереження ресурсів, створення нових робочих місць, благодійні та спонсорські внески, підвищення кваліфікації персоналу і турботи про здоров'я співробітників та їх родин. Компанія ж винагороджується не лише створенням сприятливої громадської думки, а й зростанням впізнання і лояльності клієнтів, а, отже, поліпшенням фінансових показників. Цілком природно, що принципи та складові відповідального маркетингу мають бути різними для тютюнових, телекомунікаційних, алкогольних, фармацевтичних компаній та для компаній, що виготовляють продукти для загального споживання. Наразі у світі є дуже багато різних речей, які впливають на наш світогляд, формування наших цінностей та пріоритетів. Але для всіх компаній головним компонентом відповідального маркетингу є реклама. Саме тому дуже важливо, щоб провідні компанії світу робили реклами не лише у комерційних цілях, але й для загального блага суспільства. Компанії, зокрема українські, що працюють в нашій країні у своїй діяльності стикаються з практиками безвідповідального (навіть дикого) маркетингу. Серед поширеніших таких практик в Україні можна назвати: дискримінація за гендерними чи расовими ознаками; надання недостовірної інформації про продукцію і послуги; асоціювання певних видів продукції (алкоголь, тютюн) з особистим чи професійним успіхом; реклама, яка використовує сексуальні образи та насильство; реклама, яка використовує образи дітей, не будучи пов'язаною зі сферою дитячого споживання; реклама, яка стверджує або натякає на те, що роль однієї статі у соціальному, економічному і культурному житті менш важлива, ніж роль іншої.

Більшість компаній в Україні ще не розрізняють відповідальний маркетинг і соціальні та екологічні проекти. Компанії намагаються впроваджувати принципи відповідального маркетингу не під впливом зацікавлених сторін, а здебільшого з власної ініціативи. Компанії в Україні ще не розробляють кодекси співпраці з постачальниками, а зосереджуються на впровадженні практик відповідального маркетингу і соціальної відповідальності всередині компаній. Стосовно Стандартів недискримінаційної реклами компанії ще не обізнані на стільки, що майже не ідентифікують дискримінацію за гендерною ознакою в рекламі.

Висновки. З метою поширення відповідального маркетингу в Україні необхідно спрямувати роботу маркетологів компаній по наступних напрямках: підвищення обізнаності компаній щодо практик відповідального маркетингу та Стандартів недискримінаційної реклами; підвищення обізнаності працівників компаній щодо необхідності впровадження в діяльність останніх практик відповідального маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Шталь Т.В. Соціальний маркетинг і соціальна відповідальність бізнесу: взаємозв'язки й результати / Т.В. Шталь, О.О. Тищенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. –2012. – № 4. – С. 97-104.
2. Котлер Ф. Маркетинг-менеджмент / Ф. Котлер, К.Л. Келлер. – 12-е изд. – СПб.: Питер, 2009. – 816 с.
3. Загорна Т.О. Концепція холістичного маркетингу: джерела проблематики та елементи / Т.О. Загорна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. – С. 32-38.
4. Ламбен Жан-Жак. Стратегический маркетинг. – СПб., 1996.

Petrovska S.

RESPONSIBLE MARKETING IN UKRAINE

For employers in the market environment corporate social responsibility to increase costs now, but these costs are a key to improving profitability in the future. Thus, today the business needs a tool that will help him to achieve the optimal balance of resource use without breaking connection between the current economic and social efficiency of tomorrow.

Responsible marketing is still quite young for the Ukrainian market, but it very quickly becomes supporters among Ukrainian marketers.

Most companies in Ukraine have not yet distinguish responsible marketing and environmental and social projects. Companies trying to implement the principles of responsible marketing is not influenced by stakeholders, mostly on their own initiative.

Companies in Ukraine has not developed codes of cooperation with suppliers and focus on the implementation of responsible marketing practices and social responsibility within companies. The standards of non-discriminatory advertising companies still not aware of so much that hardly identify discrimination based on gender in advertising.

The article discusses the nature and principles of responsible marketing. To promote responsible marketing Ukrainian company activities offered marketers.

ТЕХНИЧНІ НАУКИ

УДК 614.842:502+614.841

С.В. Горбатюк

СИСТЕМИ ОЦІНКИ ПОЖЕЖНОЇ НЕБЕЗПЕКИ, ПРОГНОЗУВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖ У ЕКОСИСТЕМАХ

В статті визначені проблеми оцінки пожежної небезпеки в екосистемах та ефективність здійснення прогнозування на підставі оцінки погодних умов.

Ключові слова: екосистема, ліс, пожежа, пожежна небезпека, прогнозування.

В статье определены проблемы оценки пожарной опасности в экосистемах и эффективность осуществления прогнозирования на основании оценки погодных условий.

Ключевые слова: экосистема, лес, пожар, пожарная опасность, прогнозирование.

Постановка проблеми. Ліс є однією з головних складових живої природи та найбільш цінним природним ресурсом для людини. Серед багатьох важливих проблем охорони і відтворення лісових ресурсів однією з найбільш актуальних являється проблема боротьби з лісовими пожежами, що щорічно призводять до загибелі або ушкодження мільйонів гектарів насаджень, викиду в атмосферу сотень тисяч тонн продуктів горіння, зниження водозахисних і захисних властивостей лісів. У нашій країні лісові пожежі продовжують залишатися чинником, що не має собі рівних по ефекту дії на екосистеми. За останні роки в багатьох регіонах тенденція зростання кількості лісових пожеж пов'язана з різким зменшенням виділення коштів на охорону лісів, що привело до істотного послаблення лісопожежних служб.

Забезпечення своєчасного виявлення і ліквідації лісових пожеж в умовах недостатнього фінансування багато в чому залежить від точності прогнозу їх виникнення. Основою ефективної роботи лісопожежних служб є оцінка та прогноз пожежної небезпеки в лісі, які характеризують потенційну загрозу виникнення лісових пожеж, їх розвиток та завдання збитку лісовим ресурсам. На сьогодні прогнозування пожежної небезпеки проводиться лише по великих територіальних одиницях, що негативно позначається на точності підсумкових прогнозів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В Україні прогнозування пожежної небезпеки в лісі здійснюють на підставі оцінки за погодними умовами відповідно до шкали (комплексного метеорологічного показника) В.Г. Нестерова або різних її модифікацій.

Дослідження представлені у роботах Г.Н. Коровіна, В.Д. Покривайла, А.І. Сухиніна, С.М. Вонського.

Мета статті. Постановка загальних вимог до системи детальної оцінки пожежної небезпеки лісової території, аналіз методики детальної оцінки пожежної небезпеки.

Виклад основного матеріалу. Лісові пожежі мали місце, на нашій планеті задовго до появи людини як екологічного виду, основною причиною лісових пожеж у той час були природні джерела вогню блискавки, вулкани, метеорити. Колись, ймовірно, саме лісові пожежі сприяли тому, щоб люди почали використовувати вогонь для обігріву помешкань, приготування їжі, підготовки площ для вирощування сільськогосподарських культур.

Загальновідомо, що лісові пожежі є історично постійним чинником формування лісів Північної півкулі. Відсутність природних пожеж часто призводить до негативних наслідків. Іншими словами, можна сказати, що дослідження, які виконані в сфері лісознавства, геоботаніки, ґрунтознавства, біогеографії і фізіології рослин дозволяють розглядати лісові пожежі і взагалі горіння в лісі як важливий екологічний неперіодичний чинник формування рослинності та місця існування [3].

В той же час негативні наслідки пожеж величезні: знищуються запаси деревинної сировини, порушуються водозахисні, рекреаційні і багато інших функцій лісу. Лісовими пожежами не лише ушкоджується і знищується деревинна рослинність, але і створюються сприятливі умови для розселення шкідливих комах та появи грибних захворювань. Знищення пожежами лісової рослинності в гірських умовах є причиною обвалів, зсувів, змиву верхнього родючого шару ґрунту, а у ряді випадків повної втрати родючого шару. Пожежі наносять значний збиток мисливському господарству із-за загибелі тварин і неможливості користуватися лісовим фондом для потреб мисливського господарства, одночасно відбувається знищення запасів харчових і лікарських рослин[8]. Слід зазначити, що лісові пожежі не лише знищують насадження, населені пункти, матеріальні цінності, але і нерідко супроводжуються загибеллю людей.

Лісова пожежа – це некерований багатостадійний процес горіння лісових матеріалів у відкритому просторі на покритій лісом площі. Для виникнення лісової пожежі потрібні принаймні дві умови: наявність сухого лісового горючого матеріалу (6-25 % вологості) та джерела вогню. Причини виникнення лісових пожеж у 10-15 % залишаються нез'ясованими. Вони можуть бути як природного, так і антропогенного походження [1]. Лісові пожежі чинять глибокий і різносторонній вплив на

життя лісу, завдаючи величезного збитку лісовому господарству і економіці країни [3].

На сьогодні залишається не з'ясованою значна кількість питань, яка стосується протипожежної культури поведінки населення та не розроблено досконалих методів прогнозування настання пожежонебезпечного сезону, які враховували б як метеорологічні, антропогенні, так і природні чинники. Не розроблено адекватних математичних моделей розвитку та поширення лісових пожеж з урахуванням різних чинників.

У ряді регіонів земної кулі частина пожеж, що виникають від природних джерел вогню, досить велика. Так, улітку 1987 р. сильні лісові пожежі вирували в чотирьох штатах США, при цьому вигоріло понад 189 тис. акрів цінних лісів. Пожежі були викликані численними грозовими розрядами, а в Скелястих горах на Тихоокеанському узбережжі США щорічно реєструється близько 6500 пожеж від блискавок. У Канаді число пожеж від блискавок досягає 26 % від загальної кількості, на території Російської Федерації від блискавок виникало до 16 %, проте в деяких регіонах кількість лісових пожеж від гроз значно більше [10]. Так, в Західному Сибіру та Казахстані в окремі роки від блискавок виникає більше 80% усіх лісових пожеж [8].

Відомі випадки виникнення пожеж, викликаних падінням метеоритів, зокрема Тунгуським [8], а також самозайманням торфу і кам'яного вугілля.

Для прогнозування лісових пожеж, своєчасного їхнього попередження та швидкої ліквідації потрібно знати вірогідність їхнього виникнення протягом пожежонебезпечного періоду. Початок пожежонебезпечного періоду – це початок сходження снігового покриву в лісі [11].

Кінець пожежонебезпечного періоду визначається настанням стійкої дощової осінньої погоди або утворенням снігового покриву. Проте в окремі роки, за малої кількості снігу та дощів, пожежі інколи виникали і за межами зазначеного періоду. На підставі відомостей Державної служби України з надзвичайних ситуацій, проаналізувавши статистичні дані виникнення пожеж, можна дійти висновку що найбільша кількість пожеж на території України виникає протягом початку весняного періоду, коли, переважно, горять залишки сухої рослинності, а бездощова вітряна погода сприяє зростанню площ, які проходить вогонь та найбільш спекотних днів літнього періоду [9].

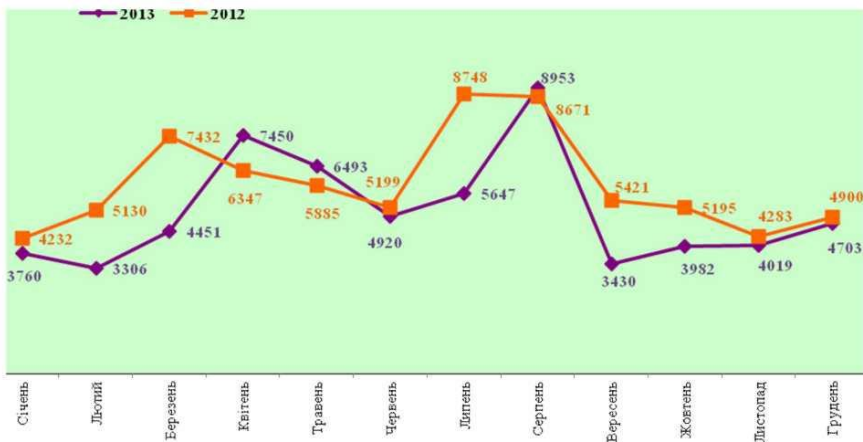

Рисунок 1. Розподіл кількості пожеж за місяцями протягом 2012-2013 років.

Окрім сезонної, виділяють також добову періодичність появи лісових пожеж. Найчастіше пожежі виникають в другій половині дня, коли повітря добре прогрілось і його вологість мінімальна. Близько 70 % лісових пожеж виникають між 12 і 17 годинами. Через зміну вологості лісового горючого матеріалу протягом доби швидкість поширення та інтенсивність пожеж буває різною: у другій половині дня пожежі поширюються у кілька разів швидше, ніж вночі або вранці, коли знижується температура повітря, підвищується його вологість, випадає роса. Вночі лісові пожежі практично не виникають.

Виділяються чотири типи атмосферних процесів що викликають інтенсивний розвиток великих пожеж, це великий антициклон з теплим фронтом, що проходить по периферії; глибокий циклон з фронтом акклюдії в теплому секторі; проходження теплих фронтів при малоградієнтних полях зниженого тиску; проходження холодних фронтів при малоградієнтних полях підвищеного тиску. Великі пожежі виникають як у віддалених, важкодоступних районах Сибіру так і в доглянутих насадженнях Західної Європи, сухих евкаліптових лісах Австралії і джунглях Південної Америки [6].

Аналіз численних статистичних матеріалів по комплексу показників, характеризуючих горючість лісів, свідчить про значну пірологічну неоднорідність територій. Для правильної організації протипожежної профілактики і ефективної боротьби з лісовими пожежами потрібне розділення великих територій на частини, однорідні

по цілому комплексу кліматичних, лісопірологічних, лісогосподарських, лісопромислових, економічних та ряду інших чинників, які по своїй сукупності визначають приблизно однакові види протипожежних заходів з однаковими витратами сил і засобів на їх реалізацію [7].

Ефективність охорони лісу значною мірою визначається здатністю оцінювати і прогнозувати умови зовнішнього середовища, регулювати структуру системи охорони, параметри і режими робіт відповідно до зміни цих умов. Основою ідентифікації умов функціонування цієї системи є оцінка і прогноз пожежної небезпеки в лісі, що характеризує потенційну загрозу виникнення лісових пожеж, їх розвитку і завдання збитку лісовим ресурсам. Повнота оцінки і прогнозу пожежної небезпеки визначається складом і структурою компонентів, що розраховуються за показниками пожежної небезпеки. У якійсь мірі проблема прогнозів пожежної небезпеки вирішується шляхом розподілу територій по класах природної пожежної небезпеки. Проте цей розподіл дає уявлення про потенційну горючість без урахування реальних метеорологічних умов [2].

Відомими зарубіжними системами оцінки пожежної небезпеки є канадська система CFFDRS (Canadian Forest Fire Danger Rating System) і національна система США NFDRS (National Fire Dander Rating System). Американська система заснована на фізиці природи пожежі і численних даних про стан рослинного покриву. Структуру канадської системи складають чотири компоненти: оцінка пожежної небезпеки в лісах за умовами погоди; прогноз розвитку лісових пожеж; оцінка вологості лісових горючих матеріалів; оцінка можливості виникнення лісових пожеж від блискавок та з вини людини.

Однак ці системи оцінки пожежної небезпеки базуються на аналізі багаторічних статистичних даних про виникнення пожеж саме у цих країнах. Тому їхнє використання можливе лише для прогнозування пожежної небезпеки в їхніх лісах і зонах з аналогічним кліматом, структурою лісів, населенням території та ін. Зазначені системи оцінки пожежної безпеки базуються на емпіричних даних багатьох таблиць і поправок до них, отриманих на основі експериментальних досліджень.

В Україні прогнозування пожежної небезпеки в лісі здійснюють на підставі оцінки за погодними умовами відповідно до шкали (комплексного метеорологічного показника) В.Г. Нестерова або різних її модифікацій.

Професор В. Г. Нестеров визначати міру комплексним гідротермічним показником, який враховує сукупність метеорологічних елементів, що впливають на зміну вологості лісових горючих матеріалів [4]. Для його обчислення була запропонована формула:

$$K = \sum t d,$$

де t – температура повітря на 13 ч місцевого часу; d - дефіцит вологості в той же час, обчислюваний як різниця між тиском насиченої пари і тиском пари, наявної в повітрі, що виражається в мілібарах.

У 1968 р. В. Г. Нестеров запропонував про дефіцит вологості повітря судити по різниці температури повітря і точки роси, виражаючи дефіцит в градусах. В цьому випадку формула розрахунку комплексного показника горимості має вигляд:

$$КП = \sum_l^n t(t - r),$$

де t - температура повітря і r - точка роси на 13 год. місцевого часу; n - число днів, що пройшли після дощу, включаючи останній день випадання опадів (опадів до 2,5 мм. не враховуються) [5]. По вираховуваному комплексному показнику визначається клас пожежної небезпеки за умовами погоди згідно з шкалою Нестерова (таблиця. 1).

Таблиця 1. Шкала В.Г. Нестерова для визначення класу пожежної небезпеки по умовам погоди

Клас горючості	Комплексний показник
I – повна негорючість	менше 300
II – низька горючість	301 - 1000
III – середня	1001-4000
IV – висока	4001 - 10000
V – надзвичайна	більше 10000

Незважаючи на свою простоту і універсальність, система оцінки пожежної небезпеки, запропонована В. Г. Нестеровим, має ряд істотних недоліків. При випаданні опадів у кількості 2,5 мм і більше значення комплексного показника скидається до нуля, а потім обчислюється звичайним способом. Така недиференційована поправка на опади занадто груба.

Крім того, шкала Нестерова являється єдиною для усієї території країни без зазначення та не відображує особливостей умов горіння в лісах різних типів і при різній фазі вегетації, не враховує особливостей клімату і наявності джерел вогню. Не викликає сумніву, що в середині літа формується різна пожежна небезпеки в сосняках, лишайниковому і різнотравному лісі. У сосняку та різнотравному лісі, навесні, після танення снігу і в середині літа, навіть при однаковій величині

комплексного показника, вірогідність виникнення пожеж неоднакова. Іншими словами, використання єдиної шкали може привести до необ'єктивної оцінки пожежної небезпеки.

Висновок. Аналіз стану оцінки і прогнозу пожежної небезпеки в Україні та за кордоном показавши, що сучасні методи розрахунку, що ґрунтуються на даних метеостанцій та ретроспективній статистиці пожеж, дають необхідну приблизну інформацію та і то лише для великих територій. Така ситуація неприйнятна, зокрема, для лісів України, які займають різні площі та відрізняються різноманітними лісорослинними умовами. Через це особливу актуальність набуває організація системи детальної оцінки пожежної небезпеки лісової території, що враховує основні чинники, які визначають горючість лісів. Зменшення пожежної небезпеки лісів можна досягнути створенням сучасних методів прогнозування в період настання пожежонебезпечного сезону в екосистемах на основі комплексного підходу та з врахуванням метеорологічних (швидкості вітру, сонячного випромінювання, температури повітря і ґрунту, відносної вологості повітря), антропогенних (вогнищ відпочиваючих громадян, навмисних підпалів, іскор від електромереж, аварій автотранспорту та інш.) та природних (пожеж від блискавок) чинників і характеристик лісів, з безумовним підвищенням культури поведінки, рівня відповідальності, свідомості та правил поведінки в лісах людьми.

Список використаних джерел

1. Андреев Ю.А. Социально-психологические аспекты рекреационных посещений леса и возникновение пожаров / Ю.А. Андреев, Г.Ф. Ларченко // Лесные пожары и борьба с ними. – М. : ВНИИ ПО, 1987. – С. 251-263.
2. Залесов С.В. Лесная пирология / Екатеринбург, 2006. 312 с.
3. Фуряев В.В. Роль лесных пожаров в процессе лесообразования / Новосибирск, 1996. 253 с.
4. Нестеров, В. Г. Горимость лесов и методы ее определения / В. Г. Нестеров. - М.-Л.: Гослесбуиздат, 1949. - 74 с.
5. Нестеров, В. Г. Использование температуры точки росы при расчете показателя горимости леса / В. Г. Нестеров, М. В. Гриценко, Т. А. Шабунина // Гидрология и метеорология. - 1968. - № 9.
6. Щетинский Е.А. Охрана лесов / ВНИИЛМ, 2001. 306 с.
7. Орлов О.К. Лесные пожары и борьба с ними / ЛенНИИЛХ, 1986. 195 с.
8. Подшивалов В.А. Естественное возобновление на крупных гаях в сосновых лесах подзоны северной тайги Тюменской области / Екатеринбург, 2000. 24 с.
9. Національна доповідь про стан техногенної та пожежної безпеки в Україні в 2013 році / Офіційний сайт ДСНС України
10. Canadian Forest Fire Danger Rating System (CFFDRS).

11. Правила пожежної безпеки в лісах України // Наказ Держліггоспу України № 278 від 27.12.2004 р.

S. Gorbatiuk

THE SYSTEMS OF ESTIMATION OF FIRE HAZARD, PROGNOSTICATION OF ORIGIN OF FIRES ARE IN ECOSYSTEMS

Providing of timely exposure and liquidations of forest fires in the conditions of the insufficient financing in a great deal depends on exactness of prognosis of their origin. Basis of effective work of forest services is an estimation and prognosis of fire hazard in-field, which characterize the potential threat of origin of forest fires, their development and task to the loss to the forest resources. For today prognostication of fire hazard is conducted only on large territorial units, that negatively affects exactness of final prognoses.

In the article determination of problem of estimation of fire hazard in ecosystems and efficiency of realization of prognostication on the basis of estimation of weather terms.

Keywords: ecosystem, forest, fire, fire hazard, prognostication.

УДК 614.842:502

Ю.В. Скопінцев, С.В. Горбатюк

АНАЛІЗ ГОРЮЧОСТІ ЛІСІВ ТА МОНІТОРИНГ СТАНУ ЕКОСИСТЕМ

В статті розглянуті проблеми оптимізації моніторингу екосистем, охорони лісів від пожеж та їх наслідків, описані методи виявлення пожеж в лісах.

Ключові слова: екосистема, ліс, пожежа, моніторинг, виявлення пожеж.

В статье рассмотрены проблемы оптимизации мониторинга экосистем, охраны лесов от пожаров и их последствий, описаны методы определения пожаров в лесах.

Ключевые слова: экосистема, лес, пожар, мониторинг, определение пожаров.

Постановка проблеми. Ліси України займають 17,2 % території з загальною площею лісового фонду в 10,4 млн. га. та входять у структуру територій всіх ландшафтних природних комплексів суші. У лісах сконцентровано 90 % планетарного запасу органічної речовини. Водночас він залишається джерелом деревини і забезпечує цінною

сировиною різних галузей народного господарства. Під час лісових пожеж гинуть або ушкоджуються цінні насадження, лісові матеріали, комунікації, населені пункти, домашні і дикі тварини, птахи. Нерідкі випадки загибелі людей при гасінні лісових пожеж та авіакатастроф обумовлених поганою видимістю із-за задимленості.

Вищезгадані обставини обумовлюють актуальність вдосконалення заходів, що стосуються охорони лісів від пожеж, запобігання та мінімізацію збитків, що вони спричиняють.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На підставі розглянутих та проаналізованих джерел інформації, встановлено, що в Україні недостатньо теоретичних матеріалів стосовно нових технологій, що сприяють належному моніторингу за станом пожежної безпеки екосистем.

Мета статті. Провести аналіз моніторингу екосистем, охорони лісів від пожеж та їх наслідків, розглянути шляхи мінімізації пожежної небезпеки.

Виклад основного матеріалу. В Україні протягом останніх 50 років площа лісів зросла на 4% завдяки штучному лісовідновленню та лісорозведенню, однак, за площами лісів та запасами деревини Україна належить до малолісистих районів Європи (на душу населення припадає 0,17 га. лісів і 16,4 м.куб. деревини). За ландшафтними природними комплексами лісові площі України розподіляються так: на Поліссі зосереджено 42,2% лісів країни, в Лісостепу – 23,0%, Степовій зоні – 11,4%, Карпатах – 20,0%, Гірському Криму – 3,4%.

В Україні всі ліси поділяють на дві групи за принципом використання їхніх різноманітних властивостей. Ліси першої групи складають 48,1% лісового фонду. До них належать зелені зони навколо міст і промислових центрів, водозахисні смуги вздовж річок, навколо озер та інших водойм, полезахисні та ґрунтозахисні лісові смуги, курортні ліси, заповідні ліси, захисні смуги вздовж залізниць та доріг. Найбільші площі лісів першої групи зосереджені в Лісостепу, Карпатах та Гірському Криму.

Ліси другої групи складають відповідно 51% лісового фонду. Це головним чином експлуатаційні ліси, що зосереджені в Поліссі, Лісостепу і Карпатах.

Значення лісів у житті людини велике і багатоманітне. Ліси мають вплив на всю природу – клімат, ґрунт, умови формування поверхневого стоку, регулюють рівень води в річках, фільтрують воду й очищають повітря тощо. Ліс продукує органічну масу, накопичує сонячну енергію, виробляє кисень. Це основний компонент природного середовища, регулятор процесів, що протікають у біосфері, сприяючий

виживанню людства. Незважаючи на вагомий запас важливих органічних речовин ліс являється джерелом цінної сировини різних галузей народного господарства.

Лісові пожежі здавна заподіювали великий збиток. З часом і зростанням населення вони стають усе більш небажаним явищем, а боротьба з ними - державною проблемою в багатьох державах.

Проблема збереження лісів від вогню в останні роки набула особливої гостроти у зв'язку з підвищенням температури повітря, зменшенням кількості опадів та сильними вітрами. За сумною статистикою в лісових пожеж гинуть та ушкоджуються насадження, домашні та дикі звірі. Непоодинокі випадки знищення комунікацій, будівель та, навіть, населених пунктів, прилеглих до територій лісів.

Внаслідок виникнення лісових пожеж існують випадки загибелі людей, транспортних аварій та авіакатастроф, що обумовленні поганою видимістю із-за задимленості.

Незважаючи на принцип «управління лісовими пожежами» існує необхідність розробки нових підходів до охорони лісів від пожеж.

На основі статистичних даних за останні роки причин виникнення лісових пожеж, можна встановити, що найбільш негативним чинником в цьому напрямку є населення (понад 90 %). Із цього можна зробити висновок, що більшість лісових пожеж можна попередити, оскільки причини їхнього виникнення – порушення правил пожежної безпеки в лісі населенням, що має яскраво виражену тенденцію зростання [8].

Близько 99% лісових пожеж виникає з вини людини на території Туреччини і до 90% в густонаселених районах США і Канади. Доля пожеж з вини населення в лісах Білорусії досягає 94,5% [7].

Пожежі найчастіше виникають поблизу населених пунктів, доріг, в місцях лісозаготівель, спалювання сільхоззалишків. Аналіз діяльності різних експедицій, в рекреаційних лісах показав, що на 5 - кілометрову зону навколо міст і селищ доводиться до 60%, а на 10-кілометрову - 93% загального числа лісових пожеж. Із збільшенням мережі доріг і одиниць автотранспорту, тенденція до збільшення лісових пожеж далеко від населених пунктів зростатиме [5].

Підвищення ефективності охорони лісів від пожеж багато в чому визначається оперативністю їх виявлення. Своєчасно виявлена пожежа може бути загашена з мінімальними витратами сил і засобів. У практиці охорони лісів від пожеж використовуються три основні способи виявлення лісових пожеж: наземне маршрутне патрулювання, стаціонарна служба виявлення, спостережні пункти (щогли, вишки) і виявлення лісових пожеж з використанням аерокосмічних засобів [7].

Наземне патрулювання здійснюється групами з 2-3 чоловік на мотоциклах, автомашинах, човнах. Патрульні забезпечуються ручним протипожежним інвентарем, ранцевими вогнегасниками, засобами зв'язку. Патрулювання проводять на особливо небезпечних в пожежному відношенні ділянках, що інтенсивно відвідуються населенням, з урахуванням класів пожежної небезпеки, за наявності розвиненої дорожньої мережі. Спосіб добре зарекомендував себе в зонах відпочинку, особливо при невеликій площі ділянок. Окрім патрулювання по постійних маршрутах, в деяких випадках виконуються епізодичні огляди окремих ділянок лісу.

Переваги цього способу виявлення пожеж - можливість проведення роз'яснювально-профілактичної роботи в процесі патрулювання та організацію гасіння пожежі відразу після виявлення. Робота патрульних груп практично не залежить від умов погоди і часу доби, особливо в північних районах країни.

Головним недоліком наземного маршрутного патрулювання є висока собівартість робіт по виявленню із-за обмеженої площі патрулюємої ділянки; малий огляд і, отже, трудність виявлення осередків загоряння, особливо при розвинених нижніх ярусах рослинності; неможливість здійснення патрулювання на ділянках із слабо розвинутою транспортною мережею [1].

Стационарна служба виявлення лісових пожеж здійснюється з постійних спостережних пунктів, якими можуть бути спеціальні пожежні вишки і щогли, спостережливі павільйони на вершинах гір або інші споруди, що забезпечують максимальний радіус території, що оглядається. У лісах України створено мережу із 440 пожежно-спостережних веж.

Мережа стаціонарних пунктів повинна забезпечувати повний огляд усієї території, що охороняється. Дальність визначення місця пожежі залежить від висоти підняття спостерігача над запоною лісу, стану погоди, висоти диму і розташування пожежі відносно сонця [2]. Спостережні пункти можуть бути організовані в зонах як наземної охорони лісів, так і авіаційної охорони. У останньому випадку застосовується комбінована система виявлення, що поєднує авіаційне патрулювання на основній частині території, що охороняється, і наземне спостереження за найбільш горілими і цінними насадженнями [6].

Головними перевагами стаціонарного виявлення лісових пожеж є слабка залежність від умов погоди і швидкість виявлення. Основні недоліки способу - неможливість визначити вид, напрям, швидкість просування лісових пожеж, а також висока вартість робіт по виявленню,

пов'язана із створенням і підтримкою в безпечному для роботи стані мережі пожежних спостережних пунктів [2].

При уявній простоті праця пожежних сторожів на пожежному спостережному пункті, є дуже стомливим, із-за обмеженості рухів. Для полегшення роботи пожежних сторожів з 1956 року, в США розпочато проведення випробування використання телекамери на пожежному спостережному пункті, які дали позитивні результати. З розвитком прикладного телебачення стало можливим розглянути і перевірити доцільність і ефективність заміни спостерігача на щоглі передавальною телевізійною камерою, а спостереження за лісом вести по екрану відеоконтрольного пристрою, розміщеного в будь-якому закритому приміщенні, віддаленому від вишки (щогли) на деякій відстані, а в 1994 році розроблена прикладна телевізійна установка кольорового зображення[4], що дає чіткіше зображення, в порівнянні із вживаною, до цього, чорно-білою. На даний час в лісах країни функціонують 233 спостережних вежі, що обладнані сучасними телевізійними системами спостереження.

До аерокосмічних засобів відносять авіаційне патрулювання і космічні засоби спостережень за лісовими пожежами. Виявлення лісових пожеж аерокосмічними засобами здійснюється, передусім, в районах авіаційної охорони лісів, а також наземної охорони, не забезпечених мережею стаціонарних спостережних пунктів.

Авіаційне патрулювання лісів полягає в систематичному спостереженні з повітря за лісовою територією з метою своєчасного виявлення пожеж і порушень правил пожежної безпеки. Авіапатрулювання проводиться на літаках і вертольотах (наземне патрулювання в цих районах не відміняється). Патрульні польоти залежно від умов району польотів і видимості проводяться, як правило, при нормальній видимості на висотах від 600 до 800, а при добрій видимості - від 800 до 2000 м по встановлених маршрутах. Патрульні маршрути прокладаються з урахуванням забезпечення огляду усїєї території і найбільш небезпечних ділянок лісу, а також забезпечення вимог безпеки польотів[3].

Авіапатрулювання найбільш поширений спосіб виявлення лісових пожеж. Головною перевагою цього способу є можливість контролю за пожежною ситуацією навіть на віддалених, не освоєних в транспортному відношенні ділянках лісової території. Охоплення великої площі кожним літальним апаратом (1,5-2,0 млн. га), робить цей спосіб виявлення відносно дешевим в порівнянні з наземним маршрутним патрулюванням і стаціонарною службою виявлення навіть при сучасній високій вартості оренди повітряних судів. Розрахунки показують, що для

організації виявлення лісових пожеж стаціонарними службами на території, що обслуговується одним патрульним літаком, необхідно побудувати близько 100 пожежно-спостережливих пунктів, а, отже, містити не менше 100 пожежних сторожів. При виявленні пожежі при авіапатрулюванні, можливо, скласти план гасіння, тобто виконати завдання розвідки, а також одночасно з виявленням лісових пожеж проводити контроль за дотриманням правил пожежної безпеки і загальний нагляд за санітарним станом лісів [1].

Авіапатрулювання, в результаті якого переміщення патрульного літака над територією, що охороняється, відбувається на високій швидкості, а також має великий радіус огляду і можливість повного огляду місцевості незалежно від рельєфу, у віддалених районах представляє єдину реальну можливість своєчасного виявлення пожеж [4].

У районах авіаційної охорони при належній кількості польотів на виявлення авіацією доводиться 98 % виникаючих пожеж, а в районах наземної охорони з авіапатрулюванням 72 %.

Головним недоліком авіаційного способу виявлення лісових пожеж є періодичність обльотів території, що охороняється. Якщо з пожежно-спостережливих вишок (щогл, пунктів) лісова пожежа може бути виявлена через 15-30 хвилин після його виникнення, то при авіапатрулюванні між моментом виникнення і виявлення пожежі нерідко проходить декілька годин. Можливість авіапатрулювання багато в чому залежить і від умов погоди, стану екіпажа і техніки [1].

Розрахунки швидкості виявлення лісових пожеж показали, що при триразовому авіапатрулюванні можна виявити протягом двох годин з моменту виникнення близько 55% пожеж і навіть при чотирикратному понад 70 %. Іншими словами, навіть при чотирикратному патрулюванні може створитися ситуація, коли пожежа буде виявлена зі значним запізненням і для ліквідації буде потрібно значні сили.

Організаційна готовність і правильне регулювання взаємодії служб протипожежної охорони лісів (авіаційною і наземною) найважливіша умова запобігання лісовим пожежам, їх своєчасному виявленню і ліквідації. Авіаційна і наземна охорона постійно удосконалює методи і засоби охорони лісів [7].

У останнє десятиліття ведуться космовізуальні спостереження за станом пожежної обстановки. При виявленні лісової пожежі визначаються його координати і площа. Найменша площа виявленого з космосу осередку лісової пожежі 100 м.кв. і погрішність координат виявленого осередку пожежі 0,5 - 1,0 км. Період повторного контролю виявлених осередків не більш за одну годину в денний час. Нині в США діє супутникова система NOAA, що дозволяє оцінити погодні умови,

виявити великі пожежі і, крім того, здійснювати моніторинг території чотири рази в добу [7]. Відмічаючи зростаючу роль космічних засобів лісопожежного моніторингу, слід зазначити, що вони не замінюють, а доповнюють авіапатрулювання, істотно розширюючи його можливості в плані своєчасного виявлення лісових пожеж. Аналізуючи можливості різних способів виявлення лісових пожеж, слід зазначити, що до теперішнього часу значна частина їх виявляється місцевим населенням [1].

У різних економічних, лісорослинних, природно-кліматичних умовах потрібне індивідуальне планування заходів щодо виявлення лісових пожеж на основі комплексного підходу зважаючи на специфіку району.

В період тривалої посухи число виникаючих пожеж досягає такої величини, що сили наземної і авіаційної охорони не можуть своєчасно локалізувати усі осередки і деяка частина пожеж виходить з-під контролю і досягає великих розмірів. Велика лісова пожежа, це пожежа, що охопила площу не менш ландшафтного урочища, носить змішаний характер поширення, здатний до саморозвитку та вимагає спеціальної організації для гасіння [6]. У зонах авіаційної охорони до великих відносять пожежі площею більше 200 га, а наземною 25 га і більш. У США критерієм розподілу лісових пожеж по великій є об'єм виконаної роботи при гасінні площа більше 120 га і тривалість дії не менше доби.

Протягом 2013-2014 років в Україні було досягнуто зменшення кількості пожеж та їх площі за рахунок кількох чинників: постійного моніторингу екосистем із залученням авіації, залучення пожежно-рятувальних підрозділів до гасіння пожеж на початковій стадії їх виникнення, комплексного застосування наземних та авіаційних сил і засобів, обмеження в'їзду до лісових масивів у період високих температур, проведення профілактичних рейдів та масштабна роз'яснювальна робота серед населення, у тому числі із залученням волонтерів.

Висновок. Відповідно до проведеного аналізу, можна стверджувати, що для організації та підтримки системи моніторингу по виявленню та мінімізації пожежної небезпеки по всі території лісовою фонду наявних ресурсів недостатньо і в цих умовах найбільш актуальним є створення сучасних методів інформаційного моніторингу та доповнення існуючої системи моніторингу радіотехнічними системам, такими, що включають повітряні патрулі, спостережні пункти з використанням засобів безпілотної малої авіації.

Список використаних джерел

1. Залесов С.В. Лесная пирология / Екатеринбург, 2006. 312 с.
2. Матвеев П.М. Обнаружение лесных пожаров / Красноярск, 1994, 96 с.
3. Груманс В.М, Стельмахович С.В. Лесные пожары и борьба с ними / Красноярск, 1991, 179 с.
4. Главацкий Г.Д. Экономическая эффективность системы обнаружения лесных пожаров / Главацкий Г.Д., Овчиников Ф.М // Лесное хозяйство, 2002. № 5. С.39-41.
5. Подшивалов В.А. Естественное возобновление на крупных гарях в сосновых лесах подзоны северной тайги Тюменской области / Екатеринбург, 2000. 24 с.
6. Щетинский Е.А. Тушение лесных пожаров / ВНИИЛМ, 2002. 104 с.
7. Щетинский Е.А. Охрана лесов / ВНИИЛМ, 2001, 306 с.
8. Національна доповідь про стан техногенної та пожежної безпеки в Україні в 2013 році / Офіційний сайт ДСНС України

Y. Skopincev, S. Gorbatiuk

ANALYSIS OF COMBUSTIBILITY OF THE FORESTS AND MONITORING OF THE STATE OF ECOSYSTEMS

Ліси України occupy 17,2 % territories with the general area of forest fund in 10,4 millions and. but included in the structure of territories of all landscape natural complexes of dry land. In the forests it is concentrated 90 % planetary supply of organic matter. At the same time he remains the source of wood and provides valuable raw material of different industries of national economy. During forest fires the valuable planting, forest materials, communications, settlements, domestic and wild animals, birds perish or damaged. Not uncommon cases of death of people at extinguishing of forest fires and air crashes conditioned by a zero-zero from a smokiness.

The above-mentioned circumstances stipulate actuality of perfection of measures which touch the guard of the forests from fires, prevention and minimization of losses, that they draw.

In the article the considered problems of optimization of monitoring of ecosystems, guard of the forests are from fires and their consequences, described methods of exposure of fires in the forests.

Keywords: ecosystem, forest, fire, monitoring, exposure of fires.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

<i>Астапова Г.В.</i>	Проблеми нецільового використання коштів місцевих бюджетів	3
<i>Антілогова Ж.Д.</i>	Проблеми коливання курсу валют в Україні	12
<i>Жуківська О.О.</i>		
<i>Горбатюк Л.А.</i>	Міжнародний досвід злиттів та погинань у банківництві	16
<i>Костюнік О.В.</i>	Урахування структури капіталу в процесі фінансової реструктуризації підприємств	24
<i>Крапко О.М.</i>	Особливості формування механізму адаптивної реструктуризації аеропортів	31
<i>Латишева О.В.</i>	Екологічні стратегії розвитку авіаційної галузі: формування та критерії оцінки	38
<i>Надрага В.І.</i>	Методи експертних оцінок в управлінні соціальними ризиками	42
<i>Соловей Н.В.</i>	Проблеми розподілу загальновиробничих витрат	53
<i>Суворова І.М.</i>	Концептуальні основи системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами	58
<i>Тофанчук А.Т.</i>	Концептуальні основи системного підходу в управлінні авіатранспортними підприємствами	67
<i>Пристайко О.П., Шимчук Д.С.</i>	Управління власним капіталом банків як суб'єктів господарювання	76
<i>Сібрук В.Л.</i>	Оцінка факторів впливу елементів маркетингових комунікацій на споживача	81

<i>Кліментов В.В.</i>	Новая концепция автоматизированной интеллектуальной системы энергоучета	86
<i>Калиневич Г.</i>	Фінансовий контроль та його місце в загальній системі контролю	95
<i>Тульчинська С.О.</i>	Системний підхід до визначення інтелектуально-інноваційної системи регіонів	105
<i>Ареф`ев В.О.</i>	Ризики в господарській діяльності підприємств	111
<i>Пильнова В.П., Пильнов Д.О.</i>	Облік доходів і витрат страхових компаній: методичне забезпечення, оцінка, деталізація	119
<i>Вовк О.М.</i>	Теоретичне забезпечення якості транспортних послуг	134
<i>Гаврилко Т.О., Білковська Д.І.</i>	Мобільний банкінг: перспективи розвитку фінансових послуг на українському ринку	140
<i>Малахівська Г.В., Шевченко А.А.</i>	Аналіз бенефіціарів та флоту українських авіакомпаній	147
<i>Тофанчук А.Т.</i>	Необхідність в застосуванні ефективних маркетингових комунікацій авіакомпанією	152
<i>Селіверстова І.О. ЖамО.Ю. Шундик Л.О.</i>	Реалізація податкового контролю в системі управління державними фінансами	157
<i>Петровська С.В.</i>	Відповідальний маркетинг в Україні	163

ТЕХНИЧНІ НАУКИ

<i>Горбатюк С.В.</i>	Системи оцінки пожежної небезпеки, прогнозування виникнення пожеж у екосистемах	168
<i>Скопінцев Ю.В., Горбатюк С.В.</i>	Аналіз горючості лісів та моніторинг стану екосистем	175

CONTENT

ECONOMICAL SCIENCES

<i>Astapova G.V.</i>	Problems of the no-purpose use of money of local budgets	11
<i>Anpilogova G.D.</i>	Problems of currency fluctuations	15
<i>Ghukovskay O.O.</i>	Banking and international experience	23
<i>Gorbatiuk L. A.</i>	Capital structure including financing enterprise restructuring	30
<i>Krapko O.</i>	Formation mechanism features of airports adaptive restructuring	37
<i>Nadraga V.</i>	Methods of expert assessments in the social risks management	51
<i>Solovey N.V.</i>	Problem of distribution of overhead costs	57
<i>Suvorova I.M.</i>	Conceptual foundations of system approach to management of air transport enterprises	66
<i>Pristajko O.P.</i>	Management of equity banks as entities	80
<i>Shymchuk D.S.</i>	Impact assessment of marketing communications on consumer attitudes	85
<i>Sibruk V.L.</i>	Impact assessment of marketing communications on consumer attitudes	85
<i>Klymentov V.V.</i>	New conception of the automated intellectual system of energy account	94
<i>Kalynevyeh G.</i>	Financial control and its place in the overall control system	104
<i>Tulchinskaya S.</i>	System approach to identifying intellectual innovation system of the region	109
<i>Aref'ev V.</i>	Risks in the economic activity of enterprises	118
<i>Pylnova V.P.,</i>	Accounting income and expenses of insurance companies: methodical ware, estimation, specification	133
<i>Pylnov D.O.</i>	Accounting income and expenses of insurance companies: methodical ware, estimation, specification	133
<i>Vovk O.</i>	Theoretical providing of quality of transport services	140
<i>Gavrilko T.O.,</i>	Mobile banking: prospects of financial services development on the ukrainian market	146
<i>Bilkovska D.I.</i>	Mobile banking: prospects of financial services development on the ukrainian market	146
<i>Malakhivska G.V.,</i>	The analysis of ukrainian airlines beneficiaries and fleet overview	151
<i>Shevchenko A.V.</i>	The analysis of ukrainian airlines beneficiaries and fleet overview	151
<i>Tofancyuk A.</i>	The need to use effective marketing communications airline	156
<i>Seliverstova I.A.</i>	Realization of the tax control in system of public financial management	162
<i>Zham O.I.</i>	Realization of the tax control in system of public financial management	162
<i>Shundyk L.O.</i>	Responsible marketing in Ukraine	167
<i>Petrovska S.</i>	Responsible marketing in Ukraine	167

TECHICAL SCIENCES

<i>Gorbatiuk S.</i>	The systems of estimation of fire hazard, prognostication of origin of fires are in ecosystems	175
<i>Skopincev Y.,</i>	Analysis of combustibility of the forests and monitoring of the state of ecosystems	182
<i>Gorbatiuk S.</i>	Analysis of combustibility of the forests and monitoring of the state of ecosystems	182

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ

СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В ЕКОНОМІЦІ

Збірник наукових праць

Випуск 48

Технічне редагування С.В. Петровська

Опубліковано в авторській редакції